

University of Groningen

Na de Rebound. Schoolloopbanen na de Rebound; belemmerende en bevorderende factoren
Vries, A.M. de

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2009

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Vries, A. M. D. (2009). *Na de Rebound. Schoolloopbanen na de Rebound; belemmerende en bevorderende factoren*. GLON, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Vormgeving van
leerprocessen

75

Na de Rebound

*Schoolloopbanen na de Rebound;
belemmerende en bevorderende factoren*

A.M. de Vries

Na de Rebound

*Schoolloopbanen na de Rebound;
belemmerende en bevorderende factoren*

A.M. de Vries

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

De Vries, A.M.

Schoolloophpanen na de Rebound; belemmerende en bevorderende factoren
A.M. de Vries, 2009, Groningen: GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van het
Onderwijs, Rijksuniversiteit Groningen

ISBN 978-90-6690-509-2

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave:
GION/RuG
Grote Rozenstraat 3
9712 TG Groningen
Telefoon: 050-3636631
Copyright © GION/RuG, 2009

Dit onderzoek is gefinancierd uit het budget dat het ministerie van OCW jaarlijks beschikbaar stelt aan de LPC ten behoeve van Kortlopend Onderwijsonderzoek dat uitgevoerd wordt op verzoek van het onderwijsveld.

Inhoud

Woord vooraf	5
Managementsamenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen	9
1.2 Uitwerking van de onderzoeksvragen	11
1.3 Onderzoekspzet	17
1.4 Uitvoering van het onderzoek	19
1.5 Overzicht van bij het onderzoek betrokken scholen en leerlingen	21
2 Het onderwijsaanbod van de Rebound/ observatiegroep; beperkingen voor het onderzoek	25
2.1 Doel en onderwijs van de time-out-, traject- en observatiegroep	25
2.2 Samenstelling groepen; rooster; eindrapportage	27
2.3 Overgang naar de vervolgschool	28
2.4 Knelpunten	29
2.5 Beperkingen voor het onderzoek	30
3 Het onderwijs op de vervolgscholen; de aansluiting van de Rebound/observatiegroep	33
3.1 Kenmerken van het onderwijs aan zorgleerlingen op een aantal vervolgscholen	33
3.2 Geïnformeerdheid op vervolgscholen; gewenste informatie	39
3.3 Het onderwijs op de vervolgscholen en de aansluiting bij Rebound/ observatiegroep	40
3.4 De begeleiding op de vervolgscholen	44
4 De vervolgschoolloopbanen	49
4.1 Instroom in, verblijf tijdens en uitstroom uit de Rebound/ observatiegroep	49
4.2 Na de rebound	54
5 Knelpunten; belemmerende en bevorderende factoren; adviezen	61
5.1 Informatie van de Rebound	61
5.2 Informatie van vervolgscholen	65
5.3 Belemmerende en bevorderende factoren volgens leerlingen zelf	70
5.4 Adviezen	72

6	Belemmerende en bevorderende factoren: schoolse vaardigheden en motivatie	75
6.1	Schaal schoolse vaardigheden	76
6.2	Beheersing schoolse vaardigheden volgens begeleiders	76
6.3	Beheersing schoolse vaardigheden volgens leerlingen zelf; leerervaringen	80
6.4	Motivatie van leerlingen voor school; vroeger en nu	86
7	Monitoringsysteem	89
8	Samenvatting en nabeschuwing	91
8.1	Samenvatting	91
8.2	Nabeschuwing	99
	Literatuur	105
	Bijlage 1 Onderwijs aan zorgleerlingen	108
	Bijlage 2 Verwachtingen van de mentoren van de Rebound; redenen	125
	Bijlage 3 Ladingen op de schaal schoolse vaardigheden	129

Woord vooraf

Voor u ligt het verslag van het onderzoek naar de schoolloopbanen van leerlingen die tijdelijk verbleven in de Reboundvoorziening en in de observatiegroep, een verantwoordelijkheid van de Renn-4. De aanvrager was het bestuur van het Samenwerkingsverband Midden en Oost Friesland. Het onderzoek vond plaats binnen de onderzoekslijn 'vormgeving van leerprocessen' van het programma Kortlopend Onderwijsonderzoek 2007-2008 van de Landelijke Pedagogische Centra (nummer LPC 07.1.12).

Het onderzoek had als centrale onderwerpen: de aansluiting van het onderwijs bij dat van de vervolgscholen, de schoolloopbanen na de Rebound en na de observatiegroep en belemmerende en bevorderende factoren voor een succesvol vervolg.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode mei - november 2008. De informatie is afkomstig van interviews met de teamleider van de Rebound en de trajectbegeleider van de observatiegroep, van een vragenlijstje ingevuld door de mentoren van de Rebound en, van interviews met zorgcoördinatoren en mentoren van vervolgscholen en met leerlingen.

In hoofdstuk 8 van het verslag staat een samenvatting van de onderzoeksresultaten en een nabeschuiving. De lezer met haast kan volstaan met dat hoofdstuk.

Graag wil de onderzoeker degenen die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend bedanken, de zorgcoördinatoren, de mentoren en de leerlingen, zonder wie allen dit onderzoek niet uitgevoerd had kunnen worden. Enkelen verdienen een speciale vermelding. In de eerste plaats betreft het dhr. J.J. Epema, teamleider van de Rebound. Hij heeft niet alleen de benodigde informatie gegeven en de concept-interviewlijsten van correcties en aanvullingen voorzien, hij heeft ook de uitvoering van het onderzoek op de Rebound voor zijn rekening genomen. Ook dhr. H. de Boer, trajectleider van de observatiegroep, heeft loyaal zijn medewerking aan het onderzoek verleend. Daarnaast verdienen dank dhr. J. Djoegan, student onderwijskunde, die de meeste interviews met de leerlingen heeft gedaan en dhr. G.D. van Rijsbergen, student psychologie, die de gegevens in SPSS heeft ingevoerd. Mevrouw A. Delhaye van de vso de Zwaai (school voor voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen met een cluster-4 indicatie) was niet alleen zo vriendelijk om veel

informatie te verstrekken en er voor te zorgen dat mentoren en leerlingen hun medewerking verleenden maar was ook zo aardig het concept van dit rapport aan een kritisch oordeel te onderwerpen. Dat laatste geldt ook mijn collega's dhr. R. Hoekstra en mw. T. Harms.

Rest de onderzoeker haar grote bewondering uit te spreken voor allen die zich inspannen om elke individuele 'overbelaste' leerling uitzicht te bieden op, naar eigen vermogen, een positief functioneren in onze samenleving.

A.M. de Vries
April, 2009

Managementsamenvatting

In de Reboundvoorziening volgen leerlingen bij wie sprake is van handelingsverlegenheid in het voortgezet onderwijs tijdelijk een niet-vrijblijvend programma teneinde een nieuwe start in het onderwijs te kunnen maken. Het programma bestaat uit onderzoek, sociaal-emotionele training en onderwijs. Het is de bedoeling dat de leerling na terugkeer in het onderwijs uiteindelijk een startkwalificatie behaalt. De beide locaties van de Reboundvoorziening van Zuid-Oost Friesland worden door één teamleider aangestuurd. Mentoren begeleiden de leerlingen. Er is contact met alle mogelijke organen rond de jeugdzorg. Ten tijde van de onderzoeksvraag had de Reboundvoorziening twee jaar gedraaid en was een groot aantal leerlingen weer teruggekeerd naar het onderwijs. Het bestuur van de voorziening was benieuwd naar de adequaatheid van het onderwijs van de voorziening voor het vervolgonderwijs, naar hoe het de leerling vergaat na terugkeer in het onderwijs en naar belemmeringen. Om daarin inzicht te verkrijgen is informatie verzameld bij de teamleider en mentoren van de Rebound, bij zorgcoördinatoren en begeleiders/mentoren van vervolgscholen en bij leerlingen. Behalve de leerlingen van de Rebound (62 leerlingen) zijn ook de leerlingen van de observatiegroep (58 leerlingen), een groep waar onderzoek gedaan wordt om te bepalen wat er precies met een leerling aan de hand is, bij het onderzoek betrokken. Deze groep valt onder de verantwoordelijkheid van de Renn-4.

Volgens de geïnterviewden van de vervolgscholen vormt het onderwijs meestal niet het struikelblok voor de leerling. De problemen liggen in de leerling zelf en zijn omgeving. De aansluiting van het onderwijs is dan ook geen 'issue'.

Van de Reboundleerlingen is een kwart meisje, de rest jongen. Vrijwel allen zijn afkomstig uit het vmbo, vooral het derde leerjaar, iets minder het tweede leerjaar. Bijna een kwart van de leerlingen heeft, vanwege de zwaarte van de problematiek, de Rebound voortijdig verlaten en is verwezen naar andere instellingen of de hulpverlening, voor nader onderzoek of voor een adequatere opvang. De helft van de ex-leerlingen van de Rebound volgt nog onderwijs, meest op een ROC, grotendeels niveau-2 en hoger, en heeft nog zicht op een startkwalificatie. Een klein deel (een tiende) is gestopt met een certificaat of diploma, maar, op een uitzondering na, zonder startkwalificatie en een even groot deel is gestopt zonder certificaat of diploma, meest de inmiddels niet meer leerplichtige leerlingen. Enkele leerlingen zijn helemaal niet getraceerd en enkelen zijn na hun eerste vervolgschool, die ze meest met een vmbo-diploma verlaten hadden, niet teruggevonden. Van de observatiegroep

zijn wat minder leerlingen gestopt; zij zitten vaker in het speciaal onderwijs. Tussen jongens en meisjes zijn weinig verschillen gevonden.

Leerlingen zouden volgens begeleiders van vervolgscholen de meeste schoolse vaardigheden, zoals 'met docenten en leerlingen goed omgaan, rustig en zelfstandig werken, luisteren', gemiddeld een beetje tot goed beheersen, maar aan inzet zou bij een deel nog het nodige verbeterd kunnen worden. Volgens de geïnterviewde leerlingen beheersen ze de vaardigheden inmiddels meest goed; ze zouden ze deels geleerd hebben op de Rebound en in de observatiegroep. Maar een deel ziet zelf ook nog problemen bij het op tijd komen en de lessen bijwonen en een deel ziet soms nog op tegen het naar school gaan. Ze oordelen positief over het onderwijs van hun vervolgschool en ze zouden meer dan vroeger gemotiveerd zijn om de school af te maken. De adviezen van leerlingen aan Rebound en scholen, om problemen te voorkomen, luiden, samengevat, 'structuur, duidelijkheid, serieus nemen en veel aandacht geven'.

Knelpunten op leerlingoverstijgend niveau zijn: een verkeerde diagnose in het voortgezet onderwijs, te lang wachten met doorverwijzen, vergaande vrijwilligheid ten aanzien van acceptatie van hulpverlening en niet adequaat reageren door de jeugdzorg.

Belemmeringen op leerlingniveau waren en blijven, samengevat, het psychosociaal functioneren van de leerling, een zorgelijke thuissituatie en deels een ongunstige peergroup.

Bevorderend werken reflectievermogen bij de leerling en een goede plek (bijvoorbeeld voortgezet speciaal onderwijs) met een goede begeleiding.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen

‘Rebound’ is een term uit de sport en staat voor de bal die na een mislukte doelpoging weer in het veld komt en nog een scoringskans biedt. De Reboundvoorziening staat voor een tweede kans.

Soms is een leerling vanwege gedragsproblemen niet in staat nog te profiteren van het onderwijs, ondanks intensieve begeleiding door de school. Veelal ook belemmert deze leerling de docent bij het lesgeven en de andere leerlingen bij hun leren. Daarnaast vormt de leerling soms een bedreiging voor de veiligheid van zichzelf, medeleerlingen en docenten. Indien de eigen school voor voortgezet onderwijs en de andere scholen van het samenwerkingsverband waartoe de school behoort hun mogelijkheden voor deze leerling uitgeput achten kunnen dergelijke leerlingen tijdelijk geplaatst worden in een zogenoemde Reboundvoorziening. In de Rebound worden onderwijs en hulpverlening geïntegreerd. Doel is dat de leerling weer zodanig ‘schoolfähig’ wordt dat hij binnen een afgebakende periode met succes terugkeert naar school en uiteindelijk in het vervolgonderwijs een startkwalificatie behaalt. De leerling volgt daartoe een niet-vrijblijvend programma dat gericht is op motivatie- en gedragsverandering, herstel van de verhoudingen en verbetering van de leerattitude. Om weer te kunnen aansluiten bij het onderwijs van de eigen of de nieuwe school ontvangt de leerling daarnaast ook onderwijs. Tijdens de Reboundperiode blijft de leerling ingeschreven op de aanleverende school en deze school blijft verantwoordelijk voor de leerling.

De doelgroep van de Reboundvoorziening is de 12 tot 18 jarige uit het voortgezet onderwijs, variërend van praktijkonderwijs tot en met vwo. Aan de Reboundvoorziening Zuid-Oost Friesland participeren drie Samenwerkingsverbanden van scholen voor voortgezet onderwijs, in totaal ongeveer 30 vestigingen, zowel openbaar als christelijk. De Reboundvoorziening Zuid-Oost Friesland omvat twee locaties, namelijk één in Drachten en één in Heerenveen. De locatie in Drachten is gestart in het schooljaar 2005-2006, die in Heerenveen in 2006-2007. De beide locaties worden door één teamleider aangestuurd. Mentoren op de locaties begeleiden de leerlingen.

Er is contact met alle mogelijke instellingen, zorgteams en hulpverleners rond de jeugdzorg.

Op de Rebound Zuid-Oost Friesland kan de leerling in verschillende groepen geplaatst worden:

- 1) *De time-out groep*: de verblijfsduur is in principe zes weken. Na instroom wordt, na inventarisatie van de problemen, een handelingsplan opgesteld dat gericht is op het reguleren van het gedrag en het aanleren van sociale vaardigheden. Daarnaast volgt de leerling, op de Reboundlocatie, het schoolprogramma van de eigen aanleverende school. Het vervolgtraject is gericht op de vo-school van herkomst maar de leerling kan ook naar een andere school of een van de volgende groepen gaan.
- 2) *De trajectgroep*: de leerling heeft al langere tijd geen onderwijs gevolgd en/of zal met grote waarschijnlijkheid niet of slechts gefaseerd terugkeren naar het voortgezet onderwijs. De verblijfsduur is langer dan zes weken. Tijdens de Rebound wordt dezelfde werkwijze gevolgd als bij de time-out groep. Het onderwijs voor de leerling is maatwerk voor het vervolgtraject op basis van interesses en competenties van de leerling. Velen stromen uit naar ROC's, maar ook vanuit deze groep kan de leerling instromen in andere groepen of scholen of instellingen.
- 3) *De observatiegroep, voorheen 'Sluisgroep'*: deze groep valt onder de verantwoordelijkheid van de Renn-4. De problematiek van de leerling is onduidelijk. De verblijfsduur is in principe zes weken. Tijdens de observatie vindt uitgebreid onderzoek naar de oorzaken van het probleemgedrag plaats. De leerling krijgt tijdelijk een gedeeltelijke vrijstelling van onderwijs. De observatie mondt uit in advisering voor een vervolgtraject. De leerling kan uitstromen naar de eigen of een andere school (veelal een Renn-4 school of een ROC) maar ook naar de time-out of trajectgroep. Er wordt nauw samengewerkt met de Rebound. De observatiegroep zit in een eigen vestiging, in hetzelfde gebouw als de Rebound.

Met de aanleverende scholen voor voortgezet onderwijs zijn afspraken gemaakt over het aanleveren van materiaal voor de leerling opdat hij kan doorgaan met het onderwijs. Met een ROC in de regio is een samenwerkingsovereenkomst gesloten rond docenten, het onderwijsprogramma en de drempelloze instroom. De leerling zou op de Rebound een zodanig op maat gesneden onderwijsprogramma ontvangen dat hij naderhand kan instromen in het onderwijs van het ROC.

Inmiddels heeft de Reboundvoorziening een aantal jaren gedraaid en is een groot aantal leerlingen weer teruggekeerd naar het onderwijs. Medewerkers van de Rebound hebben zelf geïnventariseerd waar de uitstromende leerlingen na toe zijn gegaan (Rebound, 2007). Onbekend is echter hoe het de leerlingen vergaat na terugkeer in het reguliere onderwijs en of het maatgerichte onderwijsprogramma van de voorziening richting ROC's adequaat is. Daarnaast achten de participanten van de Reboundvoorziening het van belang om via een monitoringsysteem naderhand zelf te kunnen volgen of ze in hun doelstelling slagen.

Het Samenwerkingsverband Midden- en Oost Friesland heeft het GION gevraagd hiernaar onderzoek te doen.

Op grond van het voorgaande zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1) In hoeverre was het onderwijsaanbod voor de leerling in de Reboundvoorziening afgestemd op het onderwijs van de school waarop de leerling herplaatst is?
- 2) In hoeverre slaagt de leerling er na herplaatsing in te participeren aan het onderwijs? Behaalt de leerling na het verlaten van de Reboundvoorziening een startkwalificatie?
- 3) Welke factoren belemmeren eventueel na herplaatsing volgens de leerling en de (nieuwe) school het leren van de leerling? Welke adviezen hebben ze?
- 4) Hoe zou een monitoringsysteem er uit moeten zien waarmee de Reboundvoorziening zelf het rendement van de leerlingen na het verlaten van de voorziening kan volgen?

Vanuit de Renn-4 is naderhand gevraagd om ook voor de leerlingen van de observatiegroep de vervolgloopbaan in kaart te brengen.

1.2   Uitwerking van de onderzoeksvragen

Ad vraagstelling 1: Adequaatheid onderwijs

Leerlingen die naar een eigen school teruggaan zouden zonder problemen weer het eigen onderwijs moeten kunnen volgen omdat ze op de Rebound aan hun eigen lesmateriaal en proefwerken hebben kunnen werken.

De leerling die naar een ROC gaat zou een op maat gesneden onderwijsprogramma ontvangen dat aansluit bij het onderwijs op dat ROC. Het betreft vraaggericht onderwijs volgens het 'ritsmodel': de leerling komt met bepaalde kennis en vaardigheden binnen, nagegaan wordt wat zinvol voor hem is en hoe dat aangeboden zou moeten worden en bekeken wordt of dat aansluit bij het onderwijs van de school waarheen de leerling zal uitstromen (van der Bij, 2006).

De Inspectie voor het Onderwijs heeft het aanbod van de Reboundvoorzieningen geëvalueerd, ook dat van de Rebound Zuid-Oost Friesland (Inspectie 2007). Uit het inspectierapport over deze Reboundvoorziening komen een aantal belemmeringen naar voren die er toe kunnen leiden dat realisatie van het (op maat gesneden) onderwijs op de Rebound bemoeilijkt wordt. De aanleverende scholen komen hun afspraken niet na met als gevolg dat de Reboundvoorziening zelf materiaal heeft aangeschaft en keuzes heeft gemaakt (Inspectie 2007).

Om de eerste vraagstelling adequaat te kunnen beantwoorden zullen dan ook de volgende vragen beantwoord moeten worden:

- hebben de scholen voor voortgezet onderwijs inderdaad tijdens de Rebound het onderwijs voor de terugkerende leerlingen verzorgd?
- is het betreffende ROC de overeenkomst nagekomen?
- hebben andere ROC's en andere vervolgscholen voldoende informatie geleverd om het onderwijs tijdens de Rebound daar op af te stemmen?
- welk onderwijsaanbod is de leerlingen die naar een ROC of een 'andere school' zijn gegaan aangeboden?

Voor een goede afstemming tussen de Rebound en de vervolgschool is het niet alleen van belang dat de Rebound weet heeft van het onderwijs op de vervolgschool maar ook dat de Rebound zelf informatie verstrekt aan de vervolgscholen over het onderwijs en het niveau van de aangeleverde leerling en, om de leerling op de vervolgschool zo goed mogelijk te kunnen begeleiden, eventueel andere relevante informatie. Dat leidt tot de vraag:

- welke informatie heeft de Rebound aan de vervolgscholen verstrekt en was die voldoende voor de vervolgscholen?

Tijdens de Rebound ontvangen leerlingen op maat gesneden begeleiding. Om de schoolloopbaan op de vervolgschool succesvol te kunnen voortzetten is begeleiding op de vervolgschool uiteraard van groot belang. Het is daarom ook relevant om inzicht te krijgen in de volgende vraag:

- welke begeleiding krijgt de leerling op de vervolgschool; krijgt de vervolgschool ondersteuning bij die begeleiding?

Behalve begeleiders kunnen ook leerlingen zelf een oordeel geven over het onderwijs en de begeleiding. Leerlingen die in ander onderzoek adviezen gegeven hebben om leerlingen met plezier naar school te laten gaan (de Vries, 2005, 2008) adviseren veelvuldig 'duidelijke' regels en soms ook 'meer strengheid' en verder goede hulp van leraren en het serieus genomen worden door leraren. Gehoopt mag worden dat daarvan sprake was op de Rebound maar ook op de vervolgschool. Daarom is van belang om inzicht te krijgen in de vraag:

- wat vinden leerlingen van het onderwijs, de begeleiding, de regels en de leraren op de Rebound en op de vervolgschool?

Ad vraagstelling 2: Participatie aan vervolg onderwijs

In een uitgebreide literatuurstudie naar kenmerken van zorgleerlingen (leerlingen van wie verwacht wordt dat ze de startkwalificatie niet halen) komen een aantal (achtergrond)kenmerken naar voren: onvolledig gezin, lage sociale klasse, jongen, slechte sociale relaties, laag zelfbeeld, geringe schoolmotivatie, weinig schoolplezier (Harms en de Vries, 2001). Leerlingen die hoog scoren op antisociaal gedrag scoren laag op zelfcontrole, intelligentie en schoolprestaties en hebben te maken met een hoog niveau van verwerping en opvoedingsstress vergeleken bij leerlingen die pro-sociaal gedrag vertonen (Soepboer, Veenstra en Verhulst, 2006).

Uit een studie van Beekhoven (2004) blijkt dat participatie (o.a. het aanwezig zijn in de les en het hebben van interactie met de docent) en identificatie (zich thuis voelen en het waarderen en onderschrijven van school als doel) geen invloed en leerprestaties een geringe invloed hebben op het wel of niet schoolgaand zijn. De mate waarin ouders over sociaal en/of cultureel kapitaal beschikken heeft wel invloed op de kans wel of niet het onderwijstraject te verlaten.

Omdat vrijwel alle leerlingen van de Rebound aan genoemde risicokenmerken voldoen is het overbodig die kenmerken bij het onderzoek te betrekken. Op één kenmerk is er sprake van afwijking, namelijk het geslacht. Uit de studie naar zorgleerlingen komt naar voren dat het voornamelijk om jongens zou gaan. Op de Rebound zouden echter ook nogal wat meisjes zitten. Ook uit meer recent onderzoek, onderzoek naar problemen onder mbo-leerlingen (de Vries, 2008) blijkt dat nogal wat meisjes met problemen kampen. De variabele geslacht is daarom interessant. Wat het land van herkomst betreft geldt dat er op de Rebound Zuid-Oost Friesland in de betreffende jaren nauwelijks allochtone leerlingen zaten. Die variabele is daarom voor dit onderzoek niet relevant.

Wat betreft het voortgezet onderwijs, waar de doelgroep van de Rebound vandaan komt, is de kans om voortijdig zonder diploma te vertrekken het grootst in de lagere niveaus, namelijk het leerwegondersteunend onderwijs, de basisberoepsgerichte – en de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo (Herwijer, 2006). Behalve dat voortijdig schoolverlaters een tweemaal kleinere kans hebben op een baan (www.voortijdigschoolverlaten.nl, kwalificatieplicht) hebben ze ook een grotere kans, tenminste als ze geen werk hebben gekregen, strafbare delicten te plegen

(Weerman en van der Laan, 2006). De Rebound staat echter open voor leerlingen van alle schooltypen van het voortgezet onderwijs. Daarom is de vraag relevant:

- van welk schooltype zijn de leerlingen afkomstig?

In principe zit een leerling zes weken in de time-out groep. Voor de trajectgroep is geen termijn vastgesteld. Het beleid op de Rebound is, ook voor leerlingen van de time-outgroep, dat leerlingen eerst uitstromen wanneer een leerling voldoende mogelijkheden heeft om verder te kunnen met zijn schoolloopbaan hetzij wanneer er een andere oplossing is gevonden. De vraag is daarom relevant:

- wat was de verblijfsduur van de leerlingen op de Rebound?

De Rebound is er op gericht om voortijdig schoolverlaten te voorkomen en de leerling uiteindelijk een startkwalificatie te laten behalen. Een leerling is namelijk een voortijdig schoolverlater indien hij geen startkwalificatie heeft behaald. Van een startkwalificatie is sprake als een leerling een mbo-diploma op niveau-2 of een havo- of vwo diploma heeft behaald. (Jongeren in het praktijkonderwijs, jongeren die zeer moeilijk leren en meervoudig gehandicapt zijn vrijgesteld van de kwalificatieplicht. Zij volgen een programma dat past bij hun niveau). Tot en met het einde van het schooljaar waarin een jongere 16 wordt is volledig dagonderwijs verplicht. Een 17 jarige zonder startkwalificatie moet daaraan werken. Tijdens de kwalificatieplicht moet hij iedere dag naar school of leren en werken zoals bij de beroepsbegeleidende leerweg in het mbo. De kwalificatieplicht eindigt op de 18^e verjaardag.

Uitzondering: Er was een overgangsregeling voor de 17-jarigen die in het schooljaar 2006-2007 onder de partiële leerplicht vielen. Deze jongeren zouden onder de oude leerplichtwet per 1 augustus 2007 niet meer leerplichtig zijn. Op het moment dat de kwalificatieplicht inging was het voor veel van deze jongeren te laat om zich alsnog in te schrijven op een school. Zij hoefden niet te voldoen aan de kwalificatieplicht.

Lang niet voor elke leerling van de Rebound is het, vanwege leeftijd en vorderingen op het moment van uitstroom, mogelijk dat hij op de peildatum van het onderzoek al een startkwalificatie heeft behaald. Van belang is derhalve inzicht in de vragen

- wat was de leeftijd bij het verlaten van de Rebound?
- wat is de leeftijd op het moment van het in kaart brengen van de vervolgschoolloopbaan?

Op de Rebound wordt genoteerd naar welke school of instelling of andere opvang de leerling gaat na het beëindigen van het verblijf op de Rebound. Er zijn echter geen gegevens bekend over hoe het vervolgens met de leerling gaat op genoemde school of instelling. Het is dan ook mogelijk dat de leerling niet daadwerkelijk terecht is

gekomen bij de school, de instelling of opvang die genoteerd staat. Daarom zijn de volgende vragen aan de orde:

- is de leerling aangekomen bij de opgegeven school?
- zo ja, wat is het verloop van zijn schoolloopbaan?
- zo nee, waar bevindt zich de leerling dan?

Ad vraagstelling 3: Belemmerende en bevorderende factoren

Als problemen van zorgleerlingen worden in de literatuur genoemd (de benamingen verschillen evenals de uitsplitsingen): schoolproblematiek, psychosociale problematiek, gedragsproblematiek zonder verdere operationalisering en gezinsproblematiek. De problemen van de Reboundleerlingen zijn, na onderzoek, al uitgebreid in kaart gebracht tijdens de Reboundperiode (Rebound, 2007). Bij vrijwel alle leerlingen zou het gaan om multi problematiek. Vrijwel alle leerlingen zouden ook bekend zijn bij de Jeugdzorg. Omdat vrijwel alle leerlingen kampen met multi problematiek is de variabele 'problemen' bij binnenkomst op de Rebound voor dit onderzoek dan ook niet zo interessant. Wel interessant is welke problemen zich naderhand voordoen.

De begeleiders van twee mbo-scholen noemen psychiatrische problemen (officieel gediagnosticeerd) het meest ernstig, gevolgd door sociaal-emotionele problemen en schoolgerelateerde gedragsproblemen. Volgens de mbo-leerlingen zelf staan psychiatrische/ sociaal-emotionele en gezinsproblemen het leren het meest in de weg (de Vries, 2008). Uit het onderzoek naar problemen onder mbo leerlingen komt naar voren dat zowel leerlingen, mentoren als docenten denken dat de school aan een aantal problemen niets kan doen, dat de problemen los staan van het onderwijs. Motivatie voor school en beroep hangt dan ook niet significant samen met het aantal problemen dat leerlingen hebben. Het is dan ook de vraag of men er op de Rebound in kan slagen om bij alle leerlingen die belemmeringen, die het behalen van een startkwalificatie in de weg staan, weg te nemen of voldoende af te zwakken. Wellicht wordt dat tijdens de Rebound al duidelijk maar de leerling 'moet toch weer naar school'. Leerlingen met drugsproblematiek, in een justitieel traject of met een cluster 3 of 4 indicatie komen niet in aanmerking voor aanname op de Rebound, maar achteraf blijkt er soms wel sprake van bijvoorbeeld verslaving of geschiktheid voor cluster 4 te zijn hetgeen een succesvolle vervolgschoolloopbaan in de weg staat. Daarom is de vraag geformuleerd:

- wat waren de verwachtingen van de mentoren van de Rebound van hun uitgestroomde leerlingen; waarom hadden ze eventueel twijfel of waren ze negatief waren over de slaagkans op het behalen van een startkwalificatie door de betreffende leerling?

Begeleiders op de vervolgschool maar ook leerlingen kunnen informatie geven in hoeverre bepaalde problemen daadwerkelijk een cruciale rol spelen tijdens de vervolgschoolloopbaan:

- welke problemen werken belemmerend of bevorderend tijdens de vervolgschoolloopbaan?

Uit ander onderzoek (de Vries, 2005, 2008) is gebleken dat begeleiders van leerlingen met problemen en leerlingen zelf zinvolle adviezen kunnen geven voor verbeteringen. Daarom is ook hier de vraag gesteld:

- welke adviezen hebben betrokkenen?

Een belangrijke belemmering voor het volgen van het onderwijs was dat de leerling geen ‘passend schools gedrag’ vertoonde. Belangrijk doel van de Rebound is dan ook de leerling weer ‘schoolfähig’ te maken (term van de teamleider van de Rebound). Om ‘schoolfähig’ te zijn dient de leerling te beschikken over functioneel schoolse vaardigheden. Daaronder verstaat men de cognitieve mogelijkheden en vaardigheden die verbonden zijn met het leren op school en die tevens een directe toepassing vinden in het eigen leven. De nadruk ligt dus niet op schoolse prestaties (Depuydt, V. & van Loon, J. 2002, blz. 26). Tot de schoolse vaardigheden behoren, af te leiden uit schoolplannen, trainingsprogramma’s en literatuur:

met leraren en met andere leerlingen goed omgaan, zich aan regels houden, zich aan afspraken houden, op tijd komen, alle lessen bijwonen, huiswerk maken, positief over zichzelf denken, luisteren, rustig werken, zelfstandig werken, vragen als de leerling iets niet weet, op de beurt wachten, met andere leerlingen iets samen doen, afmaken waarmee de leerling begonnen is.

Wil de leerling succesvol zijn in de vervolgloopbaan dan zal hij over deze schoolse vaardigheden dienen te beschikken. Dat leidt tot de vraag:

- in hoeverre beschikken leerlingen in het vervolgonderwijs over schoolse vaardigheden.

Vragen daarover aan begeleiders van leerlingen op de vervolgschool en aan ex-Rebound leerlingen zelf kan aanwijzingen geven over hoe schoolvaardig ex-Rebound leerlingen inmiddels zijn. Omdat er geen beginmeting is gehouden kan niet vastgesteld worden of de leerlingen de vaardigheden geleerd hebben tijdens de Rebound. Echter, juist vanwege het niet beheersen van deze vaardigheden zijn ze indertijd op de Rebound terecht gekomen.

Een ander belangrijke belemmering in het voortgezet onderwijs zou zijn dat de leerling niet meer gemotiveerd was voor school. Het verblijf op de Rebound zou die

motivatie weer moeten herstellen. Daarom is het relevant inzicht te krijgen in de vraag:

- wat is de motivatie voor school op de vervolgschool vergeleken bij de motivatie in de periode voor de Rebound?

Leerlingen zelf kunnen deze vraag beantwoorden.

Ad 4. Monitoringsysteem

Monitoringsystemen waarbij niet binnen een school maar tussen afleverende scholen/instellingen en volgende scholen/instellingen/arbeidsmarkt gegevens van studenten worden vastgelegd zijn de HBO-monitor (Ramaekers, 2007) en de WO-monitor (Allen e.a., 2007). In Dijkstra (2001) is nader ingegaan op relevantie en kwaliteit van monitoringsystemen.

De betreffende systemen vereisen echter de inzet van professionele onderzoekers. Voor een instelling als de Rebound is het van belang dat de gegevens door eigen medewerkers ingevoerd en verwerkt kunnen worden. Dat betekent dat het systeem zo beknopt mogelijk zal moeten zijn. De uitkomsten van het onderzoek kunnen bepalend zijn voor de meest relevante variabelen.

1.3 Onderzoeksopzet

Bronnen en gegevens

De voor de onderzoeksvragen benodigde gegevens hebben betrekking op verschillende perioden uit de schoolloopbaan van de Reboundleerling: informatie over de periode tot de Rebound, informatie over de periode tijdens de Rebound en bij de overgang naar de vervolgschool en informatie over de periode na de Rebound. Daarnaast is enige persoonlijke informatie over de leerling van belang. De informatie over de verschillende schoolloopbaanperioden berust bij verschillende bronnen:

- de administratie van de Rebound, de teamleider en de mentoren van de Rebound
- de zorgcoördinatoren en mentoren/begeleiders van de vervolgscholen
- de leerlingen.

De relevante onderwerpen/variabelen voor de verschillende bronnen zijn afgeleid uit hetgeen gezegd is in de vorige paragraaf.

1) Administratie Reboundvoorziening

- a. Naam en geslacht leerling; maand/jaar geboortjaar
- b. Schooltype van herkomst; leerjaar

- c. Maand/jaar van instroom en van uitstroom Rebound; groep(en) waarin gezeten
- d. Naam/locatie/schooltype vervolgschool
- 2) Teamleider/mentor Reboundvoorziening
  - a. Onderwijs aan leerlingen die naar de eigen school zullen terugkeren
  - b. Onderwijs aan leerlingen die naar een andere school zullen gaan
  - c. Informatieoverdracht naar vervolgschool
  - d. Knelpunten
  - e. Verwachting t.a.v. de vervolgschoolloopbaan van de leerling
  - f. Belemmerende factoren voor de vervolgschoolloopbaan
- 3) Zorgcoördinator/begeleider vervolgschool
 (N.B. We spreken over 'mentoren' van de Rebound en 'begeleiders van de vervolgschool om verwarring te voorkomen. De begeleiders van de vervolgschool waren echter meestal de mentoren).
  - a. Schoolloopbaanvervolg van elke leerling
  - b. Belemmerende en bevorderende factoren voor de schoolloopbanen
  - c. Bekendheid met Rebound(onderwijs)programma en niveau leerling bij binnenkomst; behoefte aan informatie
  - d. Kenmerken van het onderwijsprogramma en de begeleiding op de vervolgschool; oordeel over aansluiting onderwijs Rebound en vervolgschool.
  - e. Oordeel over 'schoolfähigkeit' van de leerling
  - f. Adviezen aan de Rebound
- 4) Leerling
  - a. Mening over onderwijs op Rebound en op vervolgschool; mening over aansluiting
  - b. Mening over leerlingbegeleiding op Rebound en op vervolgschool
  - c. Mening over docenten, medeleerlingen en regels op Rebound en op vervolgschool
  - d. Motivatie voor school op vervolgschool vergeleken bij vroegere motivatie
  - e. 'Schoolfähigkeit' op vervolgschool; wat geleerd op Rebound
  - f. Belemmerende/bevorderende factoren
  - g. Adviezen aan scholen en aan Rebound

Onderzoekspopulatie

De ex-Rebound leerlingen die bij het onderzoek zijn betrokken verbleven op twee locaties:

- Drachten, 2005-2006 en 2006-2007, zowel time-out groepen als trajectgroepen
- Heerenveen, 2006-2007, het startjaar van deze locatie, zowel time-out als trajectgroepen.

De betreffende leerlingen van de observatiegroep verbleven in 2005-2006 en/of 2006-2007 in de observatiegroep in Drachten. Zoals reeds eerder gezegd behoort de observatiegroep niet tot de Rebound maar tot de Renn-4 en vallen de leerlingen van de observatiegroep niet onder de verantwoordelijkheid van de Rebound. De resultaten die in dit rapport over de observatiegroep gepresenteerd worden staan dan ook los van de Rebound.

Instrumenten

De gegevens zijn als volgt verzameld:

- Administratie Rebound:	checklist
- Teamleider Rebound en observatiegroep:	interview aan de hand van vragenlijst
- Mentoren Rebound:	schriftelijke vragenlijst
- Zorgcoördinator vervolgscholen:	checklist met relevante leerlingen; interviews aan de hand van vragenlijst
- Begeleiders vervolgscholen:	interviews aan de hand van vragenlijst; enkele keer via mail
- Leerlingen:	interviews aan de hand van vragenlijst.

De tamelijk uitgewerkte vragenlijsten voor de interviews zijn gemaakt om zoveel mogelijk vergelijkbare informatie te verkrijgen, ook van belang voor het naderhand op te zetten monitoringsysteem. De interview/vragenlijst voor de leerlingen is aangepast bij het niveau en de concentratieboog van deze leerlingen. Voor de lijsten is gebruik gemaakt van enkele vragen uit ander onderzoek (de Vries, 2005; de Vries, 2008). In de lijsten voor de vervolgscholen is aangesloten bij opmerkingen in de notitie van de Inspectie (2007).

Voorafgaand aan de afname van de interviews zijn de vragenlijsten doorgesproken met de teamleider van de Rebound en zijn enkele proefgesprekken gehouden met 'vertegenwoordigers' van de doelgroepen. Op grond daarvan zijn bijstellingen aangebracht, met name rond het onderwerp 'onderwijs'. Meer gedetailleerde vragen over het onderwijs konden achterwege gelaten worden.

1.4 Uitvoering van het onderzoek

Procedure

De administratieve gegevens zijn door de teamleider in een Excel bestand aan de onderzoeker verstrekt. Omdat voor de eerste lichting leerlingen de gegevens niet

gestandaardiseerd zijn vastgelegd moesten de gegevens via navraag achterhaald worden. Niet alle mentoren uit die periode waren echter nog werkzaam op de Rebound. Voor een deel van de leerlingen konden dan ook niet alle gegevens achterhaald worden.

Wat de vervolgscholen betreft heeft de onderzoeker eerst alle scholen gebeld met de vraag wie de zorgcoördinator op de school was. Vervolgens heeft de onderzoeker deze coördinator een brief gestuurd met uitleg over het onderzoek, de vraag om medewerking, de namen van de ex-Rebound en observatiegroep leerlingen die er zouden zijn ingestroomd en de week waarin de onderzoeker telefonisch contact zou opnemen met de betreffende zorgcoördinator om een en ander nader te bespreken. Dit resulteerde in afspraken met de coördinator op de school. De zorgcoördinator kon de meer globale schoolloopbaangegevens verstrekken. Nogal wat leerlingen bleken de ‘eerste’ vervolgschool al weer verlaten te hebben of er nooit aangekomen te zijn. Voor die leerlingen is contact opgenomen met eventueel de ‘nieuwe’ vervolgschool of instelling voor zover die gevonden kon worden. Voor sommige leerlingen zijn drie tot vier scholen benaderd, niet altijd met resultaat. Waar het een enkele leerling betrof is de informatie van de zorgcoördinator of mentor telefonisch of via de mail verkregen. In totaal zijn 41 scholen benaderd (zie ook par. 1.5). Geen enkele school of instelling weigerde medewerking. Wel hebben enkele mentoren die de vragenlijst via de mail wensten te beantwoorden uiteindelijk de lijst niet teruggemaild, ook niet na een herinneringsmail.

Voor zover mogelijk is voor alle leerlingen die ‘achterhaald’ zijn informatie verzameld over hoe hun vervolgschoolloopbaan is verlopen (met uitzondering van leerlingen die vrijstelling van onderwijs hadden), hoe het met ze gaat en wat belemmerende en bevorderende factoren voor de schoolloopbaan waren/zijn. Per leerling is deze informatie verstrekt aan de teamleiders van de Rebound en de observatiegroep.

Specifieke informatie

Het trekken van een steekproef uit het leerlingenbestand, waarvoor meer specifieke informatie verzameld zou worden, bleek niet haalbaar omdat hetzij leerlingen slechts kort op school waren geweest en de begeleider te weinig van de leerlingen wist om meer specifieke vragen te beantwoorden, omdat het al te lang geleden was dat leerlingen op de school zaten en de begeleiders twijfelden aan hun geheugen, omdat de betreffende begeleider al vertrokken was of omdat leerlingen nergens teruggevonden zijn. Gekozen is uiteindelijk voor leerlingen die deels nog op school zaten en deels de school al verlaten hadden (ongeveer de helft), voor spreiding over scholen en voor leerlingen waarvoor alle informatie beschikbaar was. Dit resulteerde in twaalf

ex-Rebound leerlingen en tien ex-observatiegroep leerlingen waarvoor uitgebreidere informatie is verzameld bij hun begeleiders. De leerlingen zaten/zitten op tien vervolgscholen.

De keuze van leerlingen waarmee een interview gehouden zou worden was noodgedwongen een pragmatische. Het in contact komen met leerlingen die niet meer op de school zaten of stage liepen, verliep moeizaam. Mogelijk hadden de leerlingen alweer een ander 06 nummer dan opgegeven was, sommigen woonden niet meer op het opgegeven adres, anderen kwamen niet opdagen op het afgesproken tijdstip. Omdat al veel meer tijd dan vooraf was ingeschat verstreken was met het opsporen van leerlingen, is de poging om contact te krijgen met leerlingen die de school al verlaten hadden, opgegeven en zijn uiteindelijk met negen leerlingen, van vier scholen, interviews gehouden (zie ook par. 1.5). Voor vier van die leerlingen hebben ook begeleiders vragen beantwoord.

De gegevens zijn per leerling verzameld. Alle gegevens, ook de onderwijsgegevens, zijn per leerling gekoppeld zodat er een soort Reboundleerlingvolgsysteem is ontstaan. De gegevens zijn verwerkt met het statistische programma SPSS. In verband met de privacy zijn geen namen van leerlingen vermeld maar hebben leerlingen nummers gekregen.

De gegevensverzameling heeft plaatsgevonden in de periode van mei tot en met november 2008.

Monitoring

Na verwerking van alle gegevens zijn de variabelen geselecteerd die in aanmerking komen voor een monitoringsysteem.

1.5 Overzicht van bij het onderzoek betrokken scholen en leerlingen

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van bij de het onderzoek betrokken vervolgscholen en leerlingen. In tabel 1.1 staan de gegevens van de scholen.

Tabel 1.1 Aantallen en typen voor vervolgonderwijs scholen waarvan informatie is verkregen over leerlingen en over het onderwijsaanbod

	Aantallen scholen waarvan informatie over leerlingen is verkregen	Aantallen scholen waar-van tevens uitgebreide informatie over onderwijs-aanbod is verkregen
Vestigingen/ scholengemeenschappen	23	1
Vestigingen/ ROC's	9	2
Voortgezet Speciaal Onderwijs	8	2
Anders	1	

De 41 scholen waarbij informatie is ingewonnen staan in heel Zuid en Oost Friesland (inclusief Leeuwarden), maar ook enkele staan in Drenthe en de kop van Overijssel. De vijf scholen waarvoor het onderwijsaanbod uitgebreid is beschreven, de scholen waarheen relatief veel leerlingen uitstromen en/of vandaan komen, staan alle in Friesland.

In de volgende tabel staan gegevens van de leerlingen die bij het onderzoek betrokken zijn, de totale populatie (n=120), de subpopulatie waarover begeleiders van vervolgscholen uitgebreide informatie hebben verschaft (n=22, tien scholen) en de subpopulatie leerlingen waarmee een interview is gehouden (n=9).

Tabel 1.2 Kenmerken van alle betrokken leerlingen (A), van leerlingen waarover begeleiders van vervolgscholen uitgebreid informatie hebben verstrekt (B) en van leerlingen waarmee een interview is gehouden (C)

A. Kenmerken van leerlingen waarover informatie is verzameld (n=120)	Rebound N=62 (52%)	Observatie N=58 (48%)	Totaal N=120
- jongens - meisjes	66% 34%	64% 36%	65% 35%
B. Kenmerken van lln waarover begeleiders (mentoren) van vervolgscholen uitgebreid informatie hebben verstrekt, n=22; afkomstig van 10 scholen; ongeveer de helft van de leerlingen nog op school, de helft er al af	Rebound N=12 (55%)	Observatie N=10 (45%)	Totaal N=22
- jongens - meisjes	75% 25%	50% 50%	65% 35%
C. Kenmerken van leerlingen waarmee een interview is gehouden, n=9; afkomstig van 4 scholen; alle leerlingen nog op school	Rebound N=5 (56%)	Observatie N=4 (44%)	Totaal N=9
- jongens - meisjes	40% 60%	50% 50%	44% 56%

De twee subpopulaties (B en C) onderscheiden zich niet van de totale populatie leerlingen (A) wat betreft de verdeling van aantallen over Rebound en observatiegroep. In de totale populatie leerlingen is er één meisje op twee jongens. De subpopulatie leerlingen waarover begeleiders uitgebreid verslag hebben gedaan (B) wijkt daar niet van af, maar als gekeken wordt naar Rebound en observatiegroep afzonderlijk wel; van de Rebound zijn de jongens wat oververtegenwoordigd. Bij de leerlingen waarmee een interview is gehouden (C) zijn de meisjes oververtegenwoordigd. Bekeken wordt daarom naderhand of zich verschillen voordoen tussen jongens en meisjes.

In de volgende hoofdstukken wordt zoveel mogelijk de volgorde van de vraagstellingen aangehouden. Uit de beantwoording blijkt op welke periode de informatie betrekking heeft.

In de hoofdstukken 2 en 3 wordt de eerste vraagstelling behandeld: in hoofdstuk 2 het onderwijs op de Rebound en de beperkingen voor het onderzoek, in hoofdstuk 3 het onderwijs op de vervolgscholen en de aansluiting. In hoofdstuk 4 komt de tweede vraagstelling aan de orde, die naar de schoolloopbanen na de Rebound. In de hoofdstukken 5 en 6 volgt de beantwoording van de derde vraagstelling, die naar belemmerende en bevorderende factoren en naar adviezen, waarbij in hoofdstuk 5

belemmerende en bevorderende factoren en de adviezen en in hoofdstuk 6 de schoolse vaardigheden van de leerlingen en hun motivatie voor school worden behandeld. In hoofdstuk 7 wordt kort ingegaan op het monitoringsysteem. In hoofdstuk 8 tenslotte volgt een samenvatting en nabeschuiving.

De resultaten van de observatiegroep worden, waar beschikbaar, naast die van de Rebound gepresenteerd. Van belang is steeds voor ogen te houden dat niet de Rebound maar de Renn-4 verantwoordelijk is voor de observatiegroep.

2 Het onderwijsaanbod van de Rebound/observatiegroep; beperkingen voor het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt gestart met een beschrijving van het onderwijs van de Reboundvoorziening en van de observatiegroep, in brede zin (par. 2.1, 2.2 en 2.3) en wordt ingegaan op knelpunten (par. 2.4) en beperkingen voor het onderzoek (par. 2.5). De informatie in dit hoofdstuk over de time-out- en de trajectgroep is verkregen via de teamleider van de Rebound, en over de observatiegroep via de trajectbegeleider.

2.1 Doel en onderwijs van de time-out-, traject- en observatiegroep

Time-out groep, doel, onderwijs:

De bedoeling is dat de leerling uit de time-out groep na een korte onderbreking weer zodanig ‘schoolfähig’ (term van de Rebound) is dat hij weer normaal kan participeren aan het onderwijs van de eigen school, in de eigen groep, op het zelfde niveau. De leerling krijgt hetzelfde onderwijs als de andere leerlingen van zijn klas. Hij neemt zijn eigen boeken mee, krijgt opdrachten en proefwerken vanuit de eigen school en docenten van zijn school corrigeren het werk. Wat de leerlingen van zijn groep doen op school, doet hij ook. De mentor van de Rebound ziet er op toe dat de leerling ook daadwerkelijk aan het werk is en helpt indien nodig. Voor deze leerling worden dezelfde zaken vastgelegd als voor de leerlingen van de eigen school. Naast het werken aan het schoolwerk volgt de leerling een gedragstraining. Soms is de problematiek ernstiger dan gedacht en gaat de leerling alsnog naar de traject- of observatiegroep.

Trajectgroep, doel, onderwijs:

De bedoeling is dat de leerling van deze groep weer terugkeert naar school maar niet naar zijn eigen school; meestal gaat hij naar een ROC. Veelal is hij iets ouder, 15 à 16 jaar.

Als de leerling binnenkomt is de eerste prioriteit de leerling ‘schoolfähig’ maken. Leerlingen zijn soms driekwart jaar niet naar school geweest. Ze moeten eerst leren op tijd te komen en andere regels in acht te nemen alvorens ze serieus met het on-

derwijs aan de slag kunnen. Via o.a. tests wordt bekeken op welk niveau de leerling naderhand in het mbo kan instromen.

Geregeld blijkt dat er op de voorgaande school een onjuiste diagnose is gesteld en blijkt er, zonder dat het was gemeld, sprake te zijn van ernstige psychiatrische problematiek. In dat geval gaat de leerling veelal eerst naar de observatiegroep. Eventueel wordt de leerling niet naar regulier onderwijs verwezen maar naar een andere instelling.

Vervolgscholen van de trajectgroep leerlingen leveren zelden informatie over hun onderwijs aan, ook niet het ROC waarmee een contract is gesloten. Ook geven er geen docenten van ROC's les aan deze leerlingen, in tegenstelling tot wat in het contract met een ROC staat.

Voor de leerlingen van de trajectgroep heeft de Reboundvoorziening (sinds het schooljaar 2007-2008) dan ook zelf methodes aangeschaft voor Nederlands, wiskunde en Engels. Het betreft vmbo methodes voor klas 2 en 3, niveau basisberoeps-gerichte leerweg (bbl), kaderberoeps-gerichte leerweg (kbl) en gemengd theoretische leerweg (gt).

Als het niveau van de leerling is vastgesteld gaat hij individueel aan het werk met de methodes voor Nederlands, wiskunde en Engels. Het onderwijs in de trajectgroep wordt derhalve afgestemd op de leerling en bepaald door de eerder genoemde methodes.

Het onderwijs aan de trajectgroep leerlingen wordt verzorgd door de mentoren van de Rebound. De methodes hebben antwoordbladen waardoor het werk van de leerlingen snel nagekeken kan worden. De volgende dag wordt het werk van de vorige dag besproken.

Er worden gestandaardiseerde toetsen gebruikt die bij de methodes horen. De resultaten daarop worden vastgelegd. Het is afhankelijk van wat de leerling interesseert en kan of hij er (iets uit) andere boeken bij krijgt.

Het gros van de trajectgroep leerlingen functioneert op niveau 1 tot 2. Alles wat ze leren is meegenomen. Aan de toelating op het mbo worden geen eisen gesteld wat betreft kennis en vaardigheden. Het feit dat leerlingen gebruik maken van de vmbo methodes voor de klassen 2 en 3 zou dan ook geen enkele belemmering vormen voor de vervolgschoolloopbaan in het mbo.

Voor het volgende schooljaar (2008-2009) zal de Rebound dezelfde methodes voor klas 4 aanschaffen.

Observatiegroep, doel, onderwijs

De observatiegroep valt zoals eerder gezegd onder de verantwoordelijkheid van Renn-4.

De leerling wordt geplaatst via het RMC. Het betreft veelal voortijdig schoolverlaters, afkomstig uit het vmbo. Het is onduidelijk wat de problemen van de leerling zijn en wat hij kan.

De verwachting is dat de leerling niet terugkeert naar zijn oorspronkelijke school. Terugkeer heeft dan ook geen prioriteit. Tijdens het verblijf in de observatiegroep heeft de leerling gedeeltelijk vrijstelling van onderwijs. De bedoeling van de observatiegroep is dat de leerling inzicht krijgt in zijn eigen gedrag en dat duidelijk wordt wat een passende vervolgmogelijkheid is voor de leerling. Daartoe vindt observatie van gedrag plaats. Dat gebeurt aan de hand van schoolse activiteiten. De leerling krijgt geen onderwijs met het doel kennis of vaardigheden op te doen. De schoolse activiteiten lijken op onderwijs maar zijn het niet, ze zijn een middel voor de observatie. Bekeken wordt hoe de leerling omgaat met materialen, met autoriteit, met andere leerlingen, hoe hij zich gedraagt. Verder worden allerlei tests afgenomen.

Als verwacht wordt dat de leerling het mbo aankan en hij de juiste leeftijd heeft stroomt hij daar in; anderen gaan veelal naar praktijkonderwijs of een Renn-4 school. Soms ook gaat een leerling (terug) naar de time-out of trajectgroep.

2.2 Samenstelling groepen; rooster; eindrapportage

Samenstelling groepen

De leerlingen van de time-out groep en de trajectgroep volgen onderwijs in één en dezelfde groep. Per dag wordt de groep opgesplitst, in vieren of anders, per keer verschillend, afhankelijk van het gedrag van de leerlingen op die dag.

De groep in Drachten telt meestal zo'n 14 tot 15 leerlingen. De groep in Heerenveen telt ongeveer 7 leerlingen. Heerenveen heeft geen echt onderwijsgebouw, hetgeen om improvisatie vraagt.

De leerlingen van de observatiegroep zitten in een eigen groep en in een eigen vestiging welke overigens in hetzelfde gebouw zit als de Rebound.

Onderwijsrooster Rebound

De time-out- en trajectleerlingen hebben (sinds het schooljaar 2007-2008) een vast weekrooster van 30 uur; alle leerlingen zijn met hetzelfde bezig hoewel ze een individueel traject volgen. Ze krijgen daarbij veel begeleiding.

Ze ontvangen per week:

- 4 uur wiskunde, 4 uur Engels, 5 uur Nederlands (elke morgen van 9-10 uur).
Verder 2 uur drama, 2 uur koken, handvaardigheid en algemene technieken.

Er worden geen beroepsgerichte vakken aangeboden. Soms wordt getracht een leerling voor 2 uur per week onder te brengen op de vervolgschool voor een beroepsvak zoals elektrotechniek. De ROC's hebben een oriëntatieprogramma dat meerdere keren per schooljaar draait. Leerlingen volgen dat soms en ontdekken dan hun interesses. De leerlingen van de time-out groep krijgen naast het vaste rooster de andere vakken van hun eigen school.

Eindrapportage

Bij binnenkomst brengt de leerling een dossier mee waarin de problematiek en de reeds afgelegde schoolroute en begeleiding staan vermeld. Het eindrapport van de Rebound is een vervolg op dat dossier. Met elke leerling en diens ouders en met vertegenwoordigers van de school van herkomst wordt met de betrokken medewerkers van de Rebound de eindrapportage besproken. Daarin is vastgelegd:

- de vraag waarmee de leerling is binnengekomen
- de opdracht voor de Rebound
- de wijze waarop het traject is doorlopen en in hoeverre de doelen zijn behaald.

De bedoeling is dat de eindrapportage ook naar de vervolgschool gaat. Tot voor kort was dat echter procedureel niet vastgelegd.

2.3 Overgang naar de vervolgschool

Time-outleerling

In principe kan de time-outleerling elk moment terugkeren naar de eigen school. De time-out leerling wordt langzaam teruggeplaatst, eerst een dag, dan twee, dan drie en dan weer volledig. Hij neemt zijn spullen van de Rebound mee. Daarna komt hij per maand één à twee weken terug op de Rebound. De Rebound houdt nog ongeveer een half jaar de vinger aan de pols. De school en de leerling kunnen in die tijd altijd terugvallen op de Rebound en vragen om hulp. Met de school wordt nog een half jaar contact gehouden waardoor de Rebound informatie over de leerling krijgt.

Trajectleerling

Op papier kunnen de trajectleerlingen ook elk moment in een ROC instappen. In de praktijk laten de ROC's leerlingen instappen na de zomervakantie en in februa-

ri/maart, tenminste als er plaats is. Meestal stromen de leerlingen na de zomervakantie in.

In principe gaat de trajectleerling in het ROC als een gewone leerling van start. Het is afhankelijk van de school en met wie op de vervolgschool het contact gelegd wordt welke informatie doorgegeven wordt. Soms wordt ter bescherming van de leerling, het voorkomen van etikettering, juist niet expliciet het Reboundtraject vermeld.

Bij de trajectleerling is de rol van de Rebound in principe afgelopen als de leerling naar het ROC gaat. Met de scholen van de trajectleerling wordt naderhand geen contact gehouden en ontvangt de Rebound derhalve ook geen informatie over de afgeleverde leerling.

Het voorstel voor extra formatie om structureel, eenmaal per twee weken gedurende een half jaar, het contact met ROC's te regelen, is niet gehonoreerd.

Observatieleerling

Indien een leerling naar het speciaal onderwijs gaat ontvangt de vervolgschool het complete dossier van de leerling. Indien een leerling naar een reguliere school gaat vindt altijd een 'warme overdracht' plaats en wordt het eindadvies gegeven. Indien de vervolgschool van een observatiegroep leerling een mbo-school is krijgt de vervolgschool het aanbod van een half jaar begeleiding vanuit de observatiegroep. Het is aan de vervolgschool dat aanbod te accepteren. Indien de school daar geen behoefte aan heeft raakt de leerling uit beeld.

2.4 Knelpunten

Knelpunten voor het onderwijs op de Rebound

- 1) De opdracht die aan de Rebound gesteld wordt ten aanzien van het onderwijs is eigenlijk niet realistisch:
  - cognitief hebben de meeste leerlingen geen problemen
  - andere problematiek, die passend schools gedrag in de weg staan, moet opgelost worden
  - alles wat met zorg heeft te maken staat om de leerling heen waardoor de leerling veelvuldig uit de les moet hetgeen het onderwijs verstoort
  - soms lukt het niet problemen op te lossen maar alleen om ze helder te maken
  - als duidelijk is wat de vervolgstap is moet de leerling soms wachten omdat er wachtlijsten zijn

- 2) Niet op te lossen problematiek van de leerling:
  - de problematiek is vaak te ernstig en/of te ingeslepen. Mogelijk was er bij een aantal leerlingen meer aan te doen geweest als ze eerder aangemeld waren en/of wanneer eerder een juiste diagnose was gesteld.
  - Bij vrijwel alle leerlingen is er sprake van multi problematiek.
- 3) Belemmeringen in relatie Rebound – school van herkomst en terugkeer:
  - gebrek aan professionaliteit bij de collega's op de scholen. Leerlingen die terugkeren krijgen veelal geen nieuwe kans, ze behouden hun etiketje
  - als leerlingen in de Rebound verblijven bestaan ze niet meer voor de school. Het is veelal moeilijk om ze teruggeplaatst te krijgen, scholen zien sommige leerlingen liever niet terug. De school moet dan herinnerd worden aan protocollen en procedures
  - het is soms moeilijk om van de eigen school de juiste leerstof en toetsen te krijgen voor de leerling en het duurt soms een tijd voor het aangeleverd wordt. De mentor op de school moet het eerst ontvangen van de docenten
  - sommige leerlingen lopen bij terugkeer op de eigen school voor op de groep. Het feit dat ze dan opnieuw met het boek moeten werken levert problemen op zoals vervelen etc..
- 4) Belemmeringen in relatie Rebound – ROC's:
  - geen informatie van de ROC's over het onderwijsaanbod
  - geen materiaal
  - geen docenten
  - wachttijden

Voor zover relevant is in de vragenlijsten rekening gehouden met genoemde knelpunten. Daarnaast zijn een aantal andere beperkingen, waarop hieronder wordt ingegaan, bepalend geweest voor de vragen in de vragenlijsten.

2.5 Beperkingen voor het onderzoek

De onderzoeksaanvraag is tot stand gekomen in het najaar van 2007. De bij het onderzoek betrokken leerlingen volgden hun onderwijs in 2005-2006 en/of 2006-2007. Sinds het indienen van de onderzoeksaanvraag zijn er nogal wat veranderingen aangebracht in het onderwijs. Relevant voor het onderzoek is echter het onderwijs zoals dat is aangeboden aan de bij het onderzoek betrokken leerlingen.

- 1) In de jaren 2005-2006 en 2006-2007 was er geen volledig rooster. Er was een vrij kort dagrooster, de leerlingen kregen om 12 uur vrij. De Reboundvoorziening had onvoldoende formatie voor een langer rooster.
- 2) De Rebound beschikte de eerste twee jaar nog niet over methodes voor de trajectgroep. Er werd gebruik gemaakt van oude spullen die andere scholen over hadden. Niets was gestandaardiseerd en de mentoren moesten dagelijks alle schriften nakijken hetgeen veel tijd kostte (elke dag is er een bespreking over het werk van de vorige dag).

De trajectleerlingen van de bij het onderzoek betrokken lichten hebben derhalve op de Rebound onderwijs gehad dat niet meer actueel is. Uitgebreid nagaan of het onderwijs adequaat is (was) voor de vervolgschool is voor die lichten dan ook niet zinvol.
- 3) Zoals al eerder gezegd zijn de leerling gegevens van de eerste lichting indertijd niet gestandaardiseerd vastgelegd. Leerling gegevens zijn via navraag achterhaald en voor sommige leerlingen konden bijvoorbeeld geboortedatum en tijdstip van instroom in de Rebound niet achterhaald worden.

3 Het onderwijs op de vervolgscholen; de aansluiting van de Rebound/observatiegroep

In het vorige hoofdstuk bleek dat de Rebound geen informatie ontvangt over het onderwijs van de vervolgscholen waarheen de leerlingen uitstromen. Daarom is op een aantal scholen, waarheen een relatief groot deel van de leerlingen van de Rebound en de observatiegroep uitstroomt, via een interview met zorgcoördinatoren informatie verzameld over het onderwijs aan de zorgleerlingen. Het betreft een vmbo vestiging van een scholengemeenschap, waarvan de Rebound en observatiegroep ook leerlingen ontvangen, een school voor voortgezet speciaal onderwijs (vso school) voor leerlingen met gedragsstoornissen, een vso school voor leerlingen met een psychiatrische indicatie en de afdelingen van twee ROC's voor leerlingen zonder vmbo diploma, mbo niveau-1, beide met vestigingen in heel Friesland. De uitgebreide beschrijvingen zijn weergegeven in bijlage 1. De beschrijvingen hebben vooral een informatief doel. In par. 3.1 vindt u een samenvatting van het onderwijs op genoemde scholen. Vervolgens wordt ingegaan op de geïnformeerdeheid over Rebound/ observatiegroep bij de vervolgscholen (par. 3.2), op de aansluiting van het onderwijs van de Rebound/ observatiegroep bij dat van de vervolgscholen (par. 3.3) en op de begeleiding op en van de vervolgscholen (par. 3.4). In deze paragrafen is zowel van de begeleiders van scholen als van leerlingen informatie verwerkt.

3.1 Kenmerken van het onderwijs aan zorgleerlingen op een aantal vervolgscholen

1. VMBO vestiging

De vmbo vestiging kent een schakeljaar tussen het (speciaal) basisonderwijs en het eerste leerjaar van het vmbo. In de schakelklassen krijgen leerlingen, na een zorgvuldige intakeprocedure, onderwijs volgens het concept 'Onderwijs Op Maat', afgeleid van succesfactoren voor onderwijs (klas met ongeveer 15 leerlingen, rond elke klas klein team met mentor die veel lessen verzorgt, lessen volgens principe van 'effectieve instructie', consistente structuur, laten opdoen van succeservaringen, sterk zorgteam, intensief contact met ouders). In de schakelklas ligt het accent op rekenen, taal en leren leren opdat aan het einde van die klas het niveau voor de in-stap in het lwoo behaald is. Ongeveer de helft van de leerlingen uit de schakelklas-

sen gaat naar een basiskader klas en de helft naar een kadertheoretische klas. In de eerste twee leerjaren van het vmbo wordt in een aantal klassen volgens hetzelfde concept 'Onderwijs Op Maat' gewerkt. Ook in het derde en vierde leerjaar is er veel individuele aandacht voor de leerlingen. De zorgmanager heeft zowel een lijn- als een staffunctie; hij voert de intakegesprekken met leerlingen en ouders en onderhoudt contact met alle partijen, intern (ook leerlingen en ouders) en extern. Leerlingen die voortijdig uitstromen zouden met name leerlingen met een persoonlijkheidsstoornis zijn. Een deel van de voortijdige uitstromers gaat naar de Rebound en keert eventueel later terug, een deel gaat naar een cluster-4 school. Nieuw zijn voortijdige uitstromers met een groot ziekteverzuim waarbij sprake is van functionele klachten; zij gaan naar een cluster-3 school.

2. *School voor voortgezet speciaal onderwijs; gedragsmatige problematiek*

De school heeft leerlingen met gedragsstoornissen en een IQ grens van 70. De school ontvangt geregeld leerlingen van de Rebound en tamelijk veel leerlingen van de observatiegroep. Ongeveer 70% van de leerlingen gebruikt medicatie. Uit onderzoek is gebleken dat er bij 80% sprake kan zijn van een erfelijke component, met name wat betreft de ASS stoornissen. De visie van de school is dat het onderwijs zoveel mogelijk 'thuis-nabij' moet zijn. Aan de persoonlijke ontwikkeling, aan het klaarmaken voor de maatschappij wordt veel waarde gehecht. Het onderwijs is gericht op drie uitstroomprofielen:

Profiel 1: schakeling naar regulier onderwijs goed haalbaar; uitstroom naar vmbo-gt, havo of vwo

Profiel 2: iets meer leerachterstand, meer praktijkgericht; uitstroom naar mbo-1, -2, of -3

Profiel 3: leerling met meestal veel leerachterstand, indringende gedragsstoornis met het uitstroomperspectief beschermd werken, dagbesteding.

Het bij de start opgestelde handelingsplan wordt geregeld opnieuw geëvalueerd en bijgesteld. Het onderwijs wordt in vaste groepen gegeven, per profiel per onderbouw, middenbouw en bovenbouw. Een groep telt 10 à 12 leerlingen. De groepsleerkracht geeft alle vakken en is het eerste aanspreekpunt voor de ouders. Veel leraren werken met week- en dagtaken die opgenomen zijn in een rooster met werkblokken. Aan het eind van de week moet alles afgetekend zijn. Als het met de weektaak niet lukt wordt gewerkt met dagtaken. Leerlingen werken zelfstandig, in hun eigen tempo en op hun eigen niveau aan de taken. Er is in sterke mate sprake van individueel onderwijs. De leerlingen hebben aanvankelijk geen huiswerk maar krijgen het wel als het reguliere onderwijs in beeld komt.

Instructiemomenten vinden in de groep plaats. De leerlingen zijn te verschillend om voortdurend met groepslessen te werken. Met weektaken worden de verschillen opgevangen. Bij de vakinhouden wordt niet met groepslessen gewerkt maar de school besteedt wel veel aandacht aan groepsvorming waar dat kan, bijvoorbeeld bij de start van de dag en bij het samen eten. In de midden en bovenbouw wordt, met het oog op de overgang van het onderwijs naar ROC of arbeid, gestart met stages en werken met portfolio- transitieonderwijs.

Het creëren van een werkbaar schoolklimaat gebeurt via een paar basisregels, deze zijn maatschappelijk gerelateerd. Er staan geen vaste sancties op het overtreden van de regels maar er wordt wel serieus en met respect met de leerling gesproken. In de literatuur wordt gesteld dat ADHD en ASS leerlingen het beste functioneren in een prikkelarme omgeving. De school heeft echter de ervaring dat leerlingen ook niet zonder prikkels kunnen. Daarom worden prikkels niet altijd weggehouden. Het is er gezellig in de klassen en het gaat goed. Wel wordt er een duidelijke structuur aangebracht in tijd, plaats en opdrachten.

De zorgleerlingen worden maandelijks besproken in het zorgoverleg waar alle mogelijke disciplines, bijvoorbeeld ook de politie en de coördinator van het Wajong traject, bij aanwezig zijn. De resultaten worden vermeld in het handelingsplan, bekeken wordt wat eventueel veranderd moet worden.

Voor de individuele leerling vormt niet het onderwijs op zich het struikelblok voor een succesvolle schoolloopbaan, wel diens sociaal-emotioneel functioneren. Op leerling overstijgend niveau zijn er de volgende belemmeringen: vergaande vrijwilligheid ten aanzien van hulpverlening; zorgelijke thuissituatie en/of peergroup; niet adequaat reageren door jeugdzorg; wachtlijsten.

3. *School voor voortgezet speciaal onderwijs; psychiatrische problematiek*

De school voor voortgezet speciaal onderwijs is een school waarvoor een psychiatrische indicatie via de Jeugdzorg noodzakelijk is. Een aantal leerlingen van de Rebound wordt naar deze school verwezen. De leerling ontvangt een halve dag school en een halve dag therapie (GGZ behandeling). In principe gaat de leerling terug naar de school van herkomst, maar dat lukt niet altijd. Zodra een leerling is aangemeld krijgt de school van herkomst een uitgebreid vragenformulier, met ook vragen over onderwijskundige aspecten (niveau en profiel van de school; doubleerstatus; wisseling van scholen; verzuim; probleemomschrijving met o.a. omgang met docenten en medeleerlingen; werkhouding; speciale begeleiding; leerlingvolgsysteem; per vak methoden, niveau en opmerkingen; handelingsplan). De school van herkomst levert boeken en toetsen. De begeleider plant in en begeleidt. Omdat de leerling maar de helft van de onderwijstijd tot zijn beschikking heeft (de rest is voor therapie), wor-

den er regelingen met de school van herkomst getroffen. Veelal doet een leerling, na terugkeer op de school van herkomst, een klas over. Ongeveer 40% van de leerlingen die op deze school binnenkomt is al vastgelopen in het onderwijs en volgt al een tijd geen onderwijs meer; aanlevering van materiaal door de oorspronkelijke school heeft dan weinig zin meer. In dat geval wordt op basis van wat de leerling aankan een passend, algemeen, pakket voor de leerling samengesteld. De school heeft veel methodes in huis, variërend van 1-vmbo tot 4-havo. Elke leerling werkt aan iets anders, het is puur individueel onderwijs; een groep telt ongeveer 8 tot 10 leerlingen en heeft twee docenten tevens mentor. Elke leerling wordt geregeld besproken in een multidisciplinair samengesteld team.

4. *Christelijk ROC*

Het christelijke ROC heeft vestigingen in heel Friesland. Op de vestigingen komen geregeld leerlingen van de Rebound en de observatiegroep binnen. Er zijn speciale klassen voor de niveau-1 leerlingen. Deze klassen zijn niet gehuisvest op aparte locaties. Het onderwijs voor niveau-1 is anders opgebouwd dan het onderwijs voor de hogere niveaus. Examinering is afgestemd op het AKA profiel, waarmee de leerlingen kunnen instromen in de niveau-2 opleidingen van de school. Het onderwijs op de school is over het algemeen docent gestuurd, waarbij de docent kijkt naar capaciteiten, kennis en interesses van leerlingen. Vanuit het activerende leren worden voorzichtige schreden op het pad van competentiegericht leren gezet. Alle leerlingen werken met het portfolio.

Om de vijf of zes weken wordt een oriëntatietraject aangeboden aan leerlingen die tussentijds (zoals uit de Rebound) willen instromen. Het beslaat gedurende een week vier dagdelen.

De school hanteert als principe dat elke leerling een kans moet hebben maar de vormgeving van het onderwijs kan per vestiging verschillen. Niveau-1 leerlingen verblijven twee dagen op school en lopen drie dagen stage. De twee dagen op school bestaan uit één dag beroepsopleiding en één dag stamgroep. Beide dagen zijn er per groep (12 tot 14 leerlingen) in principe twee docenten (niveau-2 telt 14 tot 16 leerlingen per groep met één docent en soms een lesassistent; de niveau's-3 en -4 tellen meer leerlingen). Op één vestiging, in de plaats waar ook de Rebound gevestigd is, is er daarnaast een pilot met 'overstapvarianten' voor leerlingen afkomstig van een Renn-4 school, de ISK en een praktijkschool. Met de Rebound heeft de vestiging geen convenant. Elke overstapvariant kent een andere vormgeving (zie voor het onderwijs in de overstapvarianten bijlage 1).

Het ROC heeft op alle vestigingen een Bureau Traject Advies & Begeleiding waarvan alle mogelijke deskundigen zijn verbonden. Van daaruit worden o.a. studenten

die dreigen vast te lopen begeleid, naast de reguliere begeleiding van de opleiding. Om studenten met problemen tijdig op te sporen wordt gebruik gemaakt van een eigen signaleringssysteem met 15 gedragsafwijkingen, dat toegankelijk is voor elke docent. De docent kan zelf verwijzen.

De derde vestiging heeft een eigen zorgsysteem waarbij er, via computerprogramma's waarin problemen en/of afwezigheid worden vastgelegd, zowel 'controle' is op gedragsafwijkingen als op afwezigheid en waarbij eventueel een schoolpsycholoog, een coach, een 'voortijdig schoolverlater begeleider' en de leerplichtambtenaar een rol spelen. Er wordt zo snel mogelijk ingegrepen. De zorgstructuur is er gericht op drie soorten problemen: sociaal-emotionele problematiek, problematiek ten gevolge van het niveau en problematiek in relatie tot de keuze van de opleiding (leerlingen vertonen veel zappig gedrag, de opleiding moet 'leuk' zijn). Op grond van vragen aan de leerling wordt een plan gemaakt. De leerling mag zich niet alleen gelaten voelen. Succeservaring is belangrijk. Daarbij heeft de leerling begeleiding nodig.

Voor nogal wat leerlingen levert de stage problemen op. Ze kunnen zich sociaal niet handhaven. Dat levert teleurstelling op. Nogal wat leerlingen vallen dan ook uit tijdens de stage. De school investeert daarom nu extra in stagebegeleiding.

De school is van plan om alle leerlingen afkomstig van de Rebound op voorhand te melden worden bij het zorg adviesteam.

De geïnterviewde adviseert de Rebound om praktisch te handelen met de leerling en hem niet te lang in het traject te laten zitten. De leerling moet perspectief geboden worden.

Volgens de geïnterviewden vormt het onderwijs meestal niet het struikelblok voor de schoolloopbaan. Belemmerende factoren voor de schoolloopbaan zijn vooral sociaal-emotionele problematiek, gebrek aan motivatie, een ongunstige gezinssituatie, een ongunstige peergroup of niet geaccepteerd worden door de peergroup. Op grond daarvan zijn het kwetsbare leerlingen die problemen met school hebben.

5. *Openbaar ROC*

Ook dit ROC ontvangt tamelijk veel leerlingen van de Rebound en de observatiegroep.

Het openbare ROC (met vestigingen in heel Friesland) heeft een speciaal programma voor leerlingen van 16 tot 22 jaar zonder positieve ervaringen in het onderwijs. Het onderwijs wordt aangeboden in aparte, kleine gebouwen opdat de leerlingen buiten de reguliere schoolcontext positieve ervaringen kunnen opdoen. Het programma, niveau-1, is vooral praktijkgericht, het heeft een hoog handvaardigheidsniveau. De eisen van de school, de examinering, zijn afgestemd op het AKA profiel. De leerlingen weten waaraan ze moeten voldoen. Met het AKA profiel kunnen de

leerlingen instromen in de niveau-2 opleidingen van de school. De zorgcoördinator doet alle intakes. Hij stelt vragen over verslaving, de thuissituatie etc. De zorgcoördinator weet binnen korte tijd alles van de leerling. Zodra er uitval is treedt hij op. Hij onderhoudt het contact met alle betrokkenen. Getracht wordt de jeugdhulpverlening zoveel mogelijk naast de schoolbegeleiding te laten lopen.

Het jaar bestaat uit vier perioden van 10 weken. Er is geen vast lesprogramma en er wordt niet met boeken gewerkt. Boeken wekken weerstand bij de leerlingen. Zo nodig krijgt de leerling opdrachten op papier. Het belangrijkste voor de leerling is zijn portfolio. Daarin staan zijn doelen, zijn voornemens en zijn planning. De leerling werkt onder begeleiding, zelfstandig, aan zijn doelen. De eerste tien weken omvatten een oriëntatie op alle richtingen. Daarna maken de leerlingen een keuze. Leerlingen starten met een workshop over houding en gedrag. De invalshoek is de leerlingen positief te benaderen. Belangrijk is dat leerlingen respect voor anderen krijgen, dat ze leren luisteren, dat ze een ander serieus nemen, dat ze leren tegen kritiek te kunnen, dat ze leren met eisen die aan hen gesteld worden om te gaan. Bij leerlingen die moeite hebben met taal wordt een niveau bepaling gedaan. Vervolgens wordt bekeken wat de leerling nodig heeft. Nederlands, rekenen en Engels worden in periodes gegeven. Na de oriëntatie krijgen de leerlingen vaktheorie in hun richting. Vakdocenten verzorgen zowel de praktijk als de theorie van hun vak, ze werken daarbij vanuit de praktijk naar de theorie. Het onderwijs is competentiegericht. Er wordt gewerkt aan grote, veelal richtingoverstijgende, projecten waarbij vakken kennis zoveel mogelijk geïntegreerd wordt aangehaakt.

Elke groep kan ongeveer 18 leerlingen omvatten en heeft een eigen coach. Bij 1 dag afwezigheid van een leerling onderneemt de coach meteen actie. Coaches geven in elk geval de algemene vakken en sturen leerlingen op gedrag, op reflectie: waarom doe je zoals je doet. Als de leerling op stage gaat, gaat de coach de eerste keer mee. De coach legt uit waar de leerling wat moeite mee heeft. De cursist heeft er baat bij als de werkgever weet dat bepaald gedrag geen onwil is maar onmacht. De laatste jaren is de doelgroep verandert. In het verleden waren er meer jongeren met crimineel gedrag. De laatste jaren komen er meer leerlingen met een rugzakje. Zij moeten een beroepsopleiding volgen. Als een leerling 17 is en om wat voor reden niet verder gaat in het onderwijs maar een baan heeft volgt een gesprek met de leerplichtambtenaar (LPA). De leerling krijgt dan bijna altijd een ontheffing omdat een baan beter is dan op straat zwerven.

3.2 Geïnformeerdeheid op vervolgscholen; gewenste informatie

Vragen over de geïnformeerdeheid op de vervolgscholen zijn gesteld aan begeleiders van 12 ex-Rebound leerlingen en 10-exobservatiegroep leerlingen (zie ook par. 1.4). Er wordt niet gepretendeerd dat de gegevens voor de betreffende leerlingen representatief zijn voor alle ex-Rebound/observatiegroep leerlingen van het onderzoek. Eerder bleek dat de Rebound, in de periode waarop het onderzoek betrekking heeft, slechts beperkt informatie aanleverde aan de vervolgscholen. De reden daarvan is dat de Rebound over beperkte mankracht beschikt en daarnaast dat men soms etikettering wil voorkomen. Maar ook de vervolgscholen leveren geen informatie over hun onderwijs aan de Rebound. Vanuit de observatiegroep vindt altijd overdracht van informatie plaats. In de observatiegroep wordt het onderwijs slechts als hulpmiddel gehanteerd om leerlingen te observeren. Niettemin zijn er toch enige vragen over de informatie gesteld aan begeleiders van vervolgscholen, gerelateerd aan de behoefte daar aan. Hieronder staan de antwoorden.

Tabel 3.1 Mening van begeleiders van vervolgscholen over informatievoorziening door Rebound/ observatiegroep

<i>Over ex-Rebound lln (n=11) en ex-observatiegroep lln (n=10)</i>	1. nee Reblln Obslln		2. beperkt Reblln Obslln		3. uitgebreid Reblln Obslln	
- informatie ontvangen over problemen leerling	36%	nvt	55%	nvt	9%	nvt
- informatie ontvangen over wat leerling aan onderwijs heeft gehad op Rebound	30%	nvt	60%	nvt	10%	nvt
- informatie ontvangen over het onderwijsniveau vd lln	30%	nvt	60%	nvt	10%	nvt
- behoefte aan meer informatie vanuit Reb/obs over afgeleverde leerling	27%	63%	9%	-	64%	38%

Ongeveer een derde deel heeft geen informatie ontvangen over de ex-Rebound leerling (problemen, onderwijs en onderwijsniveau), ruim de helft in beperkte mate en ongeveer één op de tien uitgebreid.

Van de begeleiders van ex-Rebound leerlingen heeft ongeveer tweederde behoefte aan meer en uitgebreide informatie over de leerling. Bij de begeleiders van de ex-observatiegroep leerling is die behoefte geringer, ruim een derde wenst meer en uitgebreide informatie.

Informatie die de begeleiders op vervolgscholen zouden willen ontvangen betreft:

- het niveau van de leerling
- de problematiek van de leerling
- de soort hulp die de leerling is geboden
- de op de Rebound gebruikte boeken
- een rapport over de leerling bij de inschrijving

3.3 Het onderwijs op de vervolgscholen en de aansluiting bij Rebound/ observatiegroep

Vragen over het onderwijs zijn zowel gesteld aan de eerder genoemde begeleiders als aan de leerlingen waarmee een interview is gehouden. Eerst worden de antwoorden van de begeleiders behandeld, vervolgens die van de leerlingen.

Informatie van begeleiders

De bedoeling is dat de Rebound met haar onderwijs aansluit bij dat van de vervolgscholen. Dan moet de Rebound wel weten hoe dat er uit ziet. Daarom zijn, naast meer uitgebreide vragen over het onderwijs van de scholen waarheen de meeste leerlingen uitstromen (zie par. 3.1), ook aan begeleiders van individuele leerlingen enige vragen gesteld over het onderwijs dat die leerlingen krijgen op de vervolgschool. Hoewel in de observatiegroep het onderwijs geen prioriteit heeft zijn een aantal vragen ook aan de begeleiders van ex-observatiegroep leerlingen gesteld.

Tabel 3.2 Het onderwijs op de vervolgschool volgens begeleiders

		Van ex-Reb lln (n=12)	Van ex-Obs lln (n=10)
- leerling krijgt iets als competentiegericht onderwijs	1. nee 2. in beperkte mate 3. ja	- 66% 34%	- - 100%
- indien een beeld, aansluiting van het door de leerling genoten onderwijs op de Rebound qua werkwijze bij het onderwijs van de vervolgschool	0. geen beeld 1. nee 2. beetje 3. ja	36% 18% 36% 9%	Nvt - - -
- afstemming van onderwijs op de specifieke leerling	0. onbekend 1. nee, allen zelfde programma 2. ja, geldt voor elke leerling 3. ja, speciaal op deze leerling	25% 8% 50% 17%	10% 30% 40% 20%

Op alle scholen waar geïnterviewd is krijgen de leerlingen in meer of mindere mate iets als competentiegericht onderwijs. Ten aanzien van de ex-Rebound leerlingen denkt een relatief klein deel dat het onderwijs van de Rebound niet aansluit bij dat van de eigen school. De meesten, die er een beeld van hebben, denken dat het onderwijs qua werkwijze een beetje aansluit. Voor ongeveer tweederde deel der leerlingen wordt het onderwijs op de vervolgschool volgens de respondenten afgestemd op de specifieke leerling. Wat dit betreft lijkt er voor de meeste leerlingen geen breuk te zijn met het beleid op de Rebound en in de observatiegroep.

Mening van leerlingen

De leerling is gevraagd naar zijn oordeel over zowel het onderwijs op de vervolgschool als tijdens de Rebound/ observatiegroep. Zoals in par. 1.4 aangegeven betreft het negen leerlingen, vijf die op de Rebound gezeten hebben en vier die in de observatiegroep zaten. Gesteld is dat deze leerlingen mogelijk niet representatief zijn voor de hele leerlingpopulatie van het onderzoek.

Uiteraard kleven er meer belemmeringen aan de resultaten. Op de Rebound gaat het, zoals eerder gezegd, vooral om het wegnemen van onderwijsbelemmeringen via therapie en training en vindt daarnaast onderwijs plaats. In de observatiegroep gaat het vooral om het stellen van een diagnose en is onderwijs slechts een middel. Een

andere belemmering is dat de leerlingen voor de beantwoording van de vragen over de Rebound en de observatiegroep in hun geheugen moesten graven. Van informatie uit het verleden is bekend dat die niet heel betrouwbaar is.

Ondanks de beperkingen worden, om een indruk te geven, de antwoorden gepresenteerd in de volgende tabel. Bij kleine aantallen lopen de percentages snel op.

Tabel 3.3 Mening van leerlingen over het onderwijs op de vervolgschool en tijdens de Rebound/ in de observatiegroep

		Ex-Rebln	Ex-Rebln		Ex-obsln	Ex-obsln
		Op vervolg school (n=5)	tijdens Rebound (n=5)		Op vervolg school (n=4)	tijdens observatie- groep (n=4)
- mening over onderwijs	1. te gemakkelijk 2. te moeilijk 3. precies goed	- - 100%	68% - 33%		- - 100%	100% - -
- onderwijs passend bij eigen interesse	1. nee 2. gaat wel 3. ja	- 20% 80%	100% - -		- 75% 25%	75% 25% -
- mening over kwaliteit van onderwijs	1. slecht 2. gaat wel 3. goed	- - 100%	33% 67% -		- 50% 50%	25% 75% -
- hoeveelheid die leerling leert	1. niets 2. beetje 3. veel	- 20% 80%	40% 40% 20%		- 25% 75%	50% 50% -
- mening over duidelijkheid van de regels	1. ken ze niet 2. niet zo duidlijk 3. duidelijk	0% 20% 80%	20% 20% 60%		0% 0% 100%	0% 100% 0%
- mening over strengheid van de regels voor zichzelf	1. niet streng genoeg 2. te streng 3. wel goed	0% 0% 100%	40% 20% 40%		0% 0% 100%	75% 0% 25%

De resultaten moeten, vanwege voornoemde beperkingen, met voorzichtigheid gehanteerd worden. De leerlingen lijken wat meer tevreden over het onderwijs op de vervolgschool dan tijdens de Rebound en de observatiegroep. Het onderwijs op de Rebound en in de observatiegroep (waar ze nauwelijks onderwijs krijgen) werd vooral als te gemakkelijk ervaren en niet passend bij wat de leerling leuk vindt. De leerlingen van de observatiegroep vonden de regels in die groep niet zo duidelijk en niet streng genoeg. Leerlingen van beide groepen zijn tevreden over de duidelijkheid van de regels en de strengheid op hun vervolgschool.

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven is het onderwijsaanbod op de Rebound inmiddels aanzienlijk uitgebreid en veranderd.

Opvallend is hoe gunstig de leerlingen die op de Rebound en in de observatiegroep gezeten hebben oordelen over het onderwijs op de vervolgschool. Het feit dat de leerlingen niet (meer) negatief zijn over het onderwijs zou men als een gunstige uitkomst kunnen beschouwen.

Op de vraag in hoeverre het onderwijs van de Rebound aansloot bij dat van de vervolgschool werden twee soorten antwoorden gegeven. Leerlingen die terug zijn gegaan naar de eigen school zeiden dat de eigen school het onderwijs had verzorgd (zoals ook afgesproken is) en dat er dus geen breuk bestond. Leerlingen die naar een ROC zijn gegaan antwoordden dat er op het ROC met een portfolio wordt gewerkt en op de Rebound niet.

3.4 De begeleiding op de vervolgscholen

Ook over de begeleiding zijn vragen gesteld aan begeleiders en aan leerlingen.

Informatie van begeleiders

Op de Rebound en in de observatiegroep krijgen de leerlingen veel begeleiding. Voortzetting van de begeleiding van deze leerlingen is mogelijk een succesfactor voor de vervolgschoolloopbaan. Aan de begeleiders op de scholen zijn daarover enkele vragen gesteld.

Tabel 3.4 De begeleiding van de leerling op de vervolgschool volgens de begeleiders

Oordeel van begeleiders:		ex-Reb leerlingen (n=12)	ex-ObslIn (n=10)
- leerling wordt/is besproken in zorgteam o.i.d.	0. weet niet (meer) 1. nee 2. ja	25% 33% 42%	30% 40% 30%
- leerling krijgt/kreeg specifieke begeleiding van mentor	0. weet niet (meer) 1. nee 2. ja	25% 42% 33%	30% 20% 50%
- leerling krijgt/kreeg specifieke begeleiding van counselor o.i.d.	0. weet niet (meer) 1. nee 2. ja	33% 58% 8%	30% 40% 30%
- leerling krijgt/kreeg nog begeleiding vanuit de Rebound/observatiegroep	0. weet niet (meer) 1. nee 2. ja	17% 83% -	10% 80% 10%
- krijgt/kreeg u zelf (of de school) 'ondersteuning' vanuit de Rebound/Observatiegroep	0. nvt, niet ingevuld 1. nee 2. ja	17% 83% -	20% 70% 10%
- indien zelf/school geen ondersteuning, wel behoefte aan (meer) ondersteuning	0. nvt, niet ingevuld 1. nee 2. ja	42% 33% 25%	30% 40% 30%

Het antwoord 'weet niet (meer)' is met name gegeven voor leerlingen die de school al verlaten hadden. Voor zover bekend is minder dan de helft van de ex-leerlingen van de Rebound en observatiegroep op de vervolgschool besproken in het zorgteam. Van de ex-leerlingen van de Rebound krijgt maar een relatief klein deel naderhand specifieke begeleiding van de mentor en nog minder van een counselor of iets dergelijks. Van de ex-leerlingen van de observatiegroep krijgt een groter deel naderhand nog specifieke begeleiding van de mentor en/of counselor.

De vervolgscholen van de respondenten hebben, voor zover de respondenten weten, naderhand geen ondersteuning gekregen van de Rebound of de observatiegroep, met één uitzondering.

Ongeveer een kwart der respondenten geeft aan daaraan behoefte te hebben. De ondersteuning die ze *wensen* betreft:

- ondersteuning bij de leerstofkeuze
- warme overdracht (over specifieke eigenschappen van leerling)

Mening van leerlingen

Ook de leerlingen zijn enkele vragen voorgelegd over de begeleiding op de vervolgschool en indertijd tijdens de Rebound/ de observatiegroep. Voor de resultaten gelden dezelfde beperkingen als die welke genoemd zijn bij de mening van de leerlingen over het onderwijs. Onderstaande tabel laat de resultaten zien.

Tabel 3.5 Mening van leerlingen over de begeleiding op de vervolgschool en tijdens de Rebound/ de observatiegroep

		Ex-Rebln	ex-Rebln		Ex-obslln
<i>Mening van leerlingen</i>		Op vervolgschool (n=5)	Op Rebound (n=5)	Op vervolgschool (n=4)	In observatiegroep (n=4)
- wat vind je van de begeleiding door de mentor	0. krijg ik niet 1. onvoldoende 2. redelijk goed 3. goed	- - 60% 40%	- 20% 40% 40%	- - 25% 75%	- 25% 50% 25%
- wat vind je van de begeleiding door de counselor	0. krijg ik niet 1. onvoldoende 2. redelijk goed 3. goed	20% - 20% 60%	40% 40% -- 20%	25% - 25% 50%	25% - 50% 25%

Ook deze resultaten moeten met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden. Over de begeleiding op de vervolgschool is niemand echt ontevreden. Over de begeleiding tijdens de Rebound en tijdens de observatiegroep was een enkele leerling niet tevreden. Een leerling van de Rebound merkte op dat hij zijn begeleider altijd kon bellen.

De leerlingen is ook gevraagd naar hun mening over de leraren op de vervolgschool en op de Rebound/ in de observatiegroep. Van de ex-Rebound leerlingen vindt 100% dat de meeste leraren op de vervolgschool begrip voor hen hebben, 60% dat de meesten goed luisteren, 80% dat de meesten goed helpen en 100% dat de meesten hen serieus nemen. De resterende percentages betreffen sommige leraren. Voor de Rebound bedragen de percentages respectievelijk 80%, 40%, 40% en 80%. Over de leraren van de vervolgschool zijn de leerlingen iets vaker tevreden dan over de me-

dewerkers van de Rebound, maar door het kleine aantal leerlingen lopen de percentages snel op.

Van de ex-observatiegroep leerlingen vindt 75% dat de meeste leraren op de vervolgschool begrip voor hen hebben, 75% dat de meesten goed luisteren, 100% dat de meesten goed helpen en 75% dat de meesten hen serieus nemen. Voor de observatiegroep bedragen die percentages 50%, 50%, 25% en 50%. Over de leraren van de vervolgschool zijn deze leerlingen derhalve ook vaker tevreden dan over de medewerkers van de observatiegroep maar ook hier geldt dat de percentages snel oplopen door het kleine aantal leerlingen.

Het feit dat de leerlingen op hun vervolgschool positief oordelen over hun leraren lijkt een gunstig gegeven, gelet op hun schoolverleden.

4 De vervolgschoolloopbanen

In par. 1.4 staat beschreven hoe de gegevens over de vervolg(school)loopbanen van de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep zijn verzameld. De verzameling van de gegevens is begonnen in mei en geëindigd in november 2008. Het bleek dat veel leerlingen geen ‘rechte’ weg afgelegd hebben. Ze zaten al op een tweede of derde vervolgschool of waren bijvoorbeeld na een eerste vervolgschool nog een keer terug geweest op de Rebound om daarna weer naar een andere school te gaan. Het betekent dat er zeer veel verschillende leerwegen afgelegd zijn. Om de informatie inzichtelijk te maken zijn in dit hoofdstuk geen ‘omwegen’ vermeld maar zijn alleen de gegevens van de laatst bekende situatie (al dan niet nog op school, met of zonder diploma etc.) en de laatst bekende school (waar de leerling soms al niet meer op zat) gebruikt. In paragraaf 4.1 wordt, naast enige persoonlijke gegevens, de informatie vermeld die betrekking heeft op het verblijf tijdens en op de uitstroom uit de Rebound/observatiegroep. In paragraaf 4.2 wordt behandeld wat er met de leerlingen is gebeurd nadat ze de Rebound of observatiegroep hebben verlaten. N.B. De gedetailleerde schoolloopbanen zijn per leerling aan de teamleiders verstrekt.

4.1 Instroom in, verblijf tijdens en uitstroom uit de Rebound/observatiegroep

4.1.1 Personalialia en de herkomst qua schooltypen en leerjaren

De informatie is afkomstig van de administratie van de Rebound. Omdat de observatiegroep eerst naderhand bij het onderzoek is betrokken is niet alle informatie voor deze groep verzameld. Van een deel van de eerste lichting leerlingen van de Rebound konden, zoals eerder gezegd, de geboortedatum en uitstroombdatum niet meer achterhaald worden.

Tabel 4.1 Personalia; herkomst schooltypen en leerjaar

		Rebound Totaal	time- outgr.	Trajectgr.	Observat ie
Geslacht	Man	(n=62) 66%	(n=30) 67%	(n=32) 66%	(n=58) 64%
	Vrouw	34%	33%	34%	36%
Leeftijd bij het verlaten van Rebound en observatiegroep	12 jaar	(n=30) 3%	(n=18) 6%	(n=12) 0%	(n=58) 3%
	13 jaar	7%	11%	0%	7%
	14 jaar	20%	33%	0%	31%
	15 jaar	23%	28%	17%	38%
	16 jaar	43%	17%	83%	17%
	17 jaar	3%	6%	0%	3%
Leeftijd bij start inventarisatie vervolgloopbaan, mei 2008	12 jaar	(n=42) -	(n=23) -	(n=19) -	(n=58) 2%
	14 jaar	7%	13%	0%	7%
	15 jaar	17%	30%	0%	21%
	16 jaar	17%	17%	16%	19%
	17 jaar	38%	17%	63%	29%
	18 jaar	17%	13%	21%	17%
Binnengekomen vanuit schooltype	19 jaar	5%	9%	0%	5%
	Sbo (n=1)	(n=61) 2%	(n=30) 3%	(n=31) 2%	
	Pro (n=3)	5%	3%	5%	
	Vmbo (n=56)	92%	90%	92%	
	Havo/vwo (n=1)	2%	3%	2%	
Binnengekomen vanuit leerjaar	Leerjaar 1 (n=5)	(n=56) 9%	(n=27) 11%	(n=29) 7%	
	Leerjaar 2 (n=18)	32%	41%	24%	
	Leerjaar 3 (n=23)	41%	22%	59%	
	Leerjaar 4 (n=10)	18%	26%	10%	

Van de Reboundleerlingen zat ongeveer de helft in de time-out groep en de helft in de trajectgroep. Vier leerlingen waren van de time-outgroep naar de trajectgroep gegaan, twee leerlingen waren van de time-outgroep naar de trajectgroep naar de observatiegroep gegaan. De laatste groep waarin een leerling zat is gebruikt bij alle volgende berekeningen. Zowel in de beide Reboundgroepen als in de observatiegroep zijn de jongens in de meerderheid, twee jongens op één meisje. Het merendeel

van de leerlingen van de Rebound was bij het verlaten er van 14, 15 of 16 jaar, van de time-outgroep waren ze vaker 14 of 15, van de trajectgroep vaker 16 jaar. De leeftijd van de leerlingen bij het verlaten van de observatiegroep komt vrijwel overeen met die van de leerlingen die de time-outgroep verlieten. Alle leerlingen waren nog 'startkwalificatieplichtig'.

Uiteraard zijn de leerlingen op het moment dat gestart werd met het in kaart brengen van de vervolg(school)loopbanen (de peildatum), een half tot twee jaar later, ouder. Ruim een vijfde deel was bij de start van het onderzoek al ouder dan 17 jaar en dus niet meer 'startkwalificatie plichtig'. De trajectgroepleerlingen waren ouder en van hen waren acht op de tien inmiddels 17 jaar of ouder. De leerlingen van de observatiegroep waren bij de start van het onderzoek ongeveer even oud als die van de time-outgroep.

De Reboundleerlingen, van beide groepen, zijn vrijwel geheel afkomstig uit het vmbo; de onderzochte populatie telt slechts een enkele havo leerling. De leerlingen zijn afkomstig uit alle leerjaren met in de time-outgroep een accent op leerjaar twee en in de trajectgroep op leerjaar drie.

Jongens en meisjes verschillen weinig van elkaar op bovengenoemde variabelen.

4.1.2 Duur verblijf op Rebound en in observatiegroep

De informatie is afkomstig van de administraties van beide voorzieningen. Informatie over de duur van het verblijf kon niet voor alle leerlingen achterhaald worden.

Tabel 4.2 Duur verblijf in kwartalen

<i>Duur verblijf in kwartalen</i>	Rebound Totaal (n=32)	time-out groep (n=17)	trajectgroep (n=15)	Observatie groep (n=49)
1: 1-3 maanden	28%	35%	20%	35%
2: 4-6 maanden	31%	18%	47%	31%
3: 7-9 maanden	19%	24%	13%	27%
4: >9 maanden	22%	24%	20%	8%

Ongeveer drie op de tien leerlingen zaten één tot drie maanden en ongeveer drie op de tien leerlingen vier tot zes maanden in de Rebound. Zes op de tien Reboundleerlingen had in elk geval na een half jaar de Rebound weer verlaten, vier op de tien zaten er minstens een half jaar. Leerlingen van de time-outgroep zaten er iets vaker kort maar ook iets vaker wat langer dan die van de trajectgroep. Leerlingen in de observatiegroep zaten er gemiddeld iets korter dan leerlingen in de Rebound.

Zoals eerder gemeld (par. 1.2) wordt op de Rebound het principe gehanteerd dat een leerling eerst uitstroomt als ingeschat wordt dat de leerling het zou kunnen redden in

het vervolgonderwijs of klaar is voor een andere plek. Wat de leerlingen betreft die naar een ROC gaan zijn de Rebound en de observatiegroep afhankelijk van de instapmomenten in de ROC's (zie par.2.4).

Van de jongens zat 50% langer dan zes maanden in de Rebound, van de meisjes 25%. In de observatiegroep zat zowel van de jongens als van de meisjes ongeveer een derde deel er langer dan zes maanden.

Van de jongeren (t/m 14 jaar bij uitstroom) zat 63% langer dan een half jaar in de Rebound, van de 15 jarigen 33% en van de 16/17 jarigen 39%. Van de jongeren (t/m 14 jaar bij uitstroom) zat 5% langer dan een half jaar in de observatiegroep, van de 15 jarigen 37% en van de 16/17 jarigen 90%. Het lijkt dus of jongeren in de Rebound wat langer verblijven terwijl jongeren in de observatiegroep er juist korter verblijven. Voor ouderen geldt het omgekeerde.

4.1.3 Redenen voortijdig verlaten Rebound

In principe verlaten leerlingen de Rebound als hun 'behandelprogramma' is afgerond en ze op grond daarvan weer in staat zouden moeten zijn hun (schoolloop)baan voort te zetten. Soms echter wordt een 'behandelprogramma' voortijdig afgebroken. In onderstaande tabel staan de redenen daarvoor (de informatie is niet verzameld voor de observatiegroep).

Tabel 4.3 Redenen voortijdige uitstroom uit Rebound

Redenen voortijdige uitstroom	Rebound (n=60)	time-outgroep (n=29)	trajectgroep (n=31)
- nvt (niet voortijdig afgebroken)	77%	62%	90%
- programma te licht voor problematiek leerling	12%	17%	7%
- programma sloot inhoudelijk onvoldoende aan op hulpvraag	2%	3%	-
- geweldsincident in reboundvoorziening	2%	3%	-
- verhuizing	2%	-	3%
- andere redenen	5%	10%	-
- naar observatie			

Bijna een kwart van de in de Rebound ingestroomde leerlingen heeft het traject niet afgemaakt, vooral niet omdat het programma van de Rebound te licht was voor de leerlingen. Dat betreft met name de leerlingen van de time-out groep. De leerlingen van de trajectgroep zijn aanzienlijk minder vaak voortijdig uitgestroomd.

Tussen jongens en meisjes bestaat wat betreft het voortijdig uit de Rebound uitstromen vrijwel geen verschil, van beiden is ongeveer een kwart voortijdig uitgestroomd. Als naar de leeftijd gekeken wordt blijkt dat jongere leerlingen vaker voortijdig zijn uitgestroomd dan oudere leerlingen.

4.1.4 Bestemming vanuit de Rebound

Aan het einde van de Rebound krijgen de leerlingen, in samenspraak met ouders en leerling, een advies voor een bestemming na de Rebound. Deze bestemming wordt in de administratie bijgehouden. De bestemming slaat niet op de naam van de school waar de leerling heen zal gaan (die wordt ook genoteerd) maar op de aard van de bestemming. Voor de observatiegroep wordt wel de naam van de school of een andere voorziening genoteerd maar niet de aard van de 'bestemming'. In de volgende tabel staat de aard van de bestemming weergegeven.

Tabel 4.4 Bestemming vanuit de Rebound

Bestemming na de Rebound	Rebound (n=62)	time- outgroep (n=30)	trajectgroep (n=32)
- Leerling blijft op eigen school	19%	37%	3%
- Verwijzing/plaatsing naar andere v.o. school binnen samenwerkingsverband	3%	3%	3%
- Verwijzing/plaatsing rec4	11%	13%	9%
- Verwijzing/plaatsing ROC	39%	13%	63%
- Verwijzing/plaatsing leerwerktraject	8%	7%	9%
- Andere bestemming	15%	17%	13%
- Observatie	3%	7%	0%
- Onbekend	2%	3%	0%

Volgens opgave van de Rebound zouden ongeveer twee op de tien leerlingen vanuit de Rebound teruggedaan zijn naar hun eigen school, meestal een vmbo afdeling, ongeveer vier op de tien zouden naar het ROC zijn gegaan en één op de tien naar het speciaal onderwijs. Ruim zeven op de tien leerlingen zouden daarmee, volgens deze gegevens, na afsluiting van hun programma op de Rebound, teruggaan naar het onderwijs. Ongeveer één op de vier leerlingen komt in een ander traject terecht. Dit zijn de leerlingen die al voortijdig de Rebound hebben verlaten. Per groep verschillen de bestemmingen aanzienlijk. Leerlingen van de time-outgroep gaan vaker terug naar de eigen school, leerlingen van de trajectgroep veel vaker naar een ROC, waarmee een verschil in functie tussen beide groepen ook uit de cijfers blijkt.

Als gekeken wordt naar het geslacht blijkt dat jongens iets vaker dan meisjes een andere bestemming hebben gekregen (20% versus 5%) en meisjes iets vaker dan jongens de bestemming speciaal onderwijs (24% versus 5%). Als gekeken wordt naar de leeftijd blijkt dat de leerlingen die bij uitstroom niet ouder waren dan 14 jaar het meest naar de eigen of een andere scholengemeenschap gaan (33%) en naar het speciaal onderwijs (33%). De 16 en 17 jarigen gaan het meest naar een ROC (57%).

4.2 Na de rebound

4.2.1 Stand van zaken op het peilmoment

De gegevens wat er met de leerlingen is gebeurd na uitstroom uit de Rebound of uit de observatiegroep zijn zoals eerder vermeld verzameld in de periode mei tot en met november 2008.

Om een aantal redenen moesten er nogal wat naspeuringen worden gedaan om de loopbaangegevens te verkrijgen: nogal wat leerlingen waren niet terecht gekomen op de plek die aangegeven was en een aantal leerlingen had de aangegeven school al weer hadden verlaten en was naar een andere school uitgestroomd, zonder dat de naam van een school was genoteerd, of er was een verkeerde naam genoteerd of de leerling was er niet aangekomen. Door alle naspeuringen zit er variatie in het moment waarop de gegevens verkregen zijn.

In de volgende tabel staat weergegeven hoe het er op de peildatum voor staat met de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep.

Tabel 4.5 Stand van zaken enige tijd (half tot twee jaar) na de Rebound/ observatiegroep

Situatie op peildatum	Ex-Reblln (n=62)	Ex-time-out lln (n=30)	Ex-traject lln (n=32)	Ex-Obs lln (n=58)
<i>Onderwijs:</i>				
- gestopt zonder diploma	13%	13%	13%	5%
- gestopt met certificaat	2%	0%	3%	0%
- gestopt met niv-1 certif/dipl	5%	0%	9%	2%
- gestopt met niv-2 diploma	2%	0%	3%	0%
- in jeugdinrichting	0%	0%	0%	5%
- nog in speciaal onderwijs	8%	13%	3%	17%
- leer/werk	3%	0%	6%	3%
- nog in regul ondw (vmbo/ roc)	39%	37%	41%	38%
- certificaat/diploma 1 ^e school; vervolg 2 ^e school onbekend	11%	13%	9%	5%
<i>Anders:</i>				
- nog in Reb of observ	5%	7%	3%	2%
- GGZ, internaat	5%	7%	3%	14%
- ontheffing/ LPA	2%	3%	0%	5%
- onbekend	7%	7%	6%	3%

Van een aantal leerlingen (totaal vijf) is helemaal geen spoor gevonden; zij zijn niet aangekomen op de aangegeven school en waren ook niet ingeschreven op de door ons benaderde scholen.

Het relatief hoge percentage ‘niet gevonden na de eerste school’ is deels een gevolg van het feit dat een deel van de scholengemeenschappen waarnaar de leerlingen teruggegaan waren en welke school ze meest met een vmbo-diploma hebben afgesloten, geen adequate informatie over de vervolgschool heeft geleverd.

In elk geval zijn bijna zeven op de tien ex-Rebound leerlingen in een onderwijssituatie terecht gekomen. Enige tijd na het verlaten van de Rebound zitten zeker nog zo’n vijf op de tien leerlingen in het onderwijs (waaronder ook speciaal onderwijs) terwijl van één op de tien niet gevonden is waarheen de leerling na uitstroom uit de eerste school heen is gegaan. Van deze leerlingen valt niet met zekerheid vast te stellen of ze nog in het onderwijs zitten. Daarnaast is ongeveer één op de tien leerlingen gestopt na het behalen van een certificaat of diploma. Maar op één na leveren deze diploma’s niet de gewenste startkwalificatie. Nog eens 13% is gestopt zonder een diploma gehaald te hebben. Voor de andere leerlingen was onderwijs niet aan de

orde en een deel was al voortijdig de Rebound uitgestroomd (zie par.4.1.3). Leerlingen van de time-outgroep zijn iets vaker terecht gekomen in het speciaal onderwijs, leerlingen van de trajectgroep zijn iets vaker gestopt na het behalen van een diploma, maar ze waren ook ouder.

Van de leerlingen uit de observatiegroep is ongeveer tweederde in het onderwijs terecht gekomen. Van deze groep is een wat groter percentage naar het speciaal onderwijs en naar een ander traject gegaan, afgezet tegen de functie van de observatiegroep niet verwonderlijk. Naderhand zijn er van de observatiegroep minder leerlingen voortijdig gestopt.

De vervolgschool van jongens van de Rebound is minder vaak onbekend dan van de meisjes (7% versus 19%), jongens van de Rebound zijn iets vaker dan meisjes gestopt zonder diploma (17% versus 5%), zijn iets minder vaak in het speciaal onderwijs terecht gekomen (5% versus 14%) en zitten vaker nog in het regulier onderwijs (46% versus 29%). Door de relatief kleine aantallen leerlingen in sommige cellen lopen percentages snel op. De verschillen zijn dan ook feitelijk gering.

Jongens van de observatiegroep zijn wat vaker dan de meisjes terecht gekomen in het speciaal onderwijs (27% versus 14%) en wat minder vaak in het regulier onderwijs (35% versus 43%), maar de verschillen zijn relatief klein. Op de andere variabelen zijn de verschillen nog kleiner.

4.2.2 Scholen waar leerlingen terecht zijn gekomen

In de volgende tabel staat vermeld wat de laatste 'schoolsoort' is waar de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep, variërend van één tot ruim twee jaar na uitstroom, 'gevonden' zijn. De namen van de scholen zijn voor deze tabel gereduceerd tot schooltypen.

Tabel 4.6 Laatst bekende schoolsoort van leerlingen, november 2008

	Ex-Rebound Lln (n=37)	Ex-time-out lln (n=15)	Ex-traject Lln (n=22)	Ex-Observ lln (n=34)
Scholengemeenschap	11%	27%	0%	24%
ROC	78%	60%	95%	41%
Speciaal onderwijs	11%	20%	5%	35%

N.B. De gegevens betreffen dus het laatst bekende schoolsoort; een aantal leerlingen had de scholen inmiddels verlaten of had eerder op een andere school gezeten!

Voor zover bekend op het moment van peiling zit/zat een klein deel ex-leerlingen van de Rebound, van de time-outgroep, (nog) op een scholengemeenschap. Een an-

der deel van de time-out leerlingen is terecht gekomen op een ROC, een klein deel in het speciaal onderwijs. De ex-trajectgroep leerlingen zijn, voor zover ze in het onderwijs zitten, vrijwel allen terecht gekomen op een ROC. Van de leerlingen van de observatiegroep zat eveneens een klein deel nog op een scholengemeenschap, een wat groter deel op een ROC of in het speciaal onderwijs.

Jongens van de Rebound zijn iets vaker dan meisjes terecht gekomen op een ROC. Van meisjes van de Rebound is vaker dan van jongens een vervolgschool niet gevonden. Jongens en meisjes van de observatiegroep verschillen nauwelijks van elkaar. De verschillen tussen jongens en meisjes zijn voor leerlingen van beide groepen opnieuw klein.

In de volgende tabel staan de schooltypen van de leerlingen die op het moment van peilen zeker nog in het reguliere onderwijs zaten. De leerlingen van het speciaal onderwijs zijn hier buiten beschouwing gebleven omdat dat schooltype niet onder het regulier onderwijs valt, maar ook van daaruit stromen leerlingen door naar alle niveaus van het mbo.

Tabel 4.7 Schooltypen van leerlingen die zeker nog in het reguliere onderwijs zitten, november 2008

	Ex-Rebound lln (n=24)	Ex-Observ lln (n=22)
Vmbo	13%	18%
Havo	13%	-
Mbo niv-1	17%	23%
Mbo niv-2	42%	55%
Mbo niv ¾	17%	5%

Al deze leerlingen hebben nog uitzicht op het behalen van een startkwalificatie, voor zeker wat minder dan de helft van de leerlingen afkomstig van de Rebound en van de observatiegroep is die kans heel groot.

4.2.3 Resultaat afgezet tegen de leeftijd

In onderstaande tabel staan de leeftijden afgezet tegen de situatie van de leerlingen op het peilmoment, apart voor de Rebound en de observatiegroep. Een aantal categorieën 'anders' zijn samengenomen.

Tabel 4.8 Leeftijd leerlingen op peildatum afgezet tegen situatie tijdens onderzoek

Situatie op peildatum	Rebnd t/m 15 jr (n=10)	Rebnd 16 jr (n=7)	Rebnd 17 jr (n=16)	Rebnd 18,19 (n=9)	Obs t/m 15 (n=17)	Obs 16 jr (n=11)	Obs 17 jr (n=17)	Obs 18,19 (n=13)
<i>Onderwijs:</i>								
- gestopt zonder diploma	10%	0%	6%	33%	0%	0%	18%	0%
- gestopt met certificaat/niv-1/AKA-/niv-2 diploma	0%	0%	19%	0%	0%	0%	0%	8%
- nog in speciaal onderwijs	40%	0%	0%	0%	53%	27%	6%	0%
- nog in regulier onderwijs (vmbo/ mbo)	20%	29%	56%	33%	24%	55%	47%	31%
- vervolg na 1 ^e schl onbek.	10%	29%	13%	11%	0%	0%	12%	8%
<i>Anders:</i>								
- anders	20%	29%	6%	22%	18%	18%	12%	54%
- onbekend	0%	14%	0%	0%	6%	0%	6%	0%

Van de wat oudere leerlingen van de Rebound is een deel gestopt, van de 17 jarigen (op het moment van onderzoek) een deel met een diploma (meest geen startkwalificatie), van de 18 en 19 jarigen zonder een diploma. Van degenen die op het moment van onderzoek 17 jaar zijn zitten bijna zes op de tien nog in het regulier onderwijs, meest op ROC's; van de 18 en 19 jarigen (niet meer leerplichtigen) zit één op de drie nog in het regulier onderwijs. Van de 'jongeren' (tot en met 15 jaar) zitten vier op de tien in het speciaal onderwijs. Maar vanuit het speciaal onderwijs kunnen deze leerlingen instromen in het mbo.

Van de observatiegroep zijn alleen van de 17 jarigen leerlingen gestopt, bijna één op de vijf. Ook van deze groep zitten de jongeren het meest in het speciaal onderwijs en de ouderen in het regulier onderwijs, meest op ROC's. Van de 18 en 19 jarigen zitten relatief veel leerlingen in de categorie 'anders'. De leerlingen die in de jeugdinrichting zitten zijn 16 en 17 jaar.

Van de leerlingen van de observatiegroep was de vervolgschool vaker bekend dan van de leerlingen van de Rebound, een gevolg van het feit dat de school voor speciaal onderwijs waar de meeste leerlingen terecht komen goed bijhoudt waarheen hun leerlingen uitstromen.

4.2.4 Resultaat afgezet tegen bestemming bij uitstroom

In onderstaande tabel zijn de gegevens zoals verkregen op de peildatum (een half jaar tot twee jaar na uitstroom uit de Rebound) afgezet tegen de bestemming na de uitstroom zoals die genoteerd stond bij de Rebound. Een aantal categorieën zijn voor de overzichtelijkheid samengenomen. Omdat de bestemming van de leerlingen van de observatiegroep niet als zodanig is genoteerd heeft de volgende tabel alleen betrekking op de Rebound.

Tabel 4.9 Uiteindelijke situatie afgezet tegen bestemming bij uitstroom Rebound

<i>Bestemming bij uitstroom></i>	Scholenge meenschap (n=14)	ROC (n=24)	Leerwerk traject (n=5)	Speciaal onderw (n=7)	Anders/ observ (n=12)	Onbe- kend (n=1)
<i>Op peildatum:</i>						
1. regulier onderwijs	58%	54%	20%	20%	17%	-
2. speciaal onderwijs	7%	-	-	29%	17%	-
3. 1 ^e school diploma, daarna Onbekend	14%	8%	-	14%	-	-
4. gestopt met certif/diploma	14%	4%	20%	14%	8%	-
5. gestopt zonder diploma	-	25%	-	14%	8%	-
6. anders	-	4%	60%	14%	33%	100%
7. onbekend	7%	4%	-	14%	17%	-
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De ex-Rebound leerlingen die terug zijn gegaan naar een scholengemeenschap zitten, op de peildatum, meest nog in het onderwijs. Van de leerlingen die naar het ROC zouden gaan zit iets meer dan de helft nog in het onderwijs, van hen is bijna één op de drie gestopt met het onderwijs zonder een startkwalificatie behaald te hebben; eerder bleek dat dit vooral de niet meer leerplichtige leerlingen zijn. Van de

leerlingen die naar het speciaal onderwijs zouden gaan zit ongeveer de helft zeker nog in het (speciaal) onderwijs en van een aantal is niet bekend wat ze deden op de peildatum, deels nadat ze hun eerste school verlaten hebben. Van leerlingen die in een ‘ander traject’ terecht kwamen blijkt een derde nog in het onderwijs te zitten, een enkeling is gestopt met een diploma, een enkeling zonder en van enkelen is onbekend wat ze deden op de peildatum.

5 Knelpunten; belemmerende en bevorderende factoren; adviezen

De informatie over factoren die belemmerend dan wel bevorderend werken voor het leren van de bij het onderzoek betrokken leerlingen is verkregen via mentoren van de Rebound, via zorgcoördinatoren en begeleiders (mentoren) van de vervolgscholen en via leerlingen zelf. In par. 5.1 wordt de informatie van de mentoren van de Rebound behandeld, in paragraaf 5.2 die van de zorgcoördinatoren en begeleiders van de vervolgscholen en in par. 5.3 de informatie van de leerlingen. Behalve naar belemmerende en bevorderende factoren is de respondenten ook gevraagd naar adviezen om de loopbanen van leerlingen te optimaliseren. De adviezen staan vermeld in par. 5.4.

5.1 Informatie van de Rebound

5.1.1 Verwachtingen van de mentoren van de Rebound

Om inzicht te krijgen in de vraag of er überhaupt van een succesvolle vervolg(school)loopbaan sprake zou kunnen zijn is de mentoren van de Rebound gevraagd wat hun verwachting was hoe hun leerling het zou doen na afloop van de Rebound. Er waren drie antwoorden mogelijk: negatief, twijfel of positief. De mentoren moesten voor de beantwoording van de vragen uiteraard teruggrijpen in hun geheugen, met alle beperkingen van dien. Er is een onderscheid gemaakt in de time-outgroep en trajectgroep. Omdat de observatiegroep eerst in een later stadium bij het onderzoek is betrokken is deze vraag niet aan de mentoren van de observatiegroep gesteld.

Tabel 5.1 Verwachting die de mentoren van de Rebound hadden t.a.v. het vervolgtraject van hun leerlingen

	Rebound totaal (n=62)	time-outgroep (n=30)	Trajectgroep (n=32)
- negatief	26%	30%	22%
- twijfel	26%	27%	25%
- positief	48%	43%	53%

Ten aanzien van de helft van de leerlingen die de Rebound verlieten waren de mentoren wat betreft het vervolg positief gestemd. Voor de andere helft hadden ze deels hun twijfels en waren ze deels negatief gestemd. Over de trajectgroep leerlingen

lijken de mentoren iets vaker positief gestemd dan over de time-outleerlingen, maar de verschillen zijn relatief gering.

Over jongens en meisjes waren de mentoren even vaak negatief, maar over jongens hadden ze iets minder vaak twijfel (20% versus 39%) en waren ze iets vaker positief (54% versus 35%). De verschillen zijn echter relatief gering.

5.1.2 Redenen verwachting negatieve of twijfelachtige schoolse toekomst

Tevens is de mentoren, via een open vraag, gevraagd waarom men negatief was of twijfel had over de vervolgschoolloopbaan van de leerling (voor 32 leerlingen was men negatief of had men twijfel). Bij 'twijfelleerlingen' zijn zowel negatieve als positieve redenen genoemd (zie bijlage 2). Van de antwoorden kunnen belemmerende en bevorderende factoren afgeleid worden. In onderstaande tabel staan de redenen gerubriceerd weergegeven met in de eerste kolom het aantal keren dat de reden als negatief is aangeduid en in de tweede kolom het aantal keren dat de reden als positief is genoemd. De aantallen komen niet overeen met het aantal van 32 leerlingen. Bij sommige leerlingen zijn meer redenen genoemd. Daarom zijn de absolute aantallen vermeld met het percentage berekend over het aantal leerlingen waarop de vraag betrekking had.

Tabel 5.2 Redenen voor een negatieve of twijfelachtige schoolse toekomstverwachting

Redenen (betreft 32 leerlingen)	Negatief genoemd	Positief genoemd
- Thuissituatie	(14x) 44%	(1x) 3%
- Stuurbaarheid, acceptatie hulp	(11x) 34%	(1x) 3%
- Psychiatrische problematiek	(9x) 28%	-
- Sociaal-psychische problemen	(7x) 22%	
- Peergroup	(5x) 16%	-
- Verslaving (drank, drugs)	(5x) 16%	-
- Verslaving computer	(1x) 3%	-
- Onaangepast gedrag, agressie	(2x) 6%	-
- Slapheid	(2x) 6%	-
- Wilskracht	-	(2x) 6%
- Intellectuele capaciteiten	(2x) 6%	(10x) 31%
- Inzicht in eigen problemen (gekregen), zelfreflectie	-	(7x) 22%
- Motivatie	(2x) 6%	(7x) 22%
- Hechting, vertrouwensband leerkracht-leerling	-	(2x) 6%
- Medicatie	-	(1x) 3%
- Nieuwe/goede plek (bv praktijkonderwijs, renn-4, begeleiding)	-	(12x) 38%

De meest genoemde redenen waarom mentoren negatief of twijfelachtig waren over het vooruitzicht van hun leerlingen zijn: een zorgelijke thuissituatie (waaronder inbegrepen dramatische toestand ouders, tegenwerking door ouders, macht van leerling over het gezin, erg verwend, leerling die er volledig alleen voor staat), het niet stuurbaar zijn en geen hulp accepteren, psychiatrische problematiek, psychische problemen (zoals autistische stoornissen, sociaal zeer zwak, angstproblemen), een slechte 'vriendenkring' en verslaving, kortom factoren die door de Rebound slecht te beïnvloeden zijn. Deze factoren kunnen als belemmerend beschouwd worden.

De meest genoemde redenen waarom de mentoren twijfelden en dus ook iets positiefs zagen waren: de leerling komt op een goede plek (zoals praktijkonderwijs, Renn-4 school, school met goede begeleiding), de leerling heeft capaciteiten, hij heeft inzicht gekregen in eigen problemen en hij is gemotiveerd.

Veel van de positieve redenen zijn mogelijk dankzij het programma van de Rebound tot stand gekomen; voorheen was er immers geen motivatie en zelfreflectie. Deze factoren zouden als bevorderend beschouwd kunnen worden. Opvallend is dat de intellectuele capaciteiten, en dan het gebrek daaraan, in slechts enkele gevallen als redenen voor een negatieve schoolse toekomstverwachting zijn genoemd.

5.1.3 Uitkomst verwachtingen

Interessant is na te gaan in hoeverre de verwachtingen van de mentoren zijn uitgekomen. In de volgende tabel is weergegeven wat de bestemming was van de leerlingen toen ze de Rebound verlieten afgezet tegen de verwachtingen die de mentoren van deze leerlingen hadden.

Tabel 5.3 Verwachtingen van de mentoren van de Rebound afgezet tegen de bestemming vanuit de Rebound

<i>Situatie na Rebound</i>	Verwachting: negatief (n=17)	Verwachting: twijfel (n=17)	Verwachting: positief (n=30)
Onbekend	6%	-	-
Anders	41%	12%	10%
Leer/werk	18%	-	7%
Speciaal onderwijs	18%	-	13%
Voortgezet onderwijs	6%	18%	33%
ROC	12%	70%	37%
Totaal	100%	100%	100%

Leerlingen waarover mentoren een negatieve verwachting hadden zouden aanzienlijk vaker naar een ‘ander’ traject gaan en minder vaak naar vervolgonderwijs dan leerlingen waarover twijfel bestond of waarover men positief was. Leerlingen waarover men positief was zouden vaker naar het voortgezet onderwijs teruggegaan. In de volgende tabel staan de verwachtingen afgezet tegen de feitelijke situatie zoals die naderhand ‘gepeild’ is in het onderzoek.

Tabel 5.4 Verwachtingen van de mentoren van de Rebound afgezet tegen de feitelijke situatie ten tijde van het onderzoek

<i>Situatie na Rebound</i>	Verwachting: negatief (n=17)	Verwachting: twijfel (N=17)	Verwachting: positief (n=30)
Onbekend	12%	-	7%
Ander traject	53%	6%	-%
Gestopt zonder diploma	6%	18%	13%
Gestopt met certificaat/niv-1 diploma	-	-	13%
Vervolg op 1 ^e vervolgschool onbekend	-	12%	17%
Nog in speciaal onderwijs	12%	12%	3%
Nog in vo of op ROC	18%	53%	47%
Totaal	100%	100%	100%

Afgezet tegen de laatst bekende situatie van de leerlingen blijkt dat de leerlingen ten aanzien waarvan de mentoren een negatieve verwachting hadden aanzienlijk vaker in een ‘ander traject’ terecht zijn gekomen en aanzienlijk minder vaak nog in het onderwijs zitten dan de leerlingen waarover men twijfel had of waarover men positief was. Deze uitkomst is deels niet verwonderlijk, de mentoren hebben de verwachting ingevuld nadat de leerlingen al vertrokken waren en een deel ging vanuit de Rebound meteen al naar een ander traject zoals tabel 4.3 al liet zien. Gestopt zonder diploma is overigens slechts een klein deel van de leerlingen waarvan de mentoren van de Rebound een negatieve verwachting hadden.

Uit het voorgaande komt naar voren dat de negatieve en met name twijfelachtige verwachtingen grotendeels niet zijn uitgekomen. Van de leerlingen waarover twijfel bestond zit een relatief groot deel op de peildatum van het onderzoek nog in het onderwijs. De positieve verwachtingen zijn niet door alle leerlingen waargemaakt.

5.2 Informatie van vervolgscholen

5.2.1 Knelpunten; belemmerende en bevorderende factoren algemeen

In de beschrijvingen van het onderwijs op een aantal scholen (par. 3.1 en bijlage 1) is reeds globaal ingegaan op knelpunten en belemmeringen voor de schoolloopbaan. Op leerling overstijgend niveau zijn door de zorgcoördinatoren de volgende knelpunten genoemd:

- verkeerd gestelde diagnose
- te lang wachten met doorverwijzen
- vergaande vrijwilligheid ten aanzien van hulpverlening
- niet adequaat reageren door jeugdzorg
- wachtlijsten

Verder zou een groot gebouwen vaak al problematisch zijn voor deze leerlingen.

Wat de problemen op leerlingniveau betreft gaven alle geïnterviewde zorgcoördinatoren aan dat niet het onderwijs op zich het struikelblok vormt maar:

- het psychisch en sociaal functioneren van de leerlingen en
- de negatieve omgeving waarin ze verkeren (thuisituatie, peergroup).

Voor zover mogelijk is bij het verzamelen van de informatie over de vervolgschool-loopbanen van specifieke leerlingen gevraagd naar de belemmerende dan wel bevorderende factoren voor de betreffende leerlingen.

Niet met alle leerlingen die ten tijde van het interview nog op school zaten ging het zonder meer goed. Over 21% van de leerlingen die nog op school zaten bestond zorg, met 79% zou het goed gaan. Hieronder staan de belemmerende dan wel bevorderende factoren volgens de geïnterviewden:

Als *negatieve factoren* zijn het meest genoemd (sommige zijn tegelijkertijd genoemd):

- verzuimproblematiek (10x)
- problemen met psychosociaal functioneren (10x)
- ernstige problemen thuis (9x)
- psychiatrische problemen (6x)
- niet kunnen reflecteren (4x)
- motivatieproblemen (4x)
- ongunstige peergroup (3x)
- concentratieproblemen, coping, verslaving (alcohol, drugs), niet stuurbaar (elk 2x)
- weigering medicijnen, geen begeleiding, geen zelfvertrouwen, wordt gepest (elk 1x)

Als *positieve factoren* zijn genoemd:

- goede motivatie (3x)
- kunnen reflecteren (2x)
- positieve thuissituatie (1x)
- goede begeleiding school (1x)

Uit deze opsomming blijkt het bezoeken van de school voor een deel van de leerlingen nog steeds een probleem te zijn. De andere factoren komen overeen met die welke de mentoren van de Rebound al hebben genoemd (par. 5.1.2). Mogelijk zijn ze een verklaring voor het verzuim.

5.2.2 Verwachtingen voor specifieke leerlingen op vervolgscholen

Begeleiders van de eerder genoemde twaalf ex-leerlingen van de Rebound en de tien ex-leerlingen van de observatiegroep hebben wat uitgebreidere vragen over belemmerende dan wel bevorderende factoren beantwoord. De begeleiders is gevraagd of ze bij de start verwachtten dat de leerling het zou redden op de school. Omdat de begeleiders op dat moment nog geen ervaring hadden met de leerling, hooguit via

een intakegesprek, is de antwoordmogelijkheid ‘geen idee’ toegevoegd naast de antwoordmogelijkheden: negatief, twijfel of positief. De volgende tabel laat de resultaten zien.

Tabel 5.5 Verwachting die de begeleiders van de vervolgscholen hadden t.a.v. de leerlingen

		Ex-Reb lln (n=11)	Ex-Obs lln (n=10)
Verwachtte u toen de leerling begon dat hij het zou redden	1. nee 2. twijfel 3. ja 4. geen idee	- 55% 36% 9%	- 30% 40% 30%

Het antwoord ‘nee’ is niet gegeven, mogelijk vanuit de gedachte dat in principe elke leerling, met aangepast onderwijs voor zorgleerlingen en met de begeleiding op de school, het zou moeten kunnen redden. Ten aanzien van iets meer dan de helft van de ex-Rebound leerlingen bestond twijfel, ten aanzien van ruim één op de drie ex-Rebound leerlingen was men positief. Over de ex-observatiegroep leerlingen waren de begeleiders ongeveer even vaak positief als over de ex-Rebound leerlingen.

Van de leerlingen waarover de begeleiders vooraf twijfel hadden of geen idee is de helft nog aanwezig ten tijde van het interview en zit de helft niet meer op de school. Van de leerlingen waarover de begeleiders vooraf positief waren zit 38% nog op de school en 63% niet meer. Een aantal daarvan heeft een diploma gehaald of is verhuisd (vijf van de elf, zie par. 5.2.4), hetgeen betekent dat er nauwelijks verschillen zijn tussen beide groepen.

5.2.3 Problemen op de vervolgscholen volgens begeleiders

De geïnterviewde begeleiders van de eerder genoemde twaalf ex-leerlingen van de Rebound en tien ex-leerlingen van de observatiegroep konden via een open vraag aangeven welke problemen deze leerlingen eventueel hebben/hadden op de vervolgschool. Onderstaande tabel laat de uitkomst zien. Voor enkele leerlingen zijn meerdere problemen genoemd. De percentages dienen daarom niet opgeteld te worden. Elk probleem staat op zich. Bij de kleine aantallen lopen de percentages snel op. Bij de Rebound leerlingen staat 8% voor één leerling; bij de observatiegroep leerlingen staat 10% voor één leerling.

Tabel 5.6 Problemen die de leerlingen op de vervolgscholen hebben/ hadden

	Ex-Rebound (n=12)	Ex-observatie (n=10)
- Verzuim	(6x) 50%	(2x) 20%
- Te laat komen	(2x) 17%	
- Afspraken niet nakomen	(1x) 8%	
- Niet plannen	(1x) 8%	
- Storend gedrag	(2x) 17%	
- Meeloop gedrag	(1x) 8%	
- Slechte motivatie	(1x) 8%	(1x) 10%
- Brutaal gedrag	(1x) 8%	(1x) 10%
- Agressief gedrag		(2x) 20%
- Moeite met regels		(1x) 10%
- Laag zelfbeeld		(1x) 10%
- Erg beïnvloedbaar		(1x) 10%
- Emotionele problematiek		(1x) 10%

Zoals ook al uit de meer algemene informatie over belemmerende en bevorderende factoren naar voren kwam (par. 5.2.1) lijkt voor een aantal ex-leerlingen van de Rebound het bezoeken van de school nog steeds een grote opgave. Voor de ex-leerlingen van de observatiegroep lijken psycho-sociale problemen vaker een rol te spelen.

5.2.4 Belemmerende en bevorderende factoren voor specifieke leerlingen volgens begeleiders van vervolgscholen

Met de ene leerling zou het op de vervolgschool beter gaan dan met de andere. De begeleiders van de twaalf ex-leerlingen van de Rebound en de tien ex-leerlingen van de observatiegroep hebben, via een open vraag, aangegeven welke factoren er voor zorgen dat het met de ene leerling wel lukt op school en met de andere niet. Voor sommige leerlingen zijn meerdere antwoorden gegeven.

Voor de vervolgschoolloopbaan *belemmerende factoren*:

- Te veel problemen (ex-Reb 1x; ex-Obs 1x)
- Te grote hulpvraag (ex-Reb 1x)
- Geen motivatie (ex-Reb 2x)
- Ongeïnteresseerdheid (ex-Reb 2x)
- Geen type voor onderwijs (ex-Reb 2x)
- Weinig zelfvertrouwen (ex-Reb 1x; ex-Obs 1x)
- Agressie (ex-Obs 1x)
- Negatieve houding (ex-Obs 1x)
- Negatieve omgeving (ex-Obs 1x)

Voor de vervolgschoolloopbaan *bevorderende factoren*:

- Structuur/regelmaat bieden (ex-Reb 1x; ex-Obs 2x)
- Duidelijke regels stellen (ex-Reb 1x; ex-Obs 1x)
- Meer aandacht (ex-Reb 1x)
- Goede zorgstructuur op school (ex-Reb 1x)
- Sociale-vaardigheids training (ex-Reb 1x)
- Ambitie leerling (ex-Reb 1x)
- Motivatie (ex-Reb 1x)
- Korte lijn met het thuisfront (ex-Obs 1x)
- Gesloten setting in jeugddetentie-instelling (ex-Obs 1x)
- Vertrouwensband met leraren (ex-Obs 1x)
- Zelfstandigheid leerling (ex-Obs 1x)

De belemmerende factoren hebben volgens de begeleiders alle te maken met de leerling zelf. Bij de Rebound leerlingen betreft het vooral problemen en ongemotiveerdheid, bij de leerlingen van de observatiegroep negatief gedrag. De bevorderende factoren hebben deels betrekking op maatregelen die de scholen zelf genomen hebben en betreffen structuur, duidelijkheid, aandacht, zorg. Daarnaast zouden bepaalde eigenschappen van leerlingen zelf bevorderend werken, namelijk motivatie, ambitie en zelfstandigheid.

5.2.5 Redenen vertrek van vervolgschool

Van de twaalf ex-Rebound leerlingen waarvoor de vragen zijn beantwoord hadden er vijf (42%) de school inmiddels verlaten en zaten zeven nog op de school, de meerderheid. De redenen voor het schoolverlaten waren:

- Opleiding afgerond (2x)
- Verkeerde keuze (1x)
- Verzuimproblemen (1x)
- Zag behandeling niet zitten (1x)

Van de tien ex-observatiegroep leerlingen waarvoor de vragen zijn beantwoord hadden er zes (60%) de school inmiddels verlaten. De redenen daarvoor waren:

- Opleiding/ zorgtraject afgerond (2x)
- Verhuizing (2x)
- Verkeerde keuze (1x)
- Plaatsing in jeugddetentie-instelling (1x)

Het afronden van een opleiding is een 'legitieme' reden om de school te verlaten evenals een verhuizing. Voor drie van de vijf schoolverlatende ex-leerlingen van de

Rebound zou gesproken kunnen worden van een meer problematische reden, op het totaal van twaalf leerlingen betreft dat 25%. Twee van de zes ex-leerlingen van de observatiegroep hebben om problematische redenen de school verlaten, op het totaal van tien leerlingen betreft dat 20%.

5.3 Belemmerende en bevorderende factoren volgens leerlingen zelf

De informatie in deze paragraaf is afkomstig van de negen leerlingen waarmee een interview is gehouden. Eerder is al gezegd dat deze leerlingen mogelijk afwijken van de totale populatie van het onderzoek. Alle negen leerlingen zaten ten tijde van het interview nog op school. Hun informatie heeft vooral een illustratief, tentatief doel. De leerlingen worden kort beschreven aan de hand van de informatie die hun begeleiders hebben gegeven en vervolgens wordt vermeld wat de leerlingen zelf zien als belemmerende en bevorderende factoren voor het leren.

Leerling 1, jongen:

scholengemeenschap; Rebound; terug naar scholengemeenschap maar ging opnieuw niet goed; Rebound; ROC niv-1 in afronding. Begeleider: gaat goed na hechting aan begeleider.

Bevorderend volgens leerling: ouder geworden. Inzicht gekregen op Rebound in belang van afmaken van school. Heeft veel geleerd op de Rebound.

Leerling 2, jongen:

scholengemeenschap; Rebound; terug op eigen scholengemeenschap, leerjaar 2 (voor 2^e keer), basisberoeps. Is mede door oponthoud op Rebound blijven zitten maar volgens zichzelf ook door eigen schuld. Begeleider: gaat goed, heeft inzicht gekregen in zichzelf.

Belemmerend volgens leerling: indertijd storend gedrag, snel afgeleid, ruzie met medeleerlingen.

Bevorderend volgens leerling: door Rebound ingezien dat hij moet veranderen. Is gemotiveerd geraakt. Elke week praten met zorgcoördinator en begeleider. Voert nog, op advies van Rebound, gesprekken met psycholoog.

Leerling 3, meisje:

scholengemeenschap; Rebound; half jaar thuis; vso, leerjaar 4, opgestroomd naar kader/gemengd theoretische leerweg. Begeleider: moet zeer strak gehouden worden.

Zorgelijke gezinssituatie, zorgelijke vriendenkring, sociaal-emotionele stoornis.
MBO waarschijnlijk niet haalbaar vanwege te grote vrijheid.
Belemmerend volgens leerling: gedragsproblemen, drugs
Bevorderend volgens leerling: niet spijbelen.

Leerling 4, meisje:

scholengemeenschap; Rebound; vso, leerjaar 4, gemengd theoretische leerweg/havo.
Begeleider: gaat goed, gedijt in huiskamerklimaat.
Belemmerend volgens leerling: omstandigheden thuis.

Leerling 5, meisje:

scholengemeenschap; Rebound; observatiegroep; paar dagen andere scholengemeenschap; observatiegroep; vso, leerjaar 4, kader/gemengd theoretische leerweg.
Begeleider: school te lang doorgegaan, beschadigd. Hopelijk lukt het met hulptraject. Vindt school leuk maar ziet geen regels. Zorgelijke thuissituatie.
Belemmerend volgens leerling: indertijd veel ruzie met leraren.

Leerling 6, meisje:

scholengemeenschap; observatiegroep; vso, leerjaar 3, kaderberoepsgerichte leerweg. Begeleider: gaat goed, bezig met afronding, uitstroom naar mbo.
Belemmerend volgens leerling: indertijd opstandig gedrag.
Bevorderend volgens leerling: leerling moet openstaan voor begeleiding. Niet met de pet er naar gooien.

Leerling 7, meisje:

scholengemeenschap; observatiegroep; vso; andere vso, leerjaar 4, gemengd theoretische leerweg/havo: Begeleider: gaat goed.
Belemmerend volgens leerling: indertijd slechte relatie met leerkracht en daardoor agressiviteit (aanval leerkracht).

Leerling 8, jongen:

scholengemeenschap; observatiegroep; Poortje; basisberoepsgerichte leerweg. Begeleider: gaat goed in gesloten setting.
Belemmerend volgens leerling: Rebound en school hebben een te korte lesdag waardoor te veel verleidingen. Drugsgebruik.
Bevorderend volgens leerling: gesloten setting.

Leerling 9, jongen:

scholengemeenschap; observatiegroep; vso ging goed, kader/gemengd theoretische leerweg; mbo niv-1; Poortje, niv-1. Begeleider: gaat goed, terug naar mbo-1.

Belemmerend volgens leerling: thuissituatie zorgelijk; lastig gedrag in klas, te laat komen, spieken, niet houden aan afspraken, lastig zijn.

Bevorderend volgens leerling: niet meteen reageren op opmerkingen van klasgenoten.

Opgesomd noemen de leerlingen de volgende *belemmerende factoren*:

- gedragsproblemen, storend gedrag, snel afgeleid, opstandig, lastig zijn; te laat komen, spieken, niet houden aan afspraken
- slechte relatie, ruzie met medeleerlingen
- slechte relatie, ruzie met leraren
- drugsgebruik
- zorgelijke thuissituatie
- Rebound en school: te korte lesdag

Opgesomd noemen de leerlingen de volgende *bevorderende factoren*:

- ouder geworden.
- inzicht gekregen op Rebound in noodzaak van verandering; in belang van afmaken van school; door Rebound gemotiveerd geraakt
- elke week praten met zorgcoördinator en mentor; voert nog, op advies van Rebound, gesprekken met psycholoog
- niet spijbelen
- leerling moet openstaan voor begeleiding. Niet met de pet er naar gooien.
- niet meteen reageren op opmerkingen van klasgenoten
- gesloten setting

5.4 Adviezen

5.4.1 Adviezen van begeleiders van vervolgscholen

In de interviews met de zorgcoördinatoren (zie bijlage 1) kwam naar voren dat een aantal ex-Rebound leerlingen toch problemen had (gehad) op de vervolgschool en dat die misschien voorkomen hadden kunnen worden als men er van af geweten had. De geïnterviewden pleitten daarom voor een ‘warme’ overdracht. Op één school is men van plan de ex-Rebound leerlingen bij binnenkomst al aan te melden bij het

zorgteam. Men zou bovendien niet opnieuw het wiel hoeven uitvinden als de toch al beschikbare informatie zou worden verstrekt.

Van de begeleiders van de twaalf ex-Rebound leerlingen en de tien ex-observatiegroep leerlingen is in par. 3.2 al gemeld dat driekwart deel van deze begeleiders meer informatie over de leerling zou willen ontvangen. Daarnaast hebben de begeleiders genoemd:

- goed afstemmen op type onderwijs waarnaar doorverwezen wordt (ex-Reb 1x)
- goede overdracht (ex-Reb 1x)
- goede onderlinge communicatie (ex-Reb 1x)
- heldere documentatie (ex-Reb 1x)
- veel SOVA-training (ex-Reb 2x; ex-Obs)
- bij doorstroming naar vervolgopleiding, rapportage naar die opleiding (ex-Obs 1x)
- blijven monitoren (ex-Obs 1x)
- minder lange wachttijden indien leerling (vanuit school) naar observatiegroep wordt verwezen (ex-Obs 1x)

De meeste adviezen betreffen de overdracht van informatie.

5.4.2 Adviezen van leerlingen

Leerlingen hebben adviezen gegeven aan scholen en aan de Rebound/ observatiegroep.

Aan de *scholen* adviseren ze:

Gedrag mentoren/leraren:

- ongelijk bekennen, goed luisteren naar leerlingen, leerlingen serieus nemen, rekening houden met hun problemen, veel aandacht geven, niet te streng zijn
- leerlingen die terugkomen op eigen school van Rebound niet als pisaaltje behandelen.
- Onderwijs/ organisatie:
- veel structuur, goede begeleiding
- lange lestijden, weinig vrije tijd
- op tijd aanleveren van lesmateriaal en toetsen door eigen school.

Aan de *Rebound* adviseren ze:

Regels:

- duidelijke afspraken maken over schoolwerk; regels duidelijker maken; strengere regels

Gedrag mentoren/leraren:

- meer gesprekken voeren met leerlingen over de voortgang en het gedrag opdat begeleiders meer weten van de leerling; meer tijd nemen voor leerlingen; niet doorzeuren als ze iets van je willen weten (..)
- goed luisteren naar leerlingen, rekening houden met hun problemen, veel aandacht geven.

Onderwijs/organisatie:

- echte lesboeken aanbieden (hetgeen inmiddels gebeurt)
- er achter aanzitten als scholen spullen niet leveren
- langere lestijd (hetgeen inmiddels gebeurt), weinig vrije tijd.

Toegift:

- leerlingen op de Rebound zijn allemaal heel verschillend. Het is moeilijk daarvoor adviezen te geven. Leerlingen op de Rebound worden goed begeleid.
Hoop dat Rebound jaren zo doorgaat, heel positief

Aan de *observatiegroep* wordt geadviseerd:

- Meer docenten/ begeleiders in de observatiegroep. Het was nooit rustig, altijd druk

N.B. In de observatiegroep worden bewust prikkels gegeven in de groep en worden confronterende gesprekjes aangegaan om te beoordelen hoe een betreffende leerling en andere leerlingen daarop reageren.

6 Belemmerende en bevorderende factoren: schoolse vaardigheden en motivatie

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op belemmerende en bevorderende factoren voor het leren. In dit hoofdstuk gaat het vooral over de vaardigheden die nodig zijn om te kunnen profiteren van het onderwijs. De leerlingen zijn indertijd op de Rebound geplaatst omdat ze daartoe niet langer in staat waren en daarnaast ook het leren van anderen belemmerden. Tijdens de Rebound/observatiegroep wordt daarom in de eerste plaats getracht de leerlingen ‘schoolse vaardigheden’ bij te brengen. Voor een succesvolle voortzetting van de vervolgschoolloopbaan is het van belang dat de leerlingen die vaardigheden beheersen. Het nog niet beheersen van die vaardigheden op de vervolgschool kan daarom als belemmering opgevat worden.

Begeleiders van tien vervolgscholen hebben voor twaalf ex-Rebound leerlingen en voor tien ex-observatiegroep leerlingen (zie par. 1.4) aangegeven in hoeverre de leerlingen de schoolse vaardigheden, waaraan tijdens hun verblijf op de Rebound of in de observatiegroep aandacht is besteed, beheersen. Doordat er geen beginmeting meer kon worden uitgevoerd, kan niet gezegd worden dat de beheersing van de vaardigheden een gevolg is van het verblijf op de Rebound of in de observatiegroep; mogelijk ook is het een gevolg van het beleid op de vervolgschool waarop de leerling zit/zat of een meer of minder milde beoordeling door de begeleider of een vorderend inzicht bij de leerling zelf. Omdat de lijst met de items niet in ander onderzoek is gebruikt kan niet vergeleken worden met leerlingen die niet op een Rebound of in een observatiegroep hebben gezeten. Ook de negen leerlingen waarmee een interview is gehouden hebben zichzelf beoordeeld op de schoolse vaardigheden. In par. 6.1 wordt behandeld welk soort schoolse vaardigheden onderscheiden kunnen worden, in par. 6.2 wat de beheersing er van is volgens de begeleiders van de leerlingen, in par. 6.3 wat de beheersing is volgens leerlingen zelf en hoeveel ze geleerd hebben op de Rebound/ in de observatiegroep. Een andere reden waarom leerlingen naar de Rebound zijn verwezen is dat ze niet meer gemotiveerd zouden zijn voor school. De geïnterviewde leerlingen is tevens gevraagd hoe het ten tijde van het interview met de motivatie voor school stond en hoe die vroeger was (par. 6.4).

6.1 Schaal schoolse vaardigheden

De lijst met schoolse vaardigheden omvat 16 items. De vraag was: lukken (lukten) de volgende vaardigheden op school. De antwoordmogelijkheden waren: 1=nee, 2=een beetje, 3=ja.

Uit de analyse om na te gaan welke items min of meer bij elkaar horen (factoranalyse, methode varimax rotatie) blijkt dat de items als één schaal beschouwd kunnen worden maar dat één item er in feite niet bij hoort, namelijk 'positief over zichzelf denken', wat feitelijk ook geen vaardigheid is. De betrouwbaarheid van de schaal, inclusief het genoemde item, blijkt zeer hoog (Cronbach alpha is .96; 00 betekent geen enkele betrouwbaarheid en 1.00 betekent maximale betrouwbaarheid; zie voor de ladingen bijlage 2). Bij het maken van de 16 items was uitgegaan van twee soorten vaardigheden, daarom is via factoranalyse nagegaan of deze ook onderscheiden kunnen worden. Dat bleek het geval. Ook de twee afzonderlijke schalen zijn zeer betrouwbaar. De schalen zouden omschreven kunnen worden als:

- 'omgang, zelfdiscipline en concentratie' vaardigheden (9 items), vaardigheden nodig om het onderwijs te kunnen volgen (Cronbach alpha .91).
  - Het betreft de vaardigheden: goed met leraren omgaan, met andere leerlingen goed omgaan, aan regels houden, op tijd komen, luisteren, rustig werken, zelfstandig werken, vragen als leerling iets niet weet, op beurt wachten
  - 'inzet' vaardigheden (7 items), vaardigheden om optimaal te kunnen profiteren van het onderwijs (Cronbach alpha .94).
  - Het betreft de vaardigheden: aanwezig zijn, met andere leerlingen iets samen doen, zijn best doen, aan afspraken houden, afmaken waarmee leerling is begonnen, huiswerk maken, positief over zichzelf denken
  - totale lijst schoolse vaardigheden (16 items) (Cronbach alpha .96).
- Het betreft alle vorige vaardigheden samen.

In gesprekken met de begeleiders bleek dat de vaardigheid 'omgaan met kritiek' aan de lijst toegevoegd had kunnen worden.

In de volgende paragrafen worden de twee onderscheiden schalen voor de overzichtelijkheid afzonderlijk behandeld.

6.2 Beheersing schoolse vaardigheden volgens begeleiders

De begeleiders hebben de items beantwoord voor de twaalf leerlingen die op de Rebound hebben gezeten en tien leerlingen die in de observatiegroep hebben gezeten (zie ook par. 1.4). De helft van de leerlingen zat nog op school, de helft niet meer.

Qua geslacht en scholen waar naartoe ze uitgestroomd zijn wijken ze niet af van de totale populatie. Vergeleken bij de totale populatie ontbreken de leerlingen die een ‘onthefing’ hebben gekregen, maar, wat de Rebound betreft, hadden de meesten daarvan de Rebound al voortijdig verlaten. Er wordt niet gepretendeerd dat de resultaten representatief zijn, ze kunnen eerder als een indicatie beschouwd worden.

Als eerste wordt de beheersing van de vaardigheden ‘omgang, zelfdiscipline en concentratie’ behandeld. In de volgende tabel wordt die beheersing, per item en voor het totaal, weergegeven in percentages voor alle 22 leerlingen en gemiddelden met spreiding voor de Rebound en de observatiegroep apart. Door de kleine aantallen lopen de percentages snel op.

Tabel 6.1 Beheersing van vaardigheden 'omgang, discipline en concentratie' volgens begeleiders van vervolgscholen

<i>Lukk(t)en de ex-Rebound/ ex-observatiegroep leerlingen de volgende vaardigheden volgens begeleiders:</i>	Nee 1 %	Beetje 2 %	Ja 3 %	Ex-Reblln n=12 Gem. sd.	Ex-Obslln n=10 Gem. sd.
- Goed met leraren omgaan; betreft ex- Reblln betreft ex-Obslln	17 10	25 30	58 60	2.4 (.79)	2.5 (.74)
- Met andere leerlingen goed omgaan exReblln Ex-Obslln	17 -	42 50	42 50	2.3 (.75)	2.4 (.66)
- Aan regels houden ex-Reblln Ex-Obslln	42 20	25 50	33 30	1.9 (.90)	2.0 (.82)
- Op tijd komen ex-Reblln Ex-Obslln	55 20	9 40	36 40	1.8 (.98)	2.0 (.89)
- Luisteren ex-Reblln Ex-Obslln	17 10	33 60	50 30	2.3 (.78)	2.3 (.70)
- Rustig werken ex-Reblln Ex-Obslln	17 -	58 50	25 50	2.1 (.67)	2.3 (.63)
- Zelfstandig werken ex-Reblln Ex-Obslln	25 -	42 50	33 50	2.1 (.79)	2.3 (.70)
- Vragen als ll n iets niet weet ex-Reblln Ex-Obslln	17 10	58 30	25 60	2.1 (.67)	2.3 (.70)
- Op beurt wachten ex-Reblln ex-Obslln	18 10	9 30	73 60	2.6 (.82)	2.5 (.75)

Zowel de ex-leerlingen van de Rebound als de ex-leerlingen van de observatiegroep scoren volgens de begeleiders gemiddeld positief op het goed omgaan met leraren en op het goed omgaan met leerlingen. Minder positief scoren beide groepen op de vaardigheden waarbij zelfdiscipline te pas komt, namelijk het naleven van regels en het op tijd komen. Vaardigheden waarbij het vooral aankomt op concentratie in de klas scoren weer wat positiever, zoals op de beurt wachten, luisteren, rustig werken

en zelfstandig werken. Zowel de ex-leerlingen van de Rebound als die van de observatiegroep scoren volgens de begeleiders gemiddeld het meest positief op het ‘op hun beurt wachten’.

In de volgende tabel staat de beheersing van de vaardigheden die met ‘inzet’ zijn aangeduid, in percentages voor alle 22 leerlingen en gemiddelden met spreiding voor de Rebound en observatiegroep leerlingen apart.

Tabel 6.2 Beheersing van de ‘inzet’ vaardigheden volgens begeleiders van vervolgscholen

<i>Lukk(t)en de ex-Rebound en ex-observatiegroepleerlingen de volgende vaardigheden volgens begeleiders (1=nee, 2=een beetje, 3=ja):</i>	<i>Nee 1 %</i>	<i>Beetje 2 %</i>	<i>Ja 3 %</i>	<i>Ex-Reblln n=12 Gem. sd.</i>	<i>Ex-Obslln n=10 Gem. sd.</i>
- Met andere lln iets samen doen ex- Reblln ex-Obslln	36 10	27 50	36 40	2.0 (.89)	2.1 (.79)
-Afmaken waarmee lln begonnen is ex- Reblln ex-Obslln	33 50	50 30	17 20	1.8 (.72)	1.8 (.75)
- Huiswerk maken ex- Reblln ex-Obslln	57 25	29 50	14 25	1.6 (.79)	1.7 (.79)
- Aan afspraken houden ex- Reblln ex-Obslln	42 30	42 30	17 40	1.8 (.75)	1.9 (.81)
- Aanwezig zijn (niet spijbelen) ex- Reblln ex-Obslln	42 30	8 30	50 40	2.1 (.99)	2.1 (.92)
- Zijn best doen ex- Reblln ex-Obslln	42 10	25 50	33 40	1.9 (.90)	2.1 (.81)
- Positief over zichzelf denken ex- Reblln ex-Obslln	27 20	36 40	36 40	2.1 (.83)	2.1 (.79)

Tamelijk negatief scoren de beide groepen leerlingen volgens de begeleiders op het huiswerk maken, het afmaken waarmee ze begonnen zijn en het zich aan afspraken houden maar ook het z’n best doen. Van de ex-leerlingen van de Rebound zou maar één op de drie z’n best doen op school, die van de observatiegroep zouden iets vaker hun best doen.

Over het algemeen lijken de leerlingen van beide groepen de vaardigheden die met de inzet te maken hebben iets minder te beheersen dan de vaardigheden waarbij het vooral op omgang en concentratie aankomt.

6.3 Beheersing schoolse vaardigheden volgens leerlingen zelf; leerervaringen

De negen leerlingen waarmee het interview is gehouden wijken af van de totale populatie (zie ook par. 1.4 en 1.5). Ze zaten allen nog op school en vergeleken bij de totale populatie zijn er meer meisjes dan jongens. Voor vier van de negen leerlingen hebben ook begeleiders een vragenlijst ingevuld.

De leerlingen hebben zich zelf op de schoolse vaardigheden beoordeeld. Daarnaast hebben ze aangegeven in hoeverre ze de vaardigheden geleerd hebben tijdens de Rebound/ observatiegroep. Ook voor de leerlingen waren de antwoordmogelijkheden op de vraag of de vaardigheden lukk(t)en op school: 1=nee, 2=een beetje, 3=ja. Een vierde antwoordmogelijkheid, 'was nooit een probleem', is bij de berekeningen buiten beschouwing gelaten. Daardoor ontbreken soms respondenten.

In de volgende tabel staan de gemiddelden en spreiding op de vaardigheden die genoemd zijn 'omgang, zelfdiscipline en concentratie'. In de eerste en derde kolom staat de gemiddelde score volgens de begeleiders van de vervolgscholen, in de tweede kolom die van de leerlingen van de Rebound, in de vierde kolom die van de observatiegroep.

Tabel 6.3 Beheersing van vaardigheden 'omgang, discipline en concentratie' volgens begeleiders en volgens leerlingen zelf

<i>Lukk(t)en de ex-Rebound/ ex-observatiegroep leerlingen de volgende vaardigheden volgens begeleiders en leerlingen zelf:</i>	Volgens begeleiders v. ex-Reblln (n=12)	Volgens ex-Reblln zelf (max. n=5)	Volgens begeleiders van ex-obslln (n=10)	Volgens ex-obslln zelf (max. n=4)
	Gem. sd.	Gem. sd.	Gem. sd.	Gem. sd.
- Goed met leraren omgaan	2.4 (.79)	3.0 (.00)	2.5 (.74)	3.0 (.00)
- Met andere leerlingen goed omgaan	2.3 (.75)	3.0 (.00)	2.4 (.66)	3.0 (.00)
- Aan regels houden	1.9 (.90)	2.8 (.50)	2.0 (.82)	2.3 (.50)
- Op tijd komen	1.8 (.98)	1.8 (.50)	2.0 (.89)	2.5 (1.0)
- Luisteren	2.3 (.78)	3.0 (.00)	2.3 (.70)	2.7 (.58)
- Rustig werken	2.1 (.67)	3.0 (.00)	2.3 (.63)	2.7 (.58)
- Zelfstandig werken	2.1 (.79)	2.8 (.50)	2.3 (.70)	2.7 (.58)
- Vragen als ll n iets niet weet	2.1 (.67)	3.0 (.00)	2.3 (.70)	3.0 (.00)
- Op beurt wachten	2.6 (.82)	2.8 (.50)	2.5 (.75)	2.5 (.58)

Op de meeste vaardigheden beoordelen de leerlingen zichzelf gemiddeld positiever dan de begeleiders van de vervolgscholen dat doen. De ex-leerlingen van de Rebound vinden dat vrijwel alle genoemde vaardigheden hen goed afgaan; alleen het op tijd komen lukt nog niet goed zeggen ze en alleen wat dat betreft zijn ze het eens met de begeleiders. Een andere vaardigheid waarover ze weinig verschillen is het 'op de beurt wachten'. Daarover zijn ze allen positief.

De ex-leerlingen van de observatiegroep hebben volgens zichzelf de meeste moeite met zich aan de regels houden, op hun beurt wachten en op tijd komen. Dat laatste lijkt hen echter beter te lukken dan de ex-leerlingen van de Rebound.

Bij de vraag aan de leerlingen of ze de vaardigheden geleerd hebben op de Rebound/ in de observatiegroep waren de antwoordmogelijkheden eveneens: 1=nee, 2=een beetje, 3=ja. In de volgende tabel staan de resultaten, uitgedrukt in gemiddelde en spreiding.

Tabel 6.4 Mate waarin leerlingen de schoolse vaardigheden 'omgang, discipline en concentratie' hebben geleerd tijdens de Rebound en observatiegroep volgens leerlingen zelf

<i>Vaardigheden geleerd tijdens Rebound/ observatiegroep (1=nee, 2=een beetje, 3=ja)</i>	<i>Geleerd op Rebound (max n=5) Gem. sd.</i>	<i>Geleerd in observgroep (max n=4) Gem. Sd.</i>
- Goed met leraren omgaan	2.0 (1.2)	1.5 (1.0)
- Met andere leerlingen goed omgaan	2.2 (.75)	2.7 (.58)
- Aan regels houden	2.3 (.96)	1.3 (.50)
- Op tijd komen	1.8 (.96)	1.5 (1.0)
- Luisteren	2.0 (1.2)	1.3 (.58)
- Rustig werken	2.3 (.50)	1.7 (1.2)
- Zelfstandig werken	2.3 (.96)	1.3 (.58)
- Vragen als Iln iets niet weet	2.0 (1.2)	1.7 (1.20)
- Op beurt wachten	1.8 (.96)	1.5 (.58)

De ex-leerlingen van de Rebound geven aan op de Rebound de schoolse vaardigheden min of meer geleerd te hebben, het meest zich aan de regels houden, rustig werken en zelfstandig werken, het minst op tijd komen en op de beurt wachten. Ex-leerlingen van de observatiegroep zouden volgens eigen zeggen gemiddeld iets minder geleerd hebben dan die van de Rebound; zij hebben het meest geleerd van het goed omgaan met andere leerlingen.

In de volgende tabel staat weergegeven in hoeverre het de leerlingen lukt de 'inzetvaardigheden' te realiseren. In de eerste en derde kolom staat de gemiddelde score volgens de begeleiders van vervolgscholen, in de tweede kolom die van de leerlingen van de Rebound, in de vierde kolom die van de observatiegroep.

Tabel 6.5 Beheersing van ‘inzet’ vaardigheden door ex-Rebound en ex-observatiegroep-leerlingen volgens begeleiders en leerlingen; gemiddelden en standaarddeviatie

<i>Lukk(t)en de ex-Rebound/ ex-observatiegroep leerlingen de volgende vaardigheden volgens begeleiders en leerlingen zelf:</i>	Volgens begeleiders v. ex-Reblln (n=12)	Volgens ex-Reblln zelf (max n=5)	Volgens begeleiders van ex-obslln (n=10)	Volgens ex-obs lln zelf (n=4)
	Gem. sd.	Gem. sd.	Gem. sd.	Gem. sd.
- Met andere leerlingen iets samen doen	2.0 (.89)	3.0 (.00)	2.1 (.79)	3.0 (.00)
- Afmaken waarmee ll n begonnen is	1.8 (.72)	2.8 (.50)	1.8 (.75)	2.3 (1.2)
- Huiswerk maken	1.6 (.79)	2.5 (.70)	1.7 (.79)	3.0 (.00)
- Aan afspraken houden	1.8 (.75)	3.0 (.00)	1.9 (.81)	2.5 (.58)
- Aanwezig zijn (niet spijbelen)	2.1 (.99)	2.8 (.50)	2.1 (.92)	2.5 (1.0)
- Zijn best doen	1.9 (.90)	2.6 (.55)	2.1 (.81)	2.3 (.50)
- Positief over zichzelf denken	2.1 (.83)	3.0 (.00)	2.1 (.79)	2.8 (.50)

Ook op de ‘inzet’ vaardigheden scoren de leerlingen gemiddeld hoger dan de begeleiders. De ex-leerlingen van de Rebound vinden zelf dat ze de meeste moeite hebben met het huiswerk maken; ook volgens de begeleiders is dat de zwakste ‘vaardigheid’. Een andere ‘zwakheid’ is ‘z’n best doen’, zowel volgens begeleiders als volgens leerlingen.

Ex-leerlingen van de observatiegroep hebben naar eigen zeggen de meeste moeite met afmaken waarmee ze begonnen zijn en ook met hun best doen. Bij de vaardigheid ‘huiswerk’ maken hebben een aantal ingevuld ‘we krijgen geen huiswerk’. Beide groepen denken positief over zichzelf, positiever dan begeleiders gedacht hadden. De volgende tabel laat zien hoeveel de leerlingen geleerd hebben van de ‘inzet’ vaardigheden tijdens de Rebound en de observatiegroep, uitgedrukt in gemiddelde en spreiding.

Tabel 6.6 Mate waarin leerlingen de 'inzet' vaardigheden hebben geleerd tijdens de Rebound en observatiegroep volgens leerlingen zelf

<i>Vaardigheden geleerd tijdens Rebound/ observatiegroep (1=nee, 2=een beetje, 3=ja)</i>	<i>Geleerd op Rebound (n=5) Gem. sd.</i>	<i>Geleerd in observatiegr (n=4) Gem. sd.</i>
- Met andere leerlingen iets samen doen	1.8 (.96)	1.8 (.50)
- Afmaken waarmee lln begonnen is	1.0 (.00)	1.7 (1.2)
- Huiswerk maken	2.5 (.70)	-
- Aan afspraken houden	1.8 (.84)	1.8 (.50)
- Aanwezig zijn (niet spijbelen)	1.8 (.96)	1.0 (.00)
- Zijn best doen	1.4 (.55)	2.8 (.50)
- Positief over zichzelf denken	1.2 (.45)	1.3 (.50)
Totaal 'inzet'	1.3 (.19)	1.4 (.25)

Tijdens de Rebound en de observatiegroep hebben de leerlingen zich gemiddeld in geringe mate de 'inzet' vaardigheden eigen gemaakt. Hoewel de ex-leerlingen van de Rebound zeiden nog steeds moeite te hebben met huiswerk maken hebben ze dat wel geleerd tijdens de Rebound. De ex-leerlingen van de observatiegroep zouden vooral geleerd hebben 'hun best te doen' tijdens de observatiegroep. Het lage totaal-gemiddelde is een gevolg van het feit dat niet elke leerling elk item heeft beantwoord; alleen voor leerlingen die alle items hebben beantwoord is het totaal-gemiddelde berekend.

Tot slot volgt in de volgende tabel een overzicht van de gemiddelde mate van beheersing van alle items samen van de twee subschalen volgens de begeleiders en de leerlingen zelf. Eerst worden de scores voor en van de ex-leerlingen van de Rebound vermeld, vervolgens die voor en van de observatiegroep leerlingen.

De gemiddelde scores en standaardafwijking zijn verkregen via een optelsom van de gemiddelde scores per item gedeeld door het aantal items van elke subschaal.

Tabel 6.7 Beheersing van alle schoolvaardigheden samen volgens begeleiders en volgens leerlingen zelf

	<i>Volgens begeleiders</i>	<i>Volgens leerlingen zelf</i>
<i>Beheersing schoolvaardigheden</i>	<i>Gem. sd.</i>	<i>Gem. sd.</i>
Betreft ex-leerlingen vd Rebound		
- omgang, discipline, controle	2.2 (.66)	2.7 (.08)
- inzet	1.9 (.78)	2.9 (.10)
Betreft ex-leerlingen vd observatiegroep		
- omgang, discipline, controle	2.4 (.44)	2.7 (.26)
- Inzet	1.8 (.82)	2.7 (.44)

Gemiddeld beheersen de ex-leerlingen van de Rebound en van de observatiegroep volgens de begeleiders de vaardigheden 'omgang, zelfdiscipline en concentratie' tussen een beetje en goed en de inzetvaardigheden ongeveer een beetje. De ex-leerlingen van de observatiegroep zouden de vaardigheden omgang, discipline en controle iets beter beheersen dan die van de Rebound.

Volgens de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep beheersen ze de vaardigheden gemiddeld bijna goed. Ze beoordelen daarmee zichzelf gunstiger dan de begeleiders dat doen, maar de negen geïnterviewde leerlingen zitten allen nog op school terwijl van de 22 leerlingen waarover de begeleiders oordelen ongeveer een kwart de school om problematische reden heeft verlaten.

Van vier leerlingen zijn zowel de oordelen van de begeleiders als van die leerlingen verkregen.

De totaalscore wordt alleen berekend voor respondenten die alle items beantwoord hebben. Vanwege het wegvallen van enkele respondenten die antwoordmogelijkheid vier hadden gekozen blijven er te weinig leerlingen over om zinvol de verschillen tussen de vier leerlingen en hun begeleiders te berekenen. Hetzelfde geldt voor jongens en meisjes.

Indien de antwoordcategorie 'geen idee' buiten beschouwing wordt gelaten geven de begeleiders de leerlingen waarover ze twijfel hadden bij de start op de vervolgschool een gemiddelde van 1.4 (sd .42) op beide subschalen samen en degenen waarover ze positief waren een aanzienlijk hoger gemiddelde, namelijk 2.3 (sd .54). Er bestaat echter geen samenhang tussen het al dan niet nog op de school aanwezig zijn en de beheersing van de schoolse vaardigheden.

Als naar het totaal van de vaardigheden gekeken wordt blijkt dat drie vaardigheden samen 84% van de verschillen in de antwoorden verklaren. Dat zijn: 'met andere leerlingen goed omgaan' (verklaart 31%), 'luisteren' (29%) en 'zelfstandig werken' (24%). Om snel een indruk van de schoolse vaardigheden van een leerling te krijgen zou met deze drie vaardigheden volstaan kunnen worden.

6.4 Motivatie van leerlingen voor school; vroeger en nu

Onderstaande tabel toont in hoeverre de negen geïnterviewde leerlingen door de Rebound of observatiegroep gemotiveerd werden om weer naar school te gaan en wat hun verwachting daarvan was.

Tabel 6.8 Zin in en verwachting van de vervolgschool

		ex-Reblln (n=5)	ex-Obslln (n=4)
a. door de Rebound zin gekregen om weer naar school te gaan	1. nee	40%	50%
	2. gaat wel	20%	25%
	3. ja	40%	25%
b. gedacht dat leerling het wel zou redden toen hij weer op school begon	1. nee	0%	0%
	2. twijfel	0%	25%
	3. ja	100%	75%

De ex-leerlingen van de Rebound kregen door de Rebound deels wel, deels geen zin om weer naar school te gaan. Hun verwachting of ze het zouden redden was positief. Die verwachting is ook uitgekomen, ze zaten immers nog op school tijdens het interview. De observatiegroep werkte iets minder motiverend dan de Rebound en één leerling twijfelde of hij het zou redden op de vervolgschool; dat is dus, tenminste tot het moment van het interview, wel gelukt.

De volgende tabel toont de motivatie van de geïnterviewde leerlingen voor de school in heden en verleden.

Tabel 6.9. Motivatie van de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep voor de huidige school en motivatie vroeger

		Ex-Reblln (n=5)	Ex-Rebll (n=5)	Ex-Obslln (n=4)	Ex-Obslln (n=4)
	Motivatie	<i>Nu</i>	<i>Vroeger</i>	<i>Nu</i>	<i>Vroeger</i>
- belangrijk de school af te maken	1. nee 2. gaat wel 3. ja	0% 0% 100%	80% 0% 20%	0% 0% 100%	75% 25% 0%
- zin in het beroep waarvoor opgeleid	1. nee 2. weet niet 3. ja	0% 40% 60%	40% 40% 20%	0% 0% 100%	100% 0% 0%
- opzien tegen het naar school gaan	1. nee 2. soms 3. vaak	20% 80% 0%	0% 40% 60%	50% 50% 0%	25% 50% 25%
- z'n best doen op school	1. nee 2. gaat wel 3. ja	0% 40% 60%	60% 40% 0%	0% 75% 25%	25% 75% 0%
- zich thuis voelen op de school	1. nee 2. gaat wel 3. ja	0% 0% 100%	20% 20% 60%	0% 50% 50%	50% 25% 25%
- thuis praten over school	1. nooit 2. soms 3. vaak	0% 60% 40%	0% 80% 20%	0% 75% 25%	25% 25% 50%

Alle leerlingen zien nu het belang van het afmaken van de school terwijl dat vroeger niet het geval was. De leerlingen zijn ten tijde van het interview ook, en met name de ex-leerlingen van de Rebound, aanmerkelijk positiever over school dan ze voorafgaand aan het verblijf op de Rebound waren. Ze hebben meest zin in het beroep waarvoor ze opgeleid worden, ze zien minder vaak op tegen het naar school gaan, ze voelen zich nu meer thuis op school en ze doen vaker hun best. Al met al lijkt de motivatie voor school en de schoolse beleving toegenomen. Ook de ex-leerlingen van de observatiegroep lijken nu meer gemotiveerd voor school dan in het verleden.

Concluderend kan gezegd worden dat het lijkt of de leerlingen beter kunnen omgaan met leraren en medeleerlingen, dat ze meer concentratie hebben en meer het belang inzien van het afmaken van school maar dat voor een deel der leerlingen de inzet voor school (op tijd komen, lessen bijwonen, hun best doen) toch een moeilijk punt blijft. Ook zien acht op de tien Reboundleerlingen soms nog op tegen het naar school gaan, hoewel ze zich er allen nu wel thuis voelen. Van de observatiegroep

leerlingen voelt de helft zich niet echt thuis op school en ziet de helft soms op tegen het naar school gaan.

7 Monitoringsysteem

De vierde vraagstelling luidde: hoe zou een monitoringsysteem er uit moeten zien waarmee de Reboundvoorziening zelf het rendement van de leerlingen na het verlaten van de voorziening kan volgen. In dit hoofdstuk wordt daar kort op in gegaan.

Bij het verzamelen van de informatie over de vervolg(school)loopbanen kwamen een aantal knelpunten naar voren:

- leerlingen waren niet altijd aangekomen op de school waar ze volgens de opgaven van de administratie van de Rebound en de observatiegroep aangemeld zouden zijn
- als leerlingen de eerste school na de Rebound al verlaten hadden wist niet elk der scholen waarheen de leerling vervolgens was gegaan
- niet elke leerling bleek aangekomen te zijn bij de tweede school waar de leerling volgens de eerste school de loopbaan zou vervolgen.

Het betekent dat het volgen van de leerling een arbeidsintensieve aangelegenheid is die niet altijd met succes beloond wordt. Zonder extra formatie zal het moeilijk zijn de vervolgschoolloopbanen van de leerlingen bij te houden.

De bedoeling is dat medewerkers van de Rebound de gegevens zelf kunnen invoeren en verwerken in een Excel programma. Dat betekent dat alleen eenvoudige variabelen opgenomen kunnen worden en dat geen bewerkingen uitgevoerd kunnen worden. Voor dat laatste is een rekenprogramma nodig en omgang daarmee vereist de nodige deskundigheid. In onderstaand overzicht staan de meest relevante variabelen opgenomen.

Een deel van de variabelen tot en met de uitstroom uit de Rebound is reeds gebruikt voor het onderzoek waarover hier verslag wordt gedaan maar ze worden volledigheidshalve hier toch vermeld. De variabelen met een * er voor zijn noodzakelijke variabelen om iets over de schoolloopbaan te kunnen zeggen en deze kunnen verwerkt worden in een Excel programma. De andere variabelen zijn interessant vanuit het oogpunt welke leerlingen met welke problemen al dan niet een voorspoedige vervolgschoolloopbaan hebben en wat de leerlingen aan vaardigheden hebben geleerd op de Rebound. Voor deze variabelen is een rekenprogramma nodig.

Uit dit en ander onderzoek komen de volgende variabelen als relevant naar voren:

Personalia

- *naam leerling; geslacht; autochtoon/allochtoon; geboortedatum
- *woonsituatie

Vóór de Rebound

- *school van herkomst; schooltype; leerjaar
- *datum instroom
- persoonlijke problemen (psychisch, sociaal, fysiek)
- externe problemen (thuisituatie, peergroup)

Tijdens Rebound

- persoonlijke problemen
- externe problemen
- schoolse vaardigheden bij start volgens school en leerling
- schoolse vaardigheden na enige tijd in Rebound volgens mentor en leerling

Uitstroom uit Rebound

- *datum uitstroom
- *afgerond/ voortijdig verlaten
- eventueel reden voortijdig verlaten
- schoolse vaardigheden bij verlaten Rebound volgens mentor en leerling
- *bestemming na uitstroom (school, schooltype; anders ...)

Na de Rebound

- *na bv een maand: aangekomen op bestemming
- *eventueel andere bestemming
- *situatie twee maanden na eerstvolgende grote vakantie (school, schooltype, niveau; anders)
- eventueel redenen voortijdig vertrekken
- *situatie twee maanden na tweede grote vakantie
- eventueel redenen voortijdig vertrekken

De relevante variabelen, met uitwerkingen, zijn overhandigd aan de aanvrager van het onderzoek.

8 Samenvatting en nabeschouwing

In dit hoofdstuk volgt een samenvatting van de resultaten aan de hand van de vier vraagstellingen (par. 8.1.1 tot en met 8.1.4). Het rapport wordt beëindigd met een nabeschouwing waarin de onderzoeker op persoonlijke titel een aantal conclusies trekt ten aanzien van de Rebound (par. 8.2.1) en meer in het algemeen (par. 8.2.2).

8.1 Samenvatting

De leerlingen die betrokken zijn bij het onderzoek hebben de Rebound in 2005-2006 (één locatie) of in 2006-2007 (twee locaties) verlaten. Behalve de Rebound is ook de observatiegroep, een verantwoordelijkheid van de Renn-4, betrokken bij het onderzoek. Leerlingen van de observatiegroep zijn in beide schooljaren uitgestroomd. Voor 120 leerlingen konden de gegevens verwerkt worden, in aantal vrijwel gelijk verdeeld over Rebound en observatiegroep. De gegevens zijn verzameld in de periode mei tot en met november 2008, meest via interviews. Voor de Rebound en voor vijf scholen waarheen nogal wat leerlingen uitstromen is het onderwijsaanbod uitgebreid beschreven. Voor het in kaart brengen van de vervolgschoolloopbanen van de leerlingen is van 41 scholen informatie verkregen. Behalve meer beknopte informatie over de meeste leerlingen is over 22 leerlingen, van tien scholen, meer specifieke informatie verkregen. Met negen leerlingen, niet representatief voor de hele groep omdat allen nog op school zaten, is een interview gehouden. De beperkingen van het onderzoek staan vermeld in par. 2.5.

8.1.1 Vraag 1: Onderwijsaanbod op Rebound en scholen; aansluiting

(Beantwoording in de hoofdstukken 2 en 3).

In de periode waarin de betrokken leerlingen de Rebound bezochten was er nog geen volledig lesrooster omdat er nog niet voldoende formatie was. Het onderwijs dat de leerlingen kregen was derhalve beperkt van aard. Leerlingen die na de Rebound teruggaan naar de eigen school krijgen lesmateriaal en toetsen van de eigen school. Dat garandeert aansluiting. Leerlingen die al wat ouder zijn en van wie op voorhand vaststaat dat ze naar een andere school gaan (meestal mbo-niveau 1 vanwege de mogelijkheid tot instroom zonder diploma) krijgen onderwijs dat door de Rebound wordt verzorgd. In tegenstelling tot de afspraak met een ROC is er geen lesmateriaal aangeleverd en zijn evenmin docenten beschikbaar gesteld. In de periode waarin de

leerlingen van dit onderzoek op de Rebound zaten waren er nog geen methodes en gestandaardiseerde toetsen aangeschaft hetgeen later wel is gebeurd. In de beschikbare halve dag moesten de leerlingen ook nog 'geschikt voor school' gemaakt worden, door de teamleider van de Rebound 'schoolfähig' genoemd. Het onderwijs zoals dat ten tijde van het interview aangeboden werd op de Rebound wordt uitgebreid beschreven in hoofdstuk 2. De knelpunten waarmee de Rebound kampt betreffen de niet geheel realistische eis ten aanzien van onderwijs, de (soms niet op te lossen) problematiek van de leerling, belemmeringen bij terugkeer op de eigen school en belemmeringen in de relatie met de ROC's (zie voor details par. 2.4). In de observatiegroep zijn leerlingen tijdelijk gedeeltelijk vrijgesteld van onderwijs en wordt het onderwijs slechts als middel gebruikt bij het diagnosticeren.

Informatie-uitwisseling tussen Rebound en vervolgscholen, anders dan de eigen school waarheen de leerling terugkeert, vindt slechts in beperkte mate plaats. Een van de overwegingen van de Rebound om geen informatie mee te geven is dat men de leerling niet wil etiketteren. Daarnaast is er te weinig informatie voor. Tweederde deel van de geïnterviewden van de vervolgscholen heeft wel behoefte aan meer uitwisseling van informatie over de afgeleverde Reboundleerling; genoemd zijn informatie over het niveau van de leerling, de problematiek, de geboden hulp, de gebruikte boeken en een rapport. Vervolgscholen op hun beurt informeren ook de Rebound niet.

Vanuit de observatiegroep wordt wel uitgebreide informatie over de leerling meegegeven (de observatiegroep heeft meer informatie dan de Rebound). De meeste geïnterviewden van de vervolgscholen hebben ook geen behoefte aan meer informatie vanuit de observatiegroep.

Volgens de geïnterviewden van de vervolgscholen vormt het onderwijs op zich meestal niet het struikelblok voor de leerlingen. De aansluiting tussen het onderwijs van de Rebound en de vervolgschool zou dan ook geen 'issue' zijn. Voor zover de geïnterviewden van de vervolgscholen er een beeld van hebben denken de meesten dat het onderwijs van de Rebound een beetje aansluit bij dat van de eigen school.

Op de vervolgscholen wordt meer of minder uitgebreid met competentiegericht onderwijs gewerkt. De vijf scholen waarvoor het onderwijsaanbod aan zorgleerlingen uitgebreid is beschreven (par. 3.1) voldoen alle grotendeels aan de kenmerken van 'plusscholen' zoals beschreven in het rapport 'Vertrouwen in de school, over de uitval van overbelaste jongeren' van de WRR (2009). Ze werken met kleine teams, met een mentor die veel lessen verzorgt, de leerlingen worden intensief begeleid, er is een goede interne zorgstructuur met vertegenwoordiging van interne en alle mo-

gelijke externe deskundigen en relevante partijen. Drie scholen/ afdelingen zitten in een (afzonderlijk) klein gebouw.

De meeste leerlingen van de Rebound en van de observatiegroep krijgen op de vervolgschool specifieke begeleiding, evenals de andere leerlingen. Over het algemeen vindt naderhand geen begeleiding meer vanuit de Rebound en de observatiegroep plaats. Ongeveer een kwart van de geïnterviewde begeleiders zou naderhand nog ondersteuning wensen. Genoemd zijn ondersteuning bij de leerstofkeuze en een 'warme overdracht' (specifieke eigenschappen van leerling).

De geïnterviewde leerlingen zijn heel tevreden over het onderwijs op de vervolgscholen (moeilijkheidsgraad, passend bij interesse, kwaliteit onderwijs, hoeveelheid kennis die ze opdoen, duidelijkheid van de regels, strengheid van de regels). Ze vinden de begeleiding op de vervolgscholen redelijk goed tot goed. De geïnterviewde leerlingen zijn ook tevreden over de meeste leraren op de vervolgschool (begrip, helpen, serieus genomen worden en, iets minder, luisteren). De leerlingen waren, afgaand op hun geheugen, iets minder positief over het onderwijs, de begeleiding en de medewerkers van de Rebound (maar in die tijd was er slechts een half dagrooster) en de observatiegroep.

8.1.2 Vraag 2: Participatie aan onderwijs na de Rebound en de observatiegroep

(Beantwoording in hoofdstuk 4)

De bij het onderzoek betrokken leerlingen zijn vrijwel alle afkomstig uit het vmbo, vooral uit het derde leerjaar, in mindere mate uit het tweede leerjaar. Tweederde deel is jongen, een derde deel meisje. Bij het verlaten van de Rebound en de observatiegroep was het merendeel 14, 15 of 16 jaar. Op het moment van inventarisatie was een vijfde deel niet meer leerplichtig. Ongeveer een derde deel zat één tot drie maanden op de Rebound of in de observatiegroep, een derde deel vier tot zes maanden en een derde deel langer dan zes maanden.

Het blijkt dat er door alle wisselingen bijna evenveel leerwegen als leerlingen zijn. Daarom zijn alleen de laatst bekende gegevens in dit rapport vermeld en niet de wegen die daarnaar toe geleid hebben. De teamleiders van de Rebound en de observatiegroep hebben per leerling de uitgebreide informatie ontvangen.

Bijna een kwart van de ingestroomde leerlingen in de Rebound, met name van de time-outgroep, heeft het traject niet afgemaakt, meest omdat het programma te licht was voor de problematiek. Zij zijn voor onderzoek of een adequatere opvang verwezen naar elders. Voor de meesten van hen was onderwijs niet meteen aan de orde.

Enige tijd na het verlaten van de Rebound zit nog de helft in het onderwijs, meest op het niveau van een startkwalificatie. Ongeveer één op de tien leerlingen gestopt na het behalen van een certificaat of mbo-1 diploma. Maar op één na leveren deze diploma's niet de gewenste startkwalificatie. Nog eens ruim één op de tien leerlingen is gestopt zonder een diploma gehaald te hebben, meest niet meer leerplichtige leerlingen. Van één op de tien is niet gevonden waarheen de leerling na uitstroom uit de eerste school, veelal met vmbo diploma, is gegaan. Van deze leerlingen valt niet met zekerheid vast te stellen of ze nog in het onderwijs zitten. Een aantal leerlingen bleek niet aangekomen te zijn bij de school waar ze zijn aangemeld en van een aantal is niet gevonden waarheen ze zijn gegaan na uitstroom uit de eerste vervolgschool, meest na het behalen van een vmbo-diploma. Van de leerlingen van de observatiegroep zijn minder leerlingen voortijdig gestopt dan van de Rebound maar zijn meer leerlingen terecht gekomen in het speciaal onderwijs. Daarnaast zijn meer van deze leerlingen in een niet-reguliere onderwijs situatie terecht gekomen.

Bij het verlaten van de Rebound is genoteerd naar welke scholen of instellingen de leerlingen zouden gaan. De gegevens van de peildatum zijn daartegen afgezet. De leerlingen van de Rebound die terug zouden gaan naar een scholengemeenschap zitten, op de peildatum, meest nog in het onderwijs. Van een klein deel is niet bekend of zij nog in het onderwijs zitten; zij hebben de eerste school, meest met vmbo-diploma, verlaten en de tweede vervolgschool, of een andere mogelijkheid, is niet bekend. Van de leerlingen die naar een ROC zouden gaan zit iets meer dan de helft nog in het onderwijs, met grotendeels zicht op een startkwalificatie en is bijna één op de drie gestopt met het onderwijs zonder een startkwalificatie behaald te hebben maar wel in een aantal gevallen met een diploma op mbo-1 niveau. Van de leerlingen die naar het speciaal onderwijs zouden gaan zit driekwart nog in het onderwijs (deels speciaal, deels regulier) of heeft een diploma behaald.

Tussen jongens en meisjes bestaan slechts kleine of geen verschillen.

Leerlingen die op jonge leeftijd (t/m 14 jaar) al door hun school voor voortgezet onderwijs naar de Rebound zijn verwezen blijken deels in het regulier voortgezet onderwijs ook niet op hun plek te zijn geweest; ze worden vaker dan de oudere leerlingen die bij de Rebound komen verwezen naar een ander 'traject' of naar het speciaal onderwijs.

8.1.3 Vraag 3: Knelpunten; belemmerende en bevorderende factoren; schoolse vaardigheden; adviezen

(Beantwoording in de hoofdstukken 5 en 6)

Knelpunten op leerlingoverstijgend niveau

Niet het onderwijs zou voor de meeste leerlingen het struikelblok vormen maar het psychosociaal functioneren van de leerling en de negatieve omgeving waarin de leerling verkeert vormen het struikelblok. Op leerlingoverstijgend niveau zijn als knelpunten genoemd: een verkeerde diagnose in het voortgezet onderwijs, te lang wachten met doorverwijzen, vergaande vrijwilligheid ten aanzien van acceptatie van hulpverlening, niet adequaat reageren door de jeugdzorg en wachtlijsten.

Belemmerende en bevorderende factoren op leerling niveau

Van ongeveer de helft der Rebound leerlingen dachten hun mentoren op de Rebound dat ze het zeker zouden redden in hun vervolgschoolloopbaan, van een kwart dachten ze dat niet en over een kwart hadden ze hun twijfels. Van degenen waarover men twijfel had waren, voor zover bekend ten tijde van het interview, twee op de tien leerlingen gestopt zonder diploma, de rest was nog niet gestopt. Van degenen waarover men positief was, was een iets kleiner deel gestopt zonder diploma. Degenen waarover men negatief was zijn grotendeels in ‘andere trajecten’ terecht gekomen. De meest genoemde redenen waarom de mentoren een negatieve of twijfelachtige verwachting hadden zijn: een in veel opzichten zorgelijke thuissituatie, het niet stuurbaar zijn en geen hulp accepteren, psychiatrische problematiek, psychosociale problematiek. De meest genoemde redenen waarom men toch positief was zijn: leerling komt op een goede plek (zoals praktijkonderwijs, school voor voortgezet speciaal onderwijs, school met goede begeleiding), de leerling heeft capaciteiten, de leerling heeft inzicht gekregen in eigen problemen en de leerling is gemotiveerd.

Niet met alle leerlingen die ten tijde van het interview nog op een vervolgschool zaten ging het volgens de begeleiders van die scholen zonder meer goed. Over 21% van de leerlingen die nog op school zaten hadden begeleiders zorg, met 79% ging het goed. De begeleiders van de vervolgscholen noemen als belemmerende factoren grotendeels dezelfde als de mentoren van de Rebound, met de toevoeging van ‘verzuim’. Ook als bevorderende factoren noemen ze grotendeels dezelfde factoren.

Uit de meer gedetailleerde informatie over twaalf ex-leerlingen van de Rebound en tien van de observatiegroep komt het volgende naar voren. Problemen van de ex-

leerlingen van de Rebound zouden vooral nog zijn het niet bijwonen van lessen en te laat komen (ongeveer de helft van de leerlingen waarover uitspraken zijn gedaan). Van de twaalf had 25% de school inmiddels om 'problematische' redenen verlaten (verzuim, behandeling niet zien zitten, verkeerde keuze). De ex-leerlingen van de observatiegroep zouden meer te kampen hebben met psychosociale problemen. Van de tien had 20% de school inmiddels om 'problematische' redenen verlaten (verkeerde keuze, plaatsing in strafinrichting). De belemmerende dan wel bevorderende factoren voor een succesvolle schoolloopbaan van deze 22 leerlingen komen eveneens overeen met de eerder genoemde factoren.

Ook de geïnterviewde leerlingen hebben belemmerende en bevorderende factoren genoemd. Belemmerend noemen ze (veelal met de toevoeging 'indertijd'): gedragsproblemen, storend gedrag, snel afgeleid, opstandig zijn, lastig zijn; te laat komen, spieken, niet houden aan afspraken; ruzie met medeleerlingen; ruzie met leraren; drugsgebruik; zorgelijke thuissituatie; Rebound en school: te korte lesdag.

Bevorderend noemen de leerlingen: ouder geworden; inzicht gekregen op Rebound in noodzaak van verandering; inzicht gekregen in belang van afmaken van school; door Rebound gemotiveerd geraakt; elke week praten met zorgcoördinator en mentor; gesprekken met psycholoog; niet spijbelen; openstaan voor begeleiding; niet met de pet er naar gooien; niet meteen reageren op opmerkingen van klasgenoten; gesloten setting (leerling in regionale jeugdinrichting voor gesloten & besloten behandeling).

Schoolse vaardigheden

Leerlingen zijn op de Rebound terecht gekomen omdat ze niet 'schoolfähig' waren. Op de Rebound wordt aan het 'schoolfähig' maken veel aandacht besteedt. Het begrip is door de onderzoeker uitgewerkt in een zestiental vaardigheden. Begeleiders van vervolgscholen hebben de hen voorgelegde leerlingen van de Rebound (twaalf leerlingen) en van de observatiegroep (tien leerlingen) op die vaardigheden beoordeeld. Ook de geïnterviewde negen leerlingen (vijf van de Rebound, vier van de observatiegroep) hebben zich op die vaardigheden beoordeeld; vier van deze leerlingen zijn ook door hun begeleiders beoordeeld, een te klein aantal om een goede vergelijking te kunnen maken.

De begeleiders beoordelen de leerlingen het meest frequent positief op de 'omgangsvaardigheden' (met leraren en medeleerlingen) en op de 'concentratievaardigheden' (luisteren, zelfstandig werken, rustig werken, vragen als ze iets niet weten en vooral op hun beurt wachten). Zeker de helft der leerlingen zou deze vaardigheden goed

afgaan volgens de begeleiders, de meeste andere leerlingen een beetje. De geïnterviewde leerlingen van met name de Rebound zeggen ook al deze vaardigheden op de Rebound in redelijke mate geleerd te hebben. De geïnterviewde leerlingen van de observatiegroep zouden naar eigen zeggen vooral het goed omgaan met andere leerlingen geleerd hebben.

De begeleiders beoordelen de leerlingen het meest ongunstig op hun 'inzet' (op tijd komen, zich aan regels en afspraken houden, afmaken waarmee ze begonnen zijn, huiswerk maken). Hooguit vier op de tien leerlingen zouden die vaardigheden 'beheersen'. De geïnterviewde leerlingen van de Rebound vinden ook dat ze zich die vaardigheden op de Rebound minder goed eigen hebben gemaakt dan de andere vaardigheden. Ze noemen zelf 'het op tijd komen' en 'het huiswerk maken' het meest een probleem. Volgens de begeleiders doen hooguit vier op de tien leerlingen van de Rebound echt hun best en doen vier op de tien dat niet. De geïnterviewde leerlingen van de Rebound vinden vaker dat ze hun best doen. De geïnterviewde leerlingen van de observatiegroep hebben volgens zichzelf de meeste moeite met het 'zich aan de regels houden' en 'afmaken waarmee ze begonnen zijn'. Ze zouden iets beter hun best doen dan de leerlingen van de Rebound; ze zouden het geleerd hebben in de observatiegroep; ze wijken ook iets minder af van het oordeel van de begeleiders, voorzover daarover met de kleine aantallen iets gezegd kan worden.

De zestien vaardigheden samen vormen een schaal 'schoolse vaardigheden' met een hoge betrouwbaarheid (Cronbach alpha .96). Aan de lijst zou nog toegevoegd kunnen worden de vaardigheid 'met kritiek kunnen omgaan'. Drie vaardigheden samen verklaren 84% van de verschillen in de antwoorden. Dat zijn: 'met andere leerlingen goed omgaan' (verklaart 31%), 'luisteren' (29%) en 'zelfstandig werken' (24%). Om snel een indruk van de schoolse vaardigheden te krijgen zou met deze drie vaardigheden volstaan kunnen worden.

Motivatie

De geïnterviewde leerlingen, en met name de ex-leerlingen van de Rebound, zijn ten tijde van het interview, op hun vervolgschool, aanmerkelijk positiever over school dan ze vóór de Rebound en observatiegroep waren. Ze vinden het nu belangrijk dat ze de school afmaken, ze hebben meest zin in het beroep waarvoor ze opgeleid worden, ze zien minder vaak op tegen het naar school gaan (maar velen nog wel 'soms'), ze voelen zich nu thuis op school en ze doen vaker hun best (maar een deel nog niet optimaal). Al met al lijkt de motivatie voor school en de schoolse beleving,

naar eigen zeggen, toegenomen. Het betreft echter leerlingen die ten tijde van het interview allen nog in het onderwijs zaten.

Adviezen

De adviezen van de begeleiders van de vervolgscholen betreffen vooral de overdracht van informatie (rapportage, betere overdracht, betere onderlinge communicatie, helderdere documentatie) en verder het beter afstemmen op het type onderwijs waarnaar doorverwezen wordt, blijven monitoren, veel sociale vaardigheidstraining en minder lange wachttijden indien de leerling vanuit de school naar de observatiegroep wordt verwezen.

Leerlingen adviseren aan mentoren/leraren van scholen: ongelijk bekennen, goed luisteren naar leerlingen, leerlingen serieus nemen, rekening houden met problemen van leerlingen, veel aandacht geven, niet te streng zijn; leerlingen die terugkomen op de eigen school vanuit de Rebound niet als pisaaltje behandelen. Voor het onderwijs/ de organisatie van scholen adviseren ze: veel structuur, goede begeleiding; lange lestijden, weinig vrije tijd; op tijd aanleveren van lesmateriaal en toetsen door eigen school aan Rebound.

Aan de Rebound adviseren ze over regels: duidelijke afspraken maken over schoolwerk; regels duidelijk maken; strenge regels. Over mentoren/leraren: meer gesprekken voeren met leerlingen over de voortgang en het gedrag opdat begeleiders meer weten van de leerling; meer tijd nemen voor leerlingen; niet doorzeuren als ze iets van je willen weten (...); goed luisteren naar leerlingen, rekening houden met hun problemen, veel aandacht geven. Voor het onderwijs/de organisatie van de Rebound: echte lesboeken aanbieden (hetgeen inmiddels gebeurt); er achter aanzitten als scholen spullen niet leveren; langere lestijd (hetgeen inmiddels gebeurt), weinig vrije tijd. Als toegift: "leerlingen op de Rebound zijn allemaal heel verschillend. Het is moeilijk daarvoor adviezen te geven. Leerlingen op de Rebound worden goed begeleid. Hoop dat Rebound jaren zo doorgaat, heel positief".

Aan de observatiegroep wordt geadviseerd meer docenten/ begeleiders in de observatiegroep te zetten vanwege onrust, maar die onrust zou bewust gecreëerd worden om de reacties van leerlingen te beoordelen.

8.1.4 Vraag 4: Monitoringsysteem

(Beantwoording in hoofdstuk 7)

Bij het in kaart brengen van de loopbanen van de leerlingen deed zich een aantal problemen voor: leerlingen waren niet altijd aangekomen op de school waar ze aan hadden moeten komen, de eerste school, waar de leerling in de meeste gevallen een vmbo-diploma had behaald, wist niet altijd naar welke school de leerling vervolgens

was gegaan, de leerling is ook niet altijd op de tweede vervolgschool aangekomen. Het achterhalen van de gegevens kost veel tijd. Voor meer inhoudelijke variabelen en voor het nagaan welke leerlingen al dan niet slagen in hun vervolgloopbaan is een rekenprogramma noodzakelijk waarvoor deskundigheid vereist is. In hoofdstuk 8 is een opsomming gegeven van de feitelijke loopbaanvariabelen (die met Excel verwerkt kunnen worden) en de meer inhoudelijke variabelen.

8.2 Nabeschuiving

8.2.1 Rebound

In het WRR-rapport nr. 83 staan risicoleerlingen centraal die binnen het reguliere vmbo en mbo met aanwijsbare problemen hebben te kampen, kortweg genoemd ‘overbelaste leerlingen’. Bij deze leerlingen is sprake van een opeenstapeling van problemen. Het zou deze jongeren aan een stabiele thuissituatie ontbreken terwijl ook buitenshuis de problemen zich opstapelen. Ze lopen grote kans voortijdig schoolverlater te worden. De leerlingen die in dit onderzoek centraal staan behoren, afgaande op hun problematiek en hun schoolverleden, tot deze ‘overbelaste leerlingen’. Ze hadden de school echter al, bijna of helemaal, verlaten. Het doel van hun tijdelijk verblijf in een opvang buiten school, de Rebound, was hen zodanige schoolse vaardigheden bij te brengen en hen zodanig te motiveren dat ze met succes hun schoolloopbaan zouden vervolgen of weer opnemen op hun eigen of een andere school, uitmondend in een startkwalificatie.

De hamvraag is natuurlijk: “is een verblijf op de Rebound zinvol”?

Ongeveer een kwart van de leerlingen die op de Rebound zijn binnen gekomen bleek bij nader inzien een ‘andere’ opvang of behandeling nodig te hebben. Deze leerlingen zijn hopelijk op een plek terecht gekomen waar meer recht aan hun problemen kan worden gedaan dan op een gewone school mogelijk is, waardoor het verblijf op de Rebound ook voor hen zinvol is geweest. De vraag is of de Rebound voor hen de meest geëigende plek was maar voor scholen zal het soms moeilijk zijn de juiste plek in te schatten.

Een klein deel van de leerlingen is gestopt zonder enig diploma of certificaat behaald te hebben, meest niet meer leerplichtige leerlingen. Het is de vraag of deze leerlingen zonder de Rebound weer terug gekeerd zouden zijn naar het onderwijs. Vanuit de optiek ‘beter iets dan niets’ is het verblijf op de Rebound voor deze leerlingen in zekere zin ook zinvol geweest.

Een klein deel heeft een diploma behaald op mbo-1 niveau en is daarna gestopt. Voor de meeste van deze leerlingen zou dat een hele prestatie zijn geweest, waarmee de Rebound ook voor hen een functie heeft gehad.

Ongeveer de helft van de leerlingen die in de Rebound zat blijkt ten tijde van het interview nog uitzicht te hebben op de startkwalificatie. Voor hen was het verblijf op de Rebound dus zeker zinvol. Het betekent niet dat de (school)loopbaan van al deze leerlingen na de Rebound zorgeloos verloopt en dat ze ook allemaal de startkwalificatie zullen halen. Een deel (een kwart) houdt moeite met op tijd komen, met het bijwonen van de lessen en met z'n best doen.

Doel van de Rebound is dat de leerlingen uiteindelijk de startkwalificatie halen. Gezien de korte tijd na hun uitstroom uit de Rebound was het meest nog niet mogelijk de startkwalificatie te behalen. Niet alle leerlingen van de Rebound zullen de startkwalificatie ook behalen. Zoals ook al in het rapport van de WRR gesteld wordt, en ook staatssecretaris Bijsterveldt al heeft opgemerkt, is het de vraag of een startkwalificatie voor deze 'overbelaste leerlingen' wel realistisch is en of een registratie als schoolverlater, weliswaar met een mbo-1 diploma, wel terecht is. Aansluitend bij die opmerking zou voor de Rebound de doelstelling beter kunnen luiden: minimaal het behalen van een diploma op mbo-1 niveau.

Uit de antwoorden van de geïnterviewde leerlingen, weliswaar leerlingen die allen nog op school zaten, blijkt dat ze positief zijn over het onderwijs en de docenten van hun huidige school en gemotiveerd om de eindstreep te halen. Voorafgaand aan hun verblijf op de Rebound waren ze minder positief over onderwijs en docenten en veel minder gemotiveerd. Dat mag winst genoemd worden. Het betekent ook dat hun huidige scholen een goede aanpak voor deze leerlingen hebben. Ook ervaren deze leerlingen zelf dat ze veel schoolse vaardigheden aardig beheersen en dat ze die deels op de Rebound geleerd hebben. Ook dat kan positief genoemd worden. De ex-leerlingen van de observatiegroep laten dezelfde geluiden horen. Afgaande op de vaardigheden die een groot deel van de leerlingen nu in redelijke mate beheersen lijkt het of ze 'handelbaarder' zijn dan voor ze op de Rebound kwamen. Feit blijft echter dat de inzet van een deel der leerlingen beter zou kunnen; op tijd komen en alle lessen bijwonen blijft voor een deel een probleem. Nog een aanzienlijk deel der leerlingen ziet 'soms' op tegen het naar school gaan, hoewel dat vroeger 'vaak' het geval was.

Het standpunt van de Rebound om niet altijd aan vervolgscholen te melden dat het om een Reboundleerling gaat valt vanuit het vermijden van etikettering te verdedi-

gen. Omdat nogal wat leerlingen naderhand moeilijkheden ondervinden is er ook iets voor te zeggen om de informatie over de leerling wel te verstrekken aan de vervolgschool. Bovendien heeft driekwart van de begeleiders van de vervolgscholen behoefte aan dergelijke informatie. Het is dan ook van belang dat de Rebound voor deze activiteit extra formatie krijgt. Op de scholen zal goed afgesproken moeten worden wie de informatie krijgt en hoe er mee omgegaan wordt, dit om de gevreesde etikettering te voorkomen.

Omdat niet alle leerlingen aangekomen zijn op de scholen waar ze na de Rebound ingeschreven zouden zijn, zal beter nagegaan moeten worden of leerlingen inderdaad aangekomen zijn en zo niet, waar ze dan zijn aangekomen. Dat kost extra tijd en dus opnieuw extra formatie.

Uit dit onderzoek bleek hoe moeizaam het soms is leerlingen te traceren. Tijdens een nagesprek werd genoemd dat het van sommige leerlingen en hun ouders een cultuur is om niet bereikbaar te zijn, een gevolg van het feit dat er zoveel mensen zijn die zich met hen 'willen bemoeien'.

Omdat het beleid op de Rebound inmiddels, door uitbreiding van de formatie, door langere lestijden en door ervaring, is gewijzigd ten opzichte van de tijd dat de bij het onderzoek betrokken leerlingen er zaten, kan de Rebound zelf beoordelen welke adviezen van leerlingen zinvol zijn. De opmerking van één leerling, dat de leerlingen op de Rebound zo verschillend zijn en dat het daarom moeilijk is adviezen te geven, sluit aan bij de maatgerichte benadering van leerlingen. Het maakt dat het ook moeilijk is algemene adviezen te geven.

8.2.2 Algemeen

Opvallend geluid tijdens de interviews was dat over het algemeen niet het onderwijs op zich het struikelblok vormt voor deze jongeren maar dat de problemen vooral in henzelf en in hun omgeving zitten. Afgaande op adviezen van betrokkenen, en aansluitend bij het rapport 'Vertrouwen in de school', lijken structuur en verbondenheid het meest belangrijk voor deze leerlingen. De bij dit onderzoek betrokken scholen trachten dit ook te realiseren. Maar het zal niet voldoende zijn voor alle leerlingen. Een deel der leerlingen blijkt een zodanige ernstige problematiek te hebben dat ze beter af zijn in een andere setting. Van belang is deze leerlingen vroegtijdig op te sporen en tijdig te verwijzen. Verder lukt het niet altijd de ouders bij het onderwijs en de problemen van hun kind te betrekken. Veel ouders van deze leerlingen zijn niet bij machte hun kinderen te steunen. Uit onderzoek is gebleken dat er bij 80% van de leerlingen met gedragsproblemen sprake kan zijn van een erfelijke compo-

nent (met name wat betreft de autistisch spectrum stoornissen). Deze ouders ontkennen soms de problemen van hun kind en werken soms zelfs tegen. De zorgstructuur rond de Rebound en de scholen (ook de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs) functioneert op vrijwillige basis. Indien ouders zich verzetten tegen hulpverlening kan een school niets doen. De vrijwilligheid is niet in het belang van de leerling. Alleen het doorbreken van de vrijwilligheid zou kunnen zorgen voor de broodnodige ondersteuning van deze leerling.

Voor één categorie leerlingen vormt het onderwijs volgens geïnterviewden wel een probleem en dat is de uitgesproken ‘doe-leerling’ die te goed is voor praktijkonderwijs. Vroeger bleven deze leerlingen op de toenmalige lagere school twee keer zitten. Als ze de school verlieten waren ze veertien en mochten ze werken. Deze leerlingen moeten nu ‘meegesleept’ worden. Betere afstemming van onderwijs/werk mogelijkheden bij deze leerlingen is van belang.

Nogal wat van de leerlingen hadden in hun vroegere schoolsituatie te maken met conflicten met leraren en medeleerlingen. Volgens de begeleiders van de vervolgscholen scoren de ex-leerlingen van de Rebound en de observatiegroep op de vaardigheden ‘goed met leraar omgaan’ en ‘met andere leerlingen goed omgaan’, naast de vaardigheid ‘op de beurt wachten’ gemiddeld het meest positief van alle schoolse vaardigheden. De geïnterviewde leerlingen zijn er zelf ook heel tevreden over en zeggen die vaardigheden deels tijdens de Rebound en de observatiegroep geleerd te hebben. Om te voorkomen dat leerlingen vanwege conflicten met leraren en medeleerlingen voortijdig de school verlaten lijkt het daarom zinvol om op vmbo scholen alle leerlingen, als onderdeel van het onderwijsprogramma, soortgelijke SOVA trainingen te laten volgen als ze op de Rebound en in de observatiegroep krijgen, verzorgd door een op dat terrein deskundige en die trainingen elk jaar te herhalen.

Hoewel het niet uit de cijfers van dit rapport valt af te lezen blijkt dat de scholen met een apart ‘gebouwtje’ of een kleine school hun leerlingen van de Rebound en observatiegroep beter weten vast te houden dan scholen waar de zorgleerlingen in grote gebouwen bij andere leerlingen zitten. Opgemerkt is dat grote gebouwen met veel leerlingen bedreigend zijn voor deze kwetsbare leerlingen. Opvallend goed doet de school voor speciaal voortgezet onderwijs voor leerlingen met gedragsstoornissen het, waar relatief veel leerlingen van de Rebound en de observatiegroep terecht komen. Deze school voldoet in alle opzichten aan de kenmerken van de plusschool. De leerlingen zouden er bij gebaat zijn als de vso school qua stagemogelijkheden een wetgeving kreeg die vergelijkbaar is met die van het mbo-1 en mbo-2 traject, dat wil

zeggen veel ruimere stagemogelijkheden. Dat zou volgens de zorgcoördinator nog meer leerlingen behoeden voor uitval. (Nu vallen de vso scholen onder de wetgeving van het basisonderwijs hetgeen beperkte stagemogelijkheden biedt). Vanwege de grote deskundigheid van het team om de overbelaste leerlingen goed te ondersteunen én hen adequaat onderwijs te bieden dient de vraag zich aan of ook niet juist de scholen voor speciaal voortgezet onderwijs, analoog aan sommige vmbo scholen, een verlenging zouden moeten krijgen met een mbo-1 en mbo-2 niveau. Mogelijk zou dat heel wat leerlingen behoeden voor ontsporing in het vervolgtraject.

Uit de interviews kwam naar voren dat de ‘overbelaste’ leerlingen veelal moeite hebben met de stage. Op hun school functioneren ze, met veel zorg en aandacht, redelijk goed. Door hun zwak sociaal functioneren lopen ze echter op de stageplek tegen problemen aan. Tijdens de stage zouden dan ook nogal wat leerlingen, met wie het goed leek te gaan, afhaken. Dat zou ook gelden voor jongens die op een hoger mbo niveau de richting ict doen maar een ‘autistische inslag’ hebben. Behalve dat het op dat moment een persoonlijk drama moet zijn voor de leerling betekent het ook definitief geen diploma met alle gevolgen van dien. Het bezorgt ook de school problemen. Het kost veel moeite om deze leerlingen geplaatst te krijgen, er zijn veel gesprekken met werkgevers voor nodig en de begeleiding tijdens de stage kost veel tijd. Dezelfde geluiden kwamen naar voren in het onderzoek naar leerlingen met problemen op groene mbo scholen (de Vries, 2008). Het is dan ook van belang dat de faciliteiten voor de leerlingzorg op mbo scholen gezien de omvang en de ernst van de problemen van de leerlingen uitgebreid worden.

Literatuur

- Allen, J., J. Coenen, F. Kaiser, E. de Weert (2007). *WO-monitor 2004-2005, VSNU-kengetallen, Analyse en Interpretatie*. Vereniging van Universiteiten (VSNU; www.vsnunl.nl)
- Beekhoven, S. 2004. De rol van participatie en identificatie bij het voortijdig schoolverlaten van jongens. In: *Pedagogische Studieën. Themanummer: Het meritocratisch gehalte van het voortgezet onderwijs*. Gastredactie: H.P.J.M. Dekkers en R.J. Bosker. Jaargang 81, nr. 2, 2004. pp 104-116
- Brinkman, B. & Talsma, L. (2006). *Handreiking zorg- en adviesteams in het MBO*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Depuydt, V. & van Loon, J. 2002. Arduin. Ondersteuningsdenken en autismespectrumstoornis: protocol voor het opstellen van een ondersteuningsprofiel. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- De Vries, A.M. (2005), *Natuurlijk leren en motivatie. De start*. Groningen, GION, RuG
- De Vries, A.M. (2008) Problemen van leerlingen in het agrarisch mbo. Aard en omvang van de problemen; belasting docenten; leerlingzorg; competentiegericht onderwijs in relatie tot de probleemleerling. Groningen, GION/RuG
- Dijkstra, A.B. (2001). Het oog der natie: scholen op rapport. Standaarden voor de publicatie van schoolprestaties. Van Gorcum.
- Dijkstra, N.J. & G.J. Harms (2003). *Maatregelen van scholen rond risicoleerlingen*. Groningen, GION, RuG.
- Expertgroep Kwaliteit van Zorg (2003). Denken over leerlingzorg. Het conceptueel kader van de expertgroep. 's Hertogenbosch: Expertgroep Kwaliteit van Zorg.
- Jolles, Jelle (2006) Laat pubers vooral niet hun gang gaan. EOS, American Science, Psyche en Brein, nr. 3, p 24-27).
- Harms, G.J. & A.M. de Vries (2001). Risicjongeren en het Inspectietoezicht. Een literatuurhandreiking. Groningen, GION, RuG.

- Herweijer, L. 2006. Voortijdig schoolverlaten. Aantallen, knelpunten en risico-groepen. In: *Justitiële verkenningen. Spijbelaars en dropouts*, nr 6, jaargang 32, blz. 22-38
- IBO-BVE. Risicoleerlingen en hun leerloopbanen in het MBO. Interdepartementaal beleidsonderzoek, 2005-2006, nr. 1.
- Inspectie voor het Onderwijs (2007). Rapport pilotonderzoek Reboundvoorziening Zuidoost Friesland.
- LCOJ-monitor, *Reboundvoorzieningen voortgezet onderwijs 2006*. Onderzoeksbevindingen en analyse van programma's. Rapport van het Nederlandse Jeugdonderzoek.
- PI Research, afdeling GT, 1999. Competentievergroting in een jeugdinstelling.
- Ramaekers (2007). De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-monitor 2006, HBO-Raad, Den Haag.
- Rebound Drachten en Heerenveen (mei 2007). *Uitstroomgegevens. Notitie*.
- Rebound Drachten en Heerenveen (juli 2007). *Analyse 2006-2007. Notitie*.
- Soepboer, G., Veenstra, R., Verhulst, F.C. (2006). Ben ik te min? Aard, omvang en achtergronden van anti-sociaal gedrag aan het einde van de basisschool en het begin van het voortgezet onderwijs. Deelstudie van TRAILS. Groningen, RuG; Rotterdam, EMC.
- Spee, I., Brinkman, B. & Fiddelaers-Jaspers, R. (2005). *Toolkit Zorgoverleg*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Stichting Dienstverlening Gereformeerd Schoolonderwijs (2004). *DGS Jaarverslag*. Ridderkerk.
- Stokking, K, E. Harskamp, T. Houtveen (2003). Authentiek onderwijs: verkenningen, ervaringen en perspectieven. Opbrengsten van vijf jaar Kortlopend Onderzoek (1998-2002). Antwerpen-Apeldoorn, Garant
- Van der Bij, T. (2006). Zorg om de leerling. Notitie in opdracht van Stuurgroep Rebound ZO-Friesland. Groningen, ECNO.
- Van Emst (2002). Koop een auto op de sloop, paradigmashift in het onderwijs. Utrecht, APS
- Van Veen, D., P. Van der Steenhoven, T. Kuijvenhoven. *LCOJ-Monitor*.

- Veld, R. in 't (2005), Kosten en baten van vroegtijdig schoolverlaten. Eindrapport. Den Haag.
- Veneman, H. & A.M. de Vries (2001). ADHD, autisme en PDD-NOS in het basis- en speciaal onderwijs. Groningen, GION, RuG.
- Voortgezet Onderwijs 2006. *Onderzoeksbevindingen en analyses van programma's*. Utrecht, NJi en Garant Uitgevers n.v.
- Weerman, F.M. & van der Laan, P.H. 2006. Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. In: *Justitiële verkenningen. Spijbelers en dropouts*, nr 6, jaargang 32, blz. 39-53
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2009). *Vertrouwen in de school, over de uitval van 'overbelaste jongeren'*. Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam.

Bijlage 1   Onderwijs aan zorgleerlingen

Bijlage 1A: Onderwijs aan ‘zorgleerlingen’ op een vmbo-vestiging

(Singelland van Haersmaschool Drachten; Informatie van de zorgmanager)

Schakelklassen, ‘Onderwijs Op Maat’

De school hecht er veel waarde aan dat alle leerlingen optimale kansen geboden worden in het onderwijs en dat zoveel mogelijk leerlingen toegeleid worden naar het behalen van een diploma, ook zorgleerlingen. De school telt voor ongeveer de helft twee leerlingen. Het betreft veelal de leerlingen die voortijdig hun schoolloopbaan beëindigen. Om ook de zorgleerlingen optimale kansen te bieden heeft de school drie jaar geleden de voorbereidende schakelklas ingevoerd, na welke klas de leerlingen instromen in hetzij een vmbo-basiskaderklas, hetzij een vmbo-kadertheoretische klas. De leerlingen krijgen daardoor vijf jaar onderwijs in plaats van vier en dat levert een minnetje op op de kwaliteitskaart van de Inspectie voor het Onderwijs. In zowel de schakelklas als tijdens de eerste twee leerjaren in de bijzondere vmbo klassen wordt gewerkt volgens het onderwijsconcept ‘Onderwijs Op Maat’. Na het tweede leerjaar komen de leerlingen in de bovenbouw, waar nog geen Onderwijs Op Maat geboden wordt maar waarvoor wel plannen bestaan.

Ongeveer de helft van de leerlingen van de schakelklassen gaat naar een basiskaderklas en de helft gaat naar een kadertheoretische klas. In beide soorten klassen stromen ook leerlingen in die niet eerst in de schakelklas gezeten hebben maar wel zorg nodig hebben.

In de twee-basiskaderklas van het eerste en tweede leerjaar zitten met name leerlingen die vroeger in het ivbo terecht kwamen. In de twee-kadertheoretische klas zitten leerlingen die voorheen in het svo-lom zaten. Ze hebben veelal een partieel defect met een slechte werkhouding. Ze zijn snel afgeleid, lijken gedemotiveerd en hebben veel structuur nodig. Daarnaast is veel aandacht belangrijk.

Intake voor de schakelklas

De leerlingen zijn afkomstig uit het (speciaal) basisonderwijs en hebben een twee beschikking. Maar een beschikking is niet voldoende voor aanname van de leerling. Een belangrijk criterium is dat er meer in de leerling zit dan er tot dan toe in het speciaal basisonderwijs is uitgekomen. Alvorens de leerling geplaatst wordt maakt hij

een lwoo test. Behalve dat naar problematiek gekeken wordt vindt onderzoek plaats naar intelligentie en naar de reken- en taalvaardigheden.

De leerling moet met of zonder hulp het vmbo onderwijs kunnen volgen. Indien duidelijk wordt dat de leerling daarin niet zal slagen wordt de leerling verwezen naar het praktijkonderwijs. Met de ouders en met de relevante personen van de afleverende basisscholen wordt een gesprek gehouden. Sommige leerlingen met een lagere dan lwoo score worden toch toegelaten; na een jaar wordt dan bekeken of instroom in regulier onderwijs zinvol is. Een aantal leerlingen krijgt nog een diagnostische test. Voor deelachterstanden krijgen ze vervolgens een remediërend programma.

Onderwijs Op Maat

Het Onderwijs Op Maat heeft een aantal kenmerken, die afgeleid zijn uit wat in de literatuur gezegd wordt over succesfactoren voor het succesvol volgen van onderwijs:

- een klas bestaat uit ongeveer 15 leerlingen
- rond elke klas is een klein team gevormd met een deskundige mentor
- de mentor is 14 uur aan de klas gekoppeld
- de docenten hebben ervaring met dit soort leerlingen
- het onderwijs wordt gegeven volgens het principe van de 'effectieve' instructie
- er wordt een consistente structuur geboden
- de omgang met de leerling en het aanbod is zodanig dat de leerling succeservaringen opdoet
- er is een sterk zorgteam rond de leerlingen gevormd
- er is intensief contact met de ouders.

Op een aantal punten, namelijk het onderwijs volgens het principe van effectieve instructie en de structuur, wordt nader ingegaan.

In de schakelklas staat rekenen en taal en daarnaast het leren leren centraal. Alle leerlingen moeten aan het einde van het schakeljaar op rekenen en taal een score op het niveau van begin groep 7 van het basisonderwijs behalen. Dat niveau is nodig voor de instap in het lwoo, niveau basis/kader. Op basis van de toetsuitslag wordt bepaald wat de leerling nog moet leren. Bij deelproblemen krijgt de leerling een kortlopend reparatietraject. Bij alle lessen krijgt de leerling veel instructie, hij oefent onder begeleiding, hij wordt bij het oefenen goed gecontroleerd en hij krijgt veel feedback. Pas als hij de stof beheert gaat hij zelfstandig aan de slag.

Bij rekenen is afgestapt van de methode Freudenthal. Het rekenen is gericht op vaardigheden met getallen. Er wordt bij rekenen gewerkt met instructietafels. Bij taal wordt gewerkt met bibliotheekbakken. De leerlingen moeten de boeken lezen in

de klas. Het kilometers maken met lezen wordt belangrijk gevonden. Over hun boek moeten de leerlingen een verslag maken volgens een vaste opzet.

Structuur:

De structuur kent een aantal elementen waaraan elk teamlid zich dient te houden:

- het onderwijs vindt plaats binnen een vastgelegde structuur
- tijd-ruimte afspraken
- weten wat de leerling kan verwachten
- aanbod
- huiswerk
- consequente benadering
- rust bij instructie
- zelfstandig werken alleen als de leerling iets beheerst

Zorgstructuur

De school heeft een zorgmanager, een onderwijskundige, met zowel een staffunctie als een lijnfunctie. Via deze constructie wordt gewaarborgd dat het schoolmodel afgestemd blijft op de leerlingzorg. In de staf wordt bekeken hoe datgene wat uit de leerlingzorg en kwaliteitszorg komt vormgegeven kan worden in het schoolbeleid. Via de lijnfunctie vindt de aansturing van de leerlingzorg en de kwaliteitszorg plaats: leerlingbegeleiding, centrum voor dyslectie, remedial teacher, orthopedagoog, maatschappelijk werker. De zorgmanager vormt de intermediair tussen de school en de externe wereld van de zorgleerlingen (is aanspreekpunt voor basisscholen en andere relevante scholen en voor bijvoorbeeld de Rebound). Verder houdt hij het overzicht over de zorgleerlingen doordat hij de intakegesprekken voor de schakelklassen doet, gesprekken voert met de ouders van leerlingen met problemen en de schakelklassen aanstuurt als traject richting vmbo.

Rond de OOM klassen staat een uitgebreid zorgteam met alle mogelijke deskundigheid en een vertegenwoordiging van de jeugdzorg. In totaal is er bijna 2 fulltime eenheden aan leerlingbegeleiders. Er zijn 8 teams rond de OOM klassen gevormd, 4 parallelle teams. Per team is er een leerlingbegeleider, een ib' er, een orthopedagoog en een maatschappelijk werker.

Schooluitval

De schooluitval is gering. Vanuit de schakelklas gaat nog ongeveer één leerling alsnog naar het praktijkonderwijs. Verder stromen per jaar ongeveer tien leerlingen, vooral uit de bovenbouw, voortijdig uit, met name leerlingen met een persoonlijkheidstoornis. Een deel gaat naar de Rebound (ongeveer 4 leerlingen), een deel naar

een cluster-4 school (2 à 3 leerlingen). Een probleem vormen met name de leerlingen met een groot ziekteverzuim waarbij sprake is van functionele klachten. Enkelen (3 à 4 leerlingen) gaan op grond daarvan naar een cluster-3 school, hetgeen in het verleden eigenlijk niet voorkwam.

In de bovenbouw volgen slechts enkelen een speciaal traject. De school kent nauwelijks leer-werktrajecten (stage + Engels en Nederlands; 3 dagen stage, 2 dagen school).

Overzicht van klassen (voorjaar 2008)

Voorafgaand aan het eerste leerjaar:

- 3 schakelklassen, Onderwijs Op Maat

Eerste leerjaar:

- 5 heterogene klassen 'basiskader', OOM
- 3 heterogene klassen 'kadertheoretisch', OOM
- reguliere klassen 'kadertheoretisch'
- reguliere klassen 'theoretisch'
- reguliere klassen 'theoretisch-havo'

Tweede leerjaar:

- 4 heterogene klassen 'basiskader', OOM
- 3 heterogene klassen 'kadertheoretisch', OOM
- reguliere klassen 'kadertheoretisch'
- reguliere klassen 'theoretisch'

Derde en vierde leerjaar

- reguliere klassen

N.B. Naast leerlingen uit de schakelklassen stromen ook leerlingen uit het reguliere basisonderwijs in in de 'OOM' klassen in het eerste en tweede leerjaar. Leerlingen uit de 'OOM' klassen stromen soms weer in in de reguliere klassen en omgekeerd.

Bijlage 1B: Onderwijs aan 'zorgleerlingen' met een psychiatrische indicatie

(vso school de SWING; Informatie afkomstig van twee mentoren)

Positie leerling (12 tot 18 jaar)

Voor deze school is een psychiatrische indicatie via de Jeugdzorg noodzakelijk. De problematiek van de leerlingen is psychiatrisch van aard maar heel divers.

De leerling volgt een vrijwillige behandeling. De leerling volgt een halve dag school en ontvangt een halve dag therapie (GGZ-behandeling). Hij staat tijdelijk ingeschreven op de school en hij heeft tijdelijk ontheffing voor een deel van de leerplicht. In principe gaat hij terug naar de (oorspronkelijke) aanleverende school.

Aanmelding, intake

Zodra een leerling is aangemeld ontvangt de school van herkomst een 'onderwijskundig rapport', een vragenformulier. Het omvat vragen over:

- niveau en profiel van de school, doubleerstatus
- wisseling van scholen
- verzuim
- probleemomschrijving; gedragskenmerken; sociale aspecten (met docenten en medeleerlingen)
- werkhouding
- speciale begeleiding Leerlingvolgsysteem
- per vak: methoden, niveau en opmerkingen
- handelingsplan
- gediagnosticeerde stoornis en/of eventuele aandachtspunten
- ingrijpende gebeurtenissen

De meeste scholen sturen het formulier ingevuld terug.

Daarnaast krijgt de school informatie van de behandelaar. Mede op basis van de informatie van het formulier wordt een intakegesprek gehouden. De informatie daaruit wordt onder andere gebruikt voor de plaatsing in één van de twee groepen. Getracht wordt de groepen heterogeen samen te stellen qua problematiek.

Het onderwijs

De doelstelling is te proberen de schoolgang van de leerling bij te houden opdat hij naderhand weer zo soepel mogelijk kan instromen in het onderwijs. Getracht wordt onderwijs en therapie te scheiden. Het onderwijs op zich vormt niet het probleem voor de leerling, wel de psychiatrische problematiek.

De Swing heeft twee groepen, de ene krijgt 's morgens onderwijs en 's middags therapie, de andere groep omgekeerd. Elke groep telt zo'n acht tot tien leerlingen. Het onderwijs wordt gegeven in twee lokalen. Per lokaal zijn er twee docenten, tevens mentor, hetgeen betekent per mentor ongeveer vijf leerlingen. Beide docenten verzorgen het klassikaal gebeuren en begeleiden bij het onderwijs. De eigen mentor is het aanspreekpunt voor de leerling en is verantwoordelijk voor de begeleiding van de leerling. Door de kleine klassen is het mogelijk elke leerling in zijn onderwijsgedrag individueel te bekijken, individueel te benaderen en veel aandacht te geven.

De oorspronkelijk afleverende school moet voor de leerling het materiaal (boeken en toetsen) aanleveren. De mentor plant het in en begeleidt.

Omdat de leerling maar 50% van de onderwijstijd krijgt (de rest therapie) moeten er regelingen met de school getroffen worden. Veelal doet de leerling, na terugkomst op de school, een klas over.

Van de leerlingen is ongeveer al 40% al vastgelopen in het onderwijs en heeft aanlevering van boeken en toetsen weinig zin meer. In dat geval bekijkt de mentor wat een leerling aankan en verzamelt hij passend materiaal.

In het algemeen wordt begonnen met een algemeen pakket, met eventueel een aanvulling als de leerling dat zelf aangeeft (bv autotechniek). De school heeft veel methodes in huis, variërend van 1-vmbo tot 4-havo.

Elke leerling werkt aan wat anders, het is puur individueel onderwijs.

Als een leerling negatief aanwezig is wordt hij terugverwezen naar de groep. In de groep wordt gewerkt aan waarom hij niet bij de les is.

Leerlingbegeleiding

Elke leerling wordt geregeld besproken met een GGZ multidisciplinair samengesteld team. Elke leerling krijgt intensieve begeleiding.

Terugkeer

Zodra het ontslag van de leerling in zicht komt wordt contact met de school van herkomst opgenomen. Af en toe wil een school de leerling niet terug.

Bijlage 1C: Onderwijs aan ‘zorgleerlingen’ met gedragsproblemen

(vso school de Zwaai; informatie afkomstig van zorgcoördinator)

Kenmerken school en leerling populatie

Op deze school komen relatief veel leerlingen van de bij het onderzoek betrokken Rebound en de observatiegroep terecht. De cluster-4 school is vier jaar geleden gestart omdat er een wachtlijst was in Leeuwarden en nogal wat leerlingen uit deze regio kwamen. De school is gestart met 50 leerlingen en telt na vier jaar ruim 150 leerlingen. De school heeft leerlingen met diverse gedragsstoornissen en/of psychiatrische stoornissen, en een IQ vanaf ongeveer 70. Ouders van een kind met een cluster-4 indicatie kunnen in principe zelf een school kiezen. Meestal kiezen ouders voor een school in de buurt. Voor de leerlingen die binnenkomen moet een indicatiebesluit zijn afgegeven door de onafhankelijke indicatiecommissie, daarvoor moet er sprake zijn van een integrale problematiek, een formele diagnose, moet er hulpverlening zijn en moet er een behandelplan zijn van het hulpverleningstraject. Ongeveer 70% van de leerlingen gebruikt medicatie. Uit onderzoek is gebleken dat bij 80%

van de leerlingen er sprake zou zijn van een erfelijke component voor wat betreft de ASS stoornis (autistisch spectrum stoornis). De zorg structuur om de school heen is in hoge mate vrijwillig voor ouders. Ouders die zelf een stoornis hebben zien veelal het probleem van hun kind niet, hetgeen belemmerend werkt.

De school telt ongeveer 80% jongens en 20% meisjes. De school heeft weinig allochtone leerlingen, maar het aantal neemt toe; ten tijde van het interview ongeveer 10%.

De visie van de school is dat het onderwijs 'thuis-nabij' moet zijn. Aan de persoonlijke ontwikkeling, aan het 'klaarmaken voor een volwaardig plekje in de maatschappij' wordt veel waarde gehecht.

Uitstroomprofielen

Het onderwijs van de school betreft voornamelijk schakelonderwijs op het niveau van praktijkonderwijs, vmbo en havo.. Als een leerling binnenkomt wordt een uitstroomprofiel geschetst waaraan drie profielen zijn gerelateerd:

- 1) schakeling naar regulier onderwijs goed haalbaar. Uitstroom naar vmbo-gt, havo of vwo
- 2) iets meer leerachterstand, meer praktijkgericht. Uitstroom naar mbo-1, -2, of -3. Vaak vmbo-b of-k (de school heeft een convenant met het in deze bijlage beschreven christelijke ROC)
- 3) leerling met veel leerachterstand, zware gedragsstoornis. Uitstroom beschermd werken, dagbesteding.

Het profiel voor een leerling wordt opgesteld op basis van het intakegesprek en op basis van het dossier. Bij de start wordt een voorlopig handelingsplan opgesteld, dat na zes weken definitief wordt gemaakt. Elk jaar wordt er een nieuw handelingsplan opgesteld. Daartoe wordt tweemaal per jaar geëvalueerd en wordt het handelingsplan eventueel bijgesteld.

Groepen/ onderwijs

Het onderwijs wordt in groepen gegeven. De groepen worden op profiel samengesteld. De school heeft de volgende groepen:

-	- Onderbouw	12 -14 jaar	profiel 1,2,3
-	- Middenbouw	15 -16 jaar	profiel 1,2,3
-	- Bovenbouw	17 -18 jaar	profiel 1,2,3

Met 18 jaar zal een leerling uitstromen richting vervolgonderwijs of arbeid. Is er sprake van een traject dat binnen 1 jaar afgerond is, dan kan een leerling deze op de school afmaken.

De lesstof loopt soms door de profielen heen. Leerlingen met een ernstige gedragsstoornis maar met wel een hoog IQ starten bijvoorbeeld met lesstof op niveau profiel-1, terwijl ze uitstroomprofiel 3 hebben. Ze kunnen staatsexamen doen vanwege hun profiel, maar veelal zijn ze ook daartoe niet in staat. Als arbeid aan de orde komt, is beschermd werken een mogelijkheid.

Een groep telt 10 à 12 leerlingen. De groepsleerkracht geeft alle vakken en is het eerste aanspreekpunt voor de ouders. Veel leraren werken met week- en dagtaken die opgenomen zijn in een rooster met werkblokken. Aan het eind van de week moet alles afgetekend zijn. Als het met de weektaak niet lukt wordt gewerkt met dagtaken. Leerlingen werken zelfstandig, in hun eigen tempo en op hun eigen niveau aan de taken. De zelfstandigheid kunnen ze met begeleiding aan. Sommige leerlingen kijken hun taken zelf na, hetgeen motiverend werkt. Er is in sterke mate sprake van individueel onderwijs.

De leerlingen hebben aanvankelijk geen huiswerk maar krijgen het wel als het reguliere onderwijs in beeld komt. In de bovenbouw wordt, met het oog op de overgang van onderwijs naar arbeid, begonnen met het portfolio.

Instructiemomenten vinden in de groep plaats. De leerlingen zijn te verschillend om voortdurend met groepslessen te werken. Aan het begin van het jaar zijn de groepen redelijk homogeen; door een verschillend tempo treden al vrij snel verschillen op. Daarnaast verschillen de leerlingen qua gedragsstoornissen ook aanzienlijk van elkaar. De stoornissen verhinderen veelal werken in de groep, bijvoorbeeld stoornissen in het autistisch spectrum. Met weektaken worden de verschillen opgevangen. Om genoemde redenen werkt overigens ook de groepsinstructie niet altijd goed. Leerlingen lopen stage, hetgeen ook nog eens de groepsinstructie belemmert. Door het opstellen van leerlijnen binnen het vso zijn veel meer instructiemomenten mogelijk. Bij de vakinhouden wordt niet met groepslessen gewerkt maar de school besteedt wel veel aandacht aan groepsvorming waar dat kan, bijvoorbeeld bij de start van de dag, bij het samen eten etc..

Pedagogisch didactisch klimaat/ leerling zorg

Het creëren van een werkbaar schoolklimaat kan via sancties maar ook via een aantal maatregelen in de voorwaardelijke sfeer. De school kiest voor het laatste. De school heeft een paar duidelijke regels:

- je gedraagt je op school zoals het in de maatschappij gebruikelijk is in allerlei situaties; met respect voor de ander.

- 'je doet gewoon', niet schreeuwen, rennen, geen spullen meenemen of vernielen.
- leerlingen moeten 's ochtends hun mobieltje afgeven, aan het einde van de schooldag krijgen ze het terug.
- Er staan geen vaste sancties op het overtreden van de regels maar er wordt wel serieus gesproken met de leerling. Over het algemeen wordt gesteld dat leerlingen met ASS problematiek en ADHD het beste functioneren en autisten en adhd'ers het beste functioneren in een prikkelarme omgeving. De ervaring leert dat deze leerlingen ook niet zonder prikkels kunnen. Daarom worden prikkels niet weggehouden; er is wel sprake van een duidelijke structuur in tijd, plaats en opdracht. Het is gezellig in de klassen en het werkt goed.

De zorgleerlingen worden maandelijks besproken in het zorgoverleg waar alle mogelijke disciplines – onderwijs- en begeleidingsdeskundigen, politie, leerplichtambtenaar, coördinator Wajong-traject, bij aanwezig zijn. De resultaten worden vermeld in het handelingsplan, bekeken wordt wat eventueel veranderd moet worden.

Na de uitstroom

Leerlingen die verwezen zijn en hun ouders worden in het najaar benaderd met de vraag hoe het gaat.

Belemmerende factoren

Voor de individuele leerling vormt niet het onderwijs op zich de belemmering voor een succesvolle schoolloopbaan, wel diens sociaal-emotioneel functioneren.

Op leerling overstijgend niveau zijn er, naast de gedragsstoornissen, de volgende belemmeringen:

- vergaande vrijwilligheid ten aanzien van hulpverlening
- thuissituatie en/of peergroup
- niet adequaat reageren door jeugdzorg
- wachtlijsten

Een grote mbo-school, ook als er een speciale afdeling is voor zorgleerlingen maar niet in een kleinschalig gebouw, is vaak al problematisch voor deze leerlingen.

Bijlage 1D: Onderwijs aan ‘zorgleerlingen’ op een christelijk ROC

(het ROC Friese Poort; Algemeen en vestigingen Leeuwarden, Dokkum en Drachten; interviewgegevens van coördinator Bureau TAB (Traject Advies & Begeleiding) te Leeuwarden)

Onderwijs

De afdelingsdirecteuren hebben een vrij grote mate van zelfstandigheid. Over het algemeen is het onderwijs docent gestuurd, waarbij de docent kijkt naar capaciteiten, kennis en interesses van leerlingen. De manier van lesgeven is aangepast aan het niveau van de leerlingen. Alle leerlingen werken met het portfolio. De school zet, vanuit het activerend leren, voorzichtige schreden op het pad van het competentiegericht leren. Per afdeling zal de invulling verschillen. In elke afdeling zal er wel eerst aanzienlijke sturing zijn welke in de loop der jaren afneemt. De leerlingen wordt geleerd om zelfstandig te leren.

PasPoort

Het onderwijs voor de niveau-1 leerlingen is op alle vestigingen ondergebracht bij de afdeling die is genoemd ‘PasPoort’ en is anders opgebouwd dan het onderwijs voor de hogere niveaus.

Leerlingen van niveau-1 verblijven twee dagen op school en lopen drie dagen stage. De twee dagen op school bestaan uit één dag beroepsopleiding en één dag stamgroep. Beide dagen zijn er per groep twee docenten. Een groep telt twaalf tot veertien leerlingen. De leerlingen van techniek, zorg, handel en economie zitten in principe door elkaar in de stamgroep. De laatste jaren neemt het aantal leerlingen in PasPoort aanzienlijk toe. Slechts een klein deel van hen heeft een rugzakje. Rond de afdeling ‘PasPoort’ functioneren veel ‘zorgdeskundigen’.

De groepen met niveau-2 leerlingen zijn wat kleiner dan de groepen met niveau-3 en -4 leerlingen. De niveau-2 groepen bestaan uit zo’n 14 tot 16 leerlingen. Meestal hebben ze één docent, soms zijn lesassistenten aanwezig.

Bureau Traject Advies & Begeleiding

Elke vestiging heeft een Bureau TAB; het staat ten dienste van alle beroepsopleidingen van ROC Friese Poort en van de aanleverende scholen en andere instellingen (extern worden kosten berekend). Het biedt studenten ondersteunende diensten aan om hun schoolloopbaan met succes te doorlopen en studenten die op welke wijze dan ook vastlopen weer op weg te helpen en voortijdig schoolverlaten te voorkomen. De ondersteuning/begeleiding vindt in de regel plaats naast de reguliere begeleiding van de opleiding. De student die ondersteuning/begeleiding ontvangt van het

Bureau TAB wordt begeleid door een trajectbegeleider. Naast studenten ondersteunt het Bureau docenten. Het Bureau beschikt over acht fulltime eenheden. Een docent maakt deel uit van het team. Binnen het team zijn er vier deelteams.

Het Bureau heeft voor iedereen die (aanstaande) leerlingen begeleidt een map uitgebracht, Bureau TAB – MAP (versie cursusjaar 2007-2008) met daarin alle relevante informatie over haar diensten: Loopbaanonderzoek, Studieondersteuning, Trainingen en Individuele begeleiding. Om problemen bij studenten tijdig op te sporen heeft het Bureau TAB een signaleringsinstrument ontwikkeld dat via het eigen intranet te vinden is en op alle vestigingen gebruikt wordt.

Met ingang van het schooljaar 2008-2009 heeft de school een zorgteam op elke afdeling. Maandelijks vindt er op elke afdeling een casuïstiek bespreking plaats waarbij twee leden van het Bureau TAB aanwezig zijn.

Belangrijk is dat de zorg op elkaar afgestemd wordt. De geïnterviewde zou dan ook liever spreken van een ‘zorgafstemmingsteam’ dan van een zorgadviesteam. De school doet mee aan het digitaal signaleringssysteem.

Oriëntatietraject

Om de vijf à zes weken zijn er oriëntatietrajecten. Zo’n traject beslaat gedurende een week vier dagdelen. Indien een leerling niet meteen geplaatst kan worden zorgt de school soms voor een stage voor de tijd tussen traject en stage. De Rebound kan leerlingen aanmelden voor dit traject.

Belemmerende factoren

Belangrijke belemmerende factoren voor de schoolloopbaan van leerlingen zijn gebrek aan motivatie, een ongunstige gezinssituatie en een ongunstige peergroep. Het onderwijs als zodanig is meestal geen bron van zorg.

Advies aan Rebound

De geïnterviewde hecht veel waarde aan een warme overdracht. Volgens haar profiteert de leerling daarvan. Het is bovendien jammer als de nieuwe school het wiel opnieuw moet uitvinden. De school kan sneller ingrijpen als ze op de hoogte is van eventuele problemen van de leerling zoals spijbelproblemen, slechte thuissituatie, drug/alcoholproblemen, problemen in de omgang met autoriteit, pestverleden.

Aanvulling vanuit/voor de vestiging Drachten

(interviewgegevens van coördinator Drachten van Bureau TAB, van PasPoort en van overstaptrajecten)

Voorkomen van uitval

Ook Drachten heeft een Bureau TAB. De diensten verschillen per vestiging soms wat omdat de vragen per regio kunnen verschillen en er verschillende partners zijn. Een leerling raakt minder gemakkelijk van school dan in het verleden. De school mag leerlingen die nog geen 18 jaar zijn niet laten gaan. De gemeente heeft naast de leerplichtambtenaar een kwalificatieambtenaar. Er is de kwalitatieve en de kwantitatieve zorg.

Kwalitatieve zorg

In het digitale signaleringssysteem (zie eerder) staat voor zo'n 15 gedragsproblemen weergegeven bij welke storing het gedrag eventueel zou passen. De docent (het systeem is voor elke docent toegankelijk) kan een leerling op grond daarvan eventueel doorverwijzen naar een schoolpsycholoog. Als een leerling dreigt uit te vallen onderneemt de coach meteen actie. Hij meldt het bij de 'voortijdig schoolverlater begeleider'. Die neemt contact op met andere relevante personen en doet een huisbezoek. Als de leerling dan nog dreigt uit te vallen wordt het zorgadviesteam ingezet.

Kwantitatieve zorg

Elke leerling die afwezig is wordt genoteerd in het 'Noise' computerprogramma. Elke maand wordt samen met de RMC ambtenaar bekeken wie uit zou kunnen vallen. Voor die leerlingen wordt actie ondernomen. Elke leerling die nog geen 18 is en de school niet meer bezoekt wordt gemeld bij de leerplichtambtenaar. Ook de leerplichtambtenaar slaagt er echter niet altijd in leerlingen te motiveren weer naar school te gaan.

De *zorgstructuur* is gericht op drie soorten problemen: sociaal-emotionele problematiek, problematiek ten gevolge van het niveau en problematiek in relatie tot de keuze van de opleiding (veel zapedrag, opleiding moet 'leuk' zijn, is niet altijd zo). Er moet structuur zijn voor de leerling. Op grond van vragen aan de leerling moet er een plan gemaakt worden. De leerling mag zich niet alleen gelaten voelen, dat is erg belangrijk.

Belemmerende factoren

De hoofdoorzaak van problemen ligt veelal in de sociaal-emotionele problematiek. Niet het onderwijs vormt voor de meeste leerlingen het struikelblok. De sociaal-emotionele beleving is niet de schoolomgeving maar de peergroup. De leerling heeft problemen met zichzelf of wordt niet geaccepteerd door de peergroup of heeft een verkeerde peergroup. Op grond daarvan zijn het kwetsbare leerlingen die problemen met school hebben.

Uitval tijdens stage

Het lopen van stage is belangrijk. Daar vind de vorming van leerlingen plaats. Maar voor nogal wat leerlingen levert de stage problemen op. Ze kunnen zich sociaal niet handhaven. Dat levert teleurstelling op. Bijvoorbeeld, leerlingen van de afdeling ict zijn goed op school en voelen zich goed. Als ze stage lopen gaat het vervolgens niet zo goed omdat ze niet kunnen communiceren. Nogal wat leerlingen vallen dan ook uit tijdens de stage. De school investeert daarom nu extra in stagebegeleiding. Er wordt gedacht over het geven van een cursus 'spiegelen'.

Overstapvarianten voor zorgleerlingen van Praktijkschool, ISK en VSO

De school hanteert als principe dat elke leerling een kans moet hebben. Om dat te realiseren kent de school 'overstapvarianten'. De school is bezig een convenant af te sluiten met scholen waarvan leerlingen mogelijk na een dergelijk traject kunnen instromen in het reguliere mbo-onderwijs van de school. Het betreft:

Praktijkschool: leerlingen met laag niveau.

Renn-4 school: leerlingen met probleemgedrag

ISK: leerlingen met taalproblemen

Met de Rebound heeft de school geen convenant.

Gewone risicoleerlingen stromen vanuit het vmbo meteen in een beroepopleiding in.

Overstaptraject voor leerlingen van praktijkscholen

Het overstaptraject voor leerlingen van de Praktijkschool is verdeeld over de richtingen en het wordt aangestuurd door de coördinator van PasPoort. Hij heeft contact met de docenten van het traject en met de school waar de leerlingen vandaan komen. Ook de docenten van het traject en de docent van de Praktijkschool hebben contact, ze wonen het mentoraat bij. Na het instromen van de praktijkschool leerling in het overstaptraject (waarvoor bepaalde criteria zijn gesteld ten aanzien van het sociaal functioneren en het niveau waarop de Praktijkschool zelf al voorsorteert) zijn er twee meetmomenten om te beoordelen of afronding haalbaar is. Ook de ouders worden daarbij betrokken. Bij het derde meetmoment wordt bepaald of de leerling naar het reguliere mbo kan, waarbij eveneens gekeken wordt naar het sociaal functioneren en naar het niveau. De leerling wordt er op voorbereid dat hij eventueel niet mag instromen. Indien dat niet het geval is krijgt de leerling een Wajong-uitkering.

Ook voor ISK-leerlingen en leerlingen van het plaatselijke VSO is er een overstapvariant. Na toelating worden ze aangemeld bij PasPoort. Zij komen in een speciale niveau-1 groep. Ze kunnen, eventueel met vrijstellingen, een AKA-diploma halen en daarna eventueel doorstromen naar niveau-2.

Advies aan Rebound

De coördinator van de leerlingzorg weet wel in het algemeen wat de Rebound doet, maar niet precies. De school adviseert de Rebound om praktisch te handelen met de leerling en hem niet te lang in het traject te laten zitten. De leerling moet perspectief geboden worden.

De geïnterviewde is van plan om, op grond van bevindingen in dit onderzoek (een aantal leerlingen is alsnog voortijdig de school uitgestroomd), alle leerlingen afkomstig van de Rebound op voorhand te melden bij het zorgadviesteam.

Wat de eigen ervaring van de coördinator betreft:

Weten wat er aan de hand is, snel handelen, het probleem bij de leerling leggen. Als de leerling het probleem niet snapt, de ouders er bij halen (hoewel daar ook vaak een probleem ligt). Er op bedacht zijn dat leerlingen situaties niet uitspelen. Succeservaring is belangrijk. Heel belangrijk is dat de leerling zelf de eerste stap zet om de eigen situatie te verbeteren en te laten begeleiden. Daarbij heeft de leerling wel begeleiding nodig. De leerling ervaart het naderhand als een succes als hij zelf het eerste stapje heeft gezet.

Voorbeeld: de leerling belt zelf de stagegever, de begeleider zit erbij en neemt het over als de leerling eventueel dichtslaat. Het programma 'Workskills' kan behulpzaam zijn bij het begeleiden waarbij de rol van de begeleider zoveel mogelijk wordt uitgeschakeld.

Bijlage 1E: Omgang met zorgleerlingen op het Friesland College

(interviewgegevens van coördinator Werken met de Stad, Heerenveen en Drachten)

Algemeen

Het Friesland College biedt te Leeuwarden, Heerenveen en Drachten leerlingen van 16 tot 22 jaar, zonder positieve ervaringen in het onderwijs, een speciaal programma aan. Het programma wordt aangeboden in aparte, kleine gebouwen opdat de leerlingen buiten de reguliere schoolcontext positieve ervaringen kunnen opdoen. Voor deze leerlingen is kleinschaligheid belangrijk. Elke leerling (mits voldoende intelligent), hoe lastig ook, is welkom op de school. Het uitgangspunt is dat iedereen een kans moet worden geboden.

Het doel is leerlingen te leren reflecteren op hun doen en laten. Het programma dat aangeboden wordt heet 'Werken met de Stad'. Het is gebaseerd op het concept 'Natuurlijk Leren'. Het programma, niveau-1, is vooral praktijkgericht, het heeft een hoog handvaardigheidsniveau. Examinering is afgestemd op het AKA profiel. Er zijn vier stromen: economie/handel (horeca, administratie, handel), zorg en welzijn,

techniek en groen, voedsel en leefomgeving; deze laatste stroom hoort bij de aco-opleidingen, verbonden aan andere ROC's. Met het AKA-diploma kunnen de leerlingen instromen bij alle richtingen van het Friesland College op niveau-2.

Intake

De zorgcoördinator doet alle intakes. Hij stelt vragen over verslaving, de thuissituatie etc. Ook de leerlingen die van de Rebound komen hebben met de zorgcoördinator een gesprek, soms nadat de leerling even meegedraaid heeft om te kijken of dit onderwijs iets voor hem is. De zorgcoördinator weet binnen korte tijd alles van de leerling. Zodra er uitval is treedt hij op. Hij onderhoudt het contact met de ouders, de vrienden, de leerplichtambtenaar. Getracht wordt de jeugdhulpverlening zoveel mogelijk naast de schoolbegeleiding te laten lopen.

Als een leerling 17 is en om wat voor reden niet verder gaat in het onderwijs maar een baan heeft volgt een gesprek met de leerplichtambtenaar (LPA). De leerling krijgt dan bijna altijd een ontheffing omdat een baan beter is dan op straat zwerven.

Coaches

In het gebouw te Heerenveen volgen drie groepen onderwijs, elke groep kan ongeveer 18 leerlingen omvatten. Elke groep heeft een eigen coach, er zijn derhalve drie coachgroepen. De coach werkt 4 dagen als coach. Als de coach er is zijn de leerlingen er, als de coach er niet is zijn de leerlingen er niet. De leerlingen zijn derhalve vier dagen per week aanwezig. De coach van de groep is verantwoordelijk voor alles wat er gebeurt.

De drie coaches op de locatie van het interview hebben ieder een eigen kwaliteit en vullen elkaar aan. Coaches sturen leerlingen op gedrag, op reflectie: waarom doe je zoals je doet.

De coaches hebben meer greep op de leerlingen dan de politie; de politie maakt daar soms gebruik van. Met de politie bestaat een goed contact. Op diefstal staat verwijdering van de school. Overigens is in de zeven jaar dat de geïnterviewde werkt met deze jongeren de doelgroep verandert. In het verleden waren er meer jongeren met crimineel gedrag. De laatste jaren komen er meer leerlingen met een rugzakje. Zij moeten een beroepsopleiding volgen.

Onderwijs

Het jaar bestaat uit vier perioden van 10 weken. Een week telt vier dagen van 6 uren. Bij 1 dag afwezigheid van een leerling onderneemt de coach meteen actie.

De eisen van de school en van de AKA-profielen zijn op elkaar afgestemd. De leerling weet waaraan hij moet voldoen om zijn diploma te krijgen.

Er is geen vast lesprogramma en er wordt niet met boeken gewerkt. Boeken wekken weerstand bij de leerlingen. Daarmee hebben ze negatieve ervaringen. Het belangrijkste voor de leerling is zijn portfolio. Daarin staan zijn doelen, zijn voornemens en zijn planning. Zo nodig krijgt de leerling opdrachten op papier. De leerling werkt onder begeleiding, zelfstandig, aan zijn doelen. Alles wat de leerling maakt komt in het portfolio. De coach kijkt na, geeft feedback en bespreekt met de leerling de voortgang. Voor zover de coaches bepaalde vakken niet geven worden die verzorgd door leraren van andere vestigingen van het FC.

De eerste tien weken omvatten een oriëntatie op alle richtingen. Daarna maken de leerlingen een keuze. Leerlingen starten met een workshop over houding en gedrag. Daarbij wordt gewerkt met kwaliteitskaartjes. De invalshoek is de leerlingen positief te benaderen.

Belangrijk is dat leerlingen respect voor anderen krijgen, dat ze leren luisteren, dat ze een ander serieus nemen, dat ze leren tegen kritiek te kunnen, dat ze leren met eisen die aan hen gesteld worden om te gaan. Bij leerlingen die moeite hebben met taal wordt een niveau bepaling gedaan. Vervolgens wordt bekeken wat de leerling nodig heeft.

Nederlands wordt gegeven vanaf de tweede periode, elke maandagmorgen, evenals rekenen. In de vertraagde periodes wordt Engels gegeven.

Ook vanaf de tweede periode, na de oriëntatie, krijgen de leerlingen vaktheorie in hun richting: horeca, handel, zorg en techniek. De vakdocenten horeca en techniek verzorgen zowel de praktijk als de theorie van hun vak, ze werken daarbij vanuit de praktijk naar de theorie. Bij handel en administratie wordt gewerkt met opdrachten. Het werk dat docenten hebben, zoals typen en kopiëren, wordt zoveel mogelijk overgelaten aan de cursisten. In de 2^e periode krijgen de leerlingen sport, het wordt samen met het CIOS gedaan (behoort bij hetzelfde ROC), het CIOS levert de docenten.

Er wordt gewerkt aan grote, veelal richtingoverstijgende, projecten waarbij vakken-nis zoveel mogelijk geïntegreerd wordt aangehaakt. Zo moeten de leerlingen kort na het interview een lunch verzorgen voor een groep van 50 personen en volgt er op korte termijn een zeilmarathon. Leerlingen doen mee aan alles wat aan deze evenementen vast zit, voor zover er een aanknopingspunt is voor hun richting en voor algemene vakken.

Als de leerling met de stage begint gaat de coach de eerste keer mee. De coach legt uit waar de leerling wat moeite mee heeft. De cursist heeft er baat bij als de werkgever weet dat bepaald gedrag geen onwil is maar onmacht.

Examinering

Het werk dat leerlingen gemaakt hebben komt, zoals gezegd, in hun portfolio. Indien de coach vindt dat het portfolio aan alle eisen voldoet volgt het eindgesprek, het zogenoemde panelgesprek. Daarbij zijn aanwezig de eigen coach, een vreemde leerkracht van het FC en iemand van het bedrijfsleven.

In principe mag een leerling anderhalf jaar in Werken met de Stad blijven, maar als een leerling psychische problemen heeft of wanneer het thuis slecht gaat, en de motivatie is er, kan hij eventueel iets langer blijven.

Bijlage 2   Verwachtingen van de mentoren van de Rebound; redenen

Indien de feitelijke situatie (november 2008) afwijkt van de verwachting wordt dat vermeld, voor zover mogelijk met de redenen. Voor alle leerlingen waarbij er twijfel was over succes in de vervolgschoolloopbaan wordt de feitelijke situatie vermeld.

Redenen verwachting mentor van Rebound negatief.

- 2. Verwend, doet waar ze zelf zin in heeft. Verslavingsprobleem (drank, drugs).
- 5. Op interne geestelijke hulp geschorst
- 7. Aanvaardt geen hulp. Volharding in oude gedrag.
- 12. Volharding in oude gedrag. Macht over moeder en rest van het gezin.
- 16. Aanvaardt geen hulp.
- Toch nog in onderwijs: Logistiek niv-2. Accepteerde in onderwijs later wel hulp*
- 17. Teveel onduidelijk; overplaatsing naar observatie.
- 23. Onaangepast gedrag.
- (25. Nog niet uitgestroomd).
- 26. Psychiatrische problematiek. Werd tijdens Rebound pas duidelijk.
- 36. Geen grip op.
- 39. Werkte niet mee op Rebound. Voortijdig vertrokken.
- Toch nog in onderwijs: dipl AKA handel; facilitair niv-2. Weer veel verzuim.*
- 45. Computerverslaafd op eigen kamer. Kwam vrijwel niet.
- 90. Niet leerbaar, naar werktraject.
- 50. Land uitgezet, voor afronding Rebound.
- 52. Trauma verwerking niet op gang gekomen. Problematiek te zwaar voor Rebound.
- 53. Psychiatrische problematiek.
- Toch nog in (speciaal) onderwijs voor vmbo-examen. Wisselende motivatie. Te weinig zelfvertrouwen. Meeloopgedrag.*
- 60. Na intakegesprek onttrokken aan Rebound. School heeft interne oplossing gezocht.
- Toch nog in onderwijs: hoefde op vmbo alleen de examens (gemengd theoretisch) te doen. Daarna handel niv-4.*
- 61. Onduidelijk; overplaatsing naar observatie.
- 65. Psychiatrische problematiek; uit huis plaatsing in crisis GGZ-setting.

Toch nog in onderwijs: gegroeid in kleine klasjes, warm bad; naar speciaal onderwijs

Redenen verwachting mentor van Rebound twijfel

3. Erg gemotiveerd en capaciteiten (niveau Havo 4). Gevaar van geestelijke onbalans. Wankel evenwicht.

Nog in onderwijs, havo. Doet het nu goed.

4. Geen acceptatie hulp. Indien wel acceptatie hulp dan kan het goed gaan.

Nog in onderwijs, naar mbo niv-2. Na hechting aan coach ging het goed bij 'werken met de Stad'.

6. Peergroup zeer slecht. Veel drinken/blowen. Goede stage/werkplaats.

Nog 1 dag naar school en 4 dagen werken. Ging op oude voet verder, nu wat beter, lln wil diploma halen. Zorgelijke thuissituatie.

9. Onduidelijkheid. Overplaatsing naar observatie.

Nog in speciaal onderwijs. In psychiatrische setting gekomen. Totaal ongemotiveerd. Sliep veel.

13. Gezin en peergroup niet stimulerend. Blowen.

Nog in onderwijs, mbo niv-1. Afspraken niet nakomen; niet plannen, verzuim, gebrek aan motivatie.

15. Problemen thuis, in leefgroephuis geplaatst.

Onderwijs? Direct uitgeschreven uit mbo. Poortje, Jeugdzorg, beschermd wonen.

19. Dramatische gezinssituatie, in leefgroep; ongunstig; veel steun nodig.

Gestopt met mbo. Peergroep gericht . Ongemotiveerd. Beschermd wonen.

21. Moeit met acceptatie van schoolregels.

Nog in speciaal onderwijs. Vertrouwensband tussen lkr en lln werkt positief.

27. Thuis geen grip. Wel nodige capaciteiten. Veel drank, drugs (verslaafd?).

NVT, via Leger des Heils naar buitenland.

29. Moeilijk stuurbaar, moeilijk grip op te krijgen; wel wilskracht.

Nog in onderwijs, mbo niv-2. Wilskracht.

33. Wegens criminele activiteiten in gesloten setting beland.

Nog in onderwijs, mbo niv-2. Geleerd in de gesloten setting.

34. Vrij sterke psychische problemen/vermijdingsproblemen.

Onbekend. Na paar dagen op lyceum verdwenen.

37. Wel capaciteiten, autistisch reageren mogelijk probleem.

Nog in onderwijs, mbo niv-2. Door autistisch reageren problemen met stage.

49. Gezinssituatie heel zwak; negatief sturen van thuis. Traject leren/werken.

Gestopt. Geen diploma.

91. Goede capaciteiten; dramatische gezinssituatie. Staat er alleen voor.

Gestopt. Sociaal te zwak voor sollicitatie bij leerbedrijf.

51. Onduidelijk, naar observatie.

NVT

58. Sociale problematiek; plaatsing in VAVO.

Nog in onderwijs. FC educatie, 2^e jaar havo. Voldoende capaciteiten.

Redenen verwachting mentor van Rebound positief

1. Capaciteiten. Zal nog van opleiding wisselen, erg wispelturig.

8. Capaciteiten. Balanceert op randje, valt er waarschijnlijk niet af (weekends veel drank, drugs).

Gestopt. Veel zorg gegeven, veel geprobeerd. Ongemotiveerd. Wilde niet 5 dagen naar school.

10. Inzicht in dat het niet goed gaat op oude manier. Bij vader gaan wonen die hem goed stuurt.

Onbekend. Twee maanden ingeschreven geweest bij FC educatie.

11. Geleerd van Rebound, positieve instelling gekregen.

14. Na veel tegenwerking van ouders verwezen naar Renn4. Hopelijk daar grip op haar (psychiatrische problemen).

18. Communicatief goede capaciteiten. Harde werker in praktische zin.

20. Wel wat slappe jongen, maar opleiding (grafische media) is passend, motive-rend.

Gestopt. Niveau goed. Veel verzuim, slechte resultaten. Slechte thuissituatie.

22. Medicatie in orde, hierdoor minder problematiek.

Gestopt. Dipl niv-1. Niveau goed. Slechte houding en slechte resultaten. Kansen gegeven. Problematische thuissituatie. LPA ingeschakeld.

24. Vervolgopleiding Tjallingahiem (Praktijk Onderwijs, PRO).

28. Angstproblemen en was gevaarlijk om gepest te worden. Op school goede bege-leiding. Duidelijk doel.

30. Geplaatst in Renn 4 setting. Juiste plek voor problematiek en thuissituatie.

Gestopt. PasPoort, Poortje, PasPoort, zwerfend. Meervoudige problematiek. Pro-blematische thuissituatie. Omgang met 'risico jongeren'. Spijbelen. Onderwijs geen onderdeel van haar toekomstperspectief.

31. Zeer gemotiveerd voor opleiding landmacht (ROC), ondanks explosief gedrag.

32. Onzekere thuissituatie (alleen bij vader) maar gewone vmbo leerling.

Onbekend.

35. Duidelijk doel, chauffeur (ROC). Veel inzet nodig.

Gestopt, 09-08, uit FC, logistiek, niv-1.

38. Beperkt niveau, maar doorzetter.

Onbekend

- 40. Geleerd van Rebound.
- 41. Geleerd van Rebound. Volwassen aanpak nodig.
- 42. Capaciteiten. Wat slap. Goed gezin.
- 43. PRO goede plek.
- 44. PRO goede plek. Doe jongen.
- 46. Veel geleerd van Rebound.
- 47. Zeer gemotiveerd voor opleiding verzorging ROC.
- Gestopt. Ernstig sterfgeval. Foute vrienden. In de knoei geraakt.*
- 48. Veel mogelijkheden. Geleerd van Rebound.
- 92. PRO goede plek.

Naar werk geleid, hele prestatie.

- 54. Tijdens Rebound vmbo-diploma, daarna mbo. Beperkte sociale vaardigheden.
- Niet aangekomen bij FC (eerst twee andere (aoc) mbo's geprobeerd)*
- 55. Gestopt met Acarre begeleiding. Rol moeder negatief.
- Nog in onderwijs, werken met de stad.*
- 56. Afgeronde begeleiding. Goede vervolfbegeleiding op school.
- 57. Afgeronde begeleiding, goede vervolfbegeleiding op school.

*April 2008 teruggekeerd op eigen verzoek in de Rebound, begeleid naar een vmbo.
Persoonlijke en sociale problematiek niet oplosbaar.*

- 59. Goede capaciteiten. Inzicht in problematiek gekregen.
  - 62. Begeleiding afgerond. Motivatie voor vervolgonderwijs.
- Onbekend.*

- 63. Op plek in cluster 4.
- NVT, zat nog op Rebound.*

Bijlage 3 Ladingen op de schaal schoolse vaardigheden

Schaal 'beheersing schoolse vaardigheden'

<i>Lukk(t)en de ex-Rebound/ ex-observatie- groep leerlingen de volgende vaardig- heden volgens begeleiders en leerlingen zelf:</i>	<i>Ladingen</i>
- Goed met leraren omgaan	.808
- Met andere leerlingen goed omgaan	.951
- Aan regels houden	.777
- Op tijd komen	.709
- Luisteren	.921
- Rustig werken	.589
- Zelfstandig werken	.883
- Vragen als IIn iets niet weet	.743
- Op beurt wachten	.787
- Met andere leerlingen iets samen doen	.776
- Afmaken waarmee IIn begonnen is	.854
- Huiswerk maken	.782
- Aan afspraken houden	.805
- Aanwezig zijn (niet spijbelen)	.828
- Zijn best doen	.805
- Positief over zichzelf denken	.713

Na de Rebound

In het onderzoek is informatie verzameld voor beantwoording van de vragen naar de adequaatheid van het onderwijs van de Rebound-voorziening voor het vervolgonderwijs, naar hoe het de leerlingen is vergaan na uitstroom uit de Rebound en naar knelpunten en belemmerende en bevorderende factoren.

Volgens alle geïnterviewden vormt het onderwijs meestal niet het struikelblok voor de leerlingen. De problemen liggen vooral in de leerling zelf en in zijn omgeving. De aansluiting van het onderwijs is daarmee geen 'issue'.

Een kwart van de leerlingen die in de Rebound zat heeft vanwege de zwaarte van de problematiek de Rebound voortijdig verlaten en is voor onderzoek of een adequatere opvang naar elders verwezen; het betreft meest de jongere leerlingen. Ongeveer de helft zit tijdens de peildatum, een half tot twee jaar na uitstroom uit de Rebound, nog in het onderwijs en heeft nog zicht op de startkwalificatie. Ongeveer een tiende heeft een certificaat of (meest mbo-1) diploma behaald en is daarna gestopt. Nog eens ongeveer een tiende is zonder diploma gestopt, meest de niet meer leerplichtige leerlingen.

Volgens zorgcoördinatoren en mentoren beheersen de meeste leerlingen op de vervolgschool inmiddels de zogenoemde schoolse vaardigheden in redelijke mate. De geïnterviewde leerlingen zijn tevreden over het onderwijs op hun huidige school en zijn meer gemotiveerd voor school dan vroeger. Echter een deel der leerlingen houdt moeite met het op tijd komen en met het bijwonen van de lessen.

Op leerlingoverstijgend niveau zijn knelpunten: een verkeerde diagnose in het voortgezet onderwijs, te lang wachten met doorverwijzen, vergaande vrijwilligheid ten aanzien van acceptatie van hulpverlening en niet adequaat reageren door de jeugdzorg. Op leerlingniveau betreffen belemmerende factoren vooral het psychosociaal functioneren van de leerling, een zorgelijke thuissituatie en deels de peergroup. Bevorderend werken reflectievermogen bij de leerling en vooral een 'goede plek' met goede begeleiding.

De leerlingen adviseren, om problemen te voorkomen, scholen en de Rebound 'structuur, duidelijkheid, serieus nemen en veel aandacht geven'.

